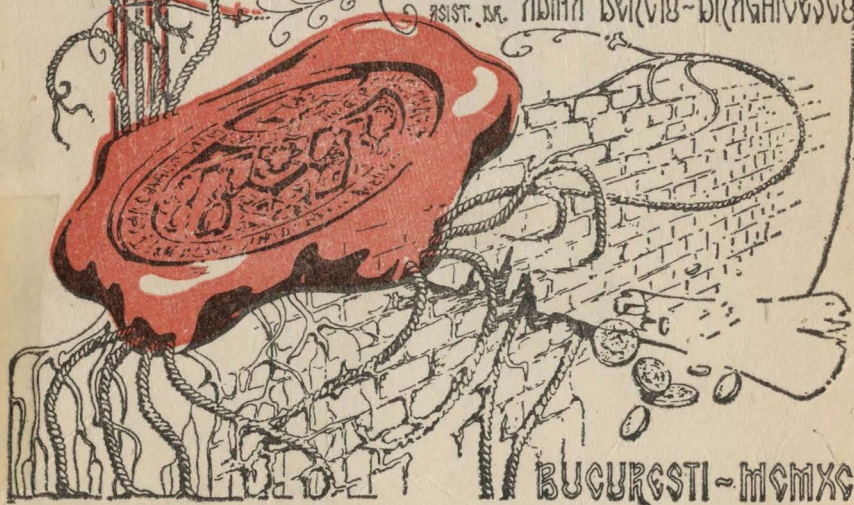

FACULTATEA DE **UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI**
ISTORIE

CAIETUL SEMINARULUI SPECIAL

DE TIMPUL AUXILIAR
 DE ISTORIEI

COORDONATOR: ADINA BERCIU-DRAGHICESCU
 ASIST. DR.

BUCUREȘTI - MCMXC

BIBLIOTECA CENTRALA
UNIVERSITARA
București

Cota

in 444319

Inventar

720076

UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI
FACULTATEA DE ISTORIE

**CAIETUL SEMINARULUI SPECIAL
DE ȘTIINȚE AUXILIARE ALE ISTORIEI**

Opuscula bibliologica, genealogica, numismatica

II

Coordonator :

Asistent dr. ADINA BERCIU-DRĂGHICESCU

BUCUREȘTI, 1990

*Dat la cules 8.X.1990. Bun de tipar 11.XI.1990.
Coli tipografice 8,5. Tiraj 361 exemplare*

Tiparul s-a efectuat sub c-da nr. 224.
la Tipografia Universității București

CUPRINS

Lista de abrevieri	5
Cuvînt înainte	9
Mariîna Conovici — „Ex dono“ Constantin I. Karadja, ms. aflat în colecția biblioteca Facultății de Istorie din București	11
Dorin Cristea — Două sigilii ale familiei Báthory aflate în colecția Bibliotecii Facultății de Istorie din București	13
Dr. Maria Dogaru, asist. dr. Adina Berciu-Drăghicescu — Două documente din secolul al XVII-lea, în limba latină, aflate în colecția bibliotecii Facultății de Istorie din București	17
Mihai Sorin Rădulescu, (stud. an. V) — Memoriile lui Ion Bălăceanu — mărturia unei cariere diplomatice deosebite	35
Adrian Popescu, (stud. an. IV) — Medalii și plachete din colecția Cabinetului de științe auxiliare al Facultății de Istorie din București	46
Asist. dr. Adina Berciu-Drăghicescu — Repertoriul descoperirilor monetare de pe teritoriul Moldovei (sec. XIV—XVI)	54
Dr. Maria Dogaru, asist. dr. Adina Berciu-Drăghicescu — Sigilografie românească. Bibliografie	93
* . *	
Anca Mihalcea, (stud. an. V) — Miniatura românească în opera lui Nicolae Iorga	114
Gabriela Ștefan (stud. an. III) — Locul genealogiei în opera istoricului Nicolae Iorga	125

* . *

NOTE BIBLIOGRAFICE

Nicolae Enache, <i>La descendance de Pierre le Grand tsar de Russie</i> , Paris, Sedopols, 1983, 431 p. (Mihai Rădulescu)	130
Slobodan Srećković, <i>Osmanlijski novac kovan na tlu Jugoslavije</i> , Belgrad, 1987, 206 p. (Eugen Nicolae)	131

LISTA DE ABREVIERI

Periodice și alte publicații citate la bibliografie

AIA	— Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol“, Iași
AMN	— Acta Musei Napocensis, Cluj-Napoca
AM	— Arheologia Moldovei, Iași—București
AO	— Arhivele Olteniei, Craiova
BMI	— Buletinul Monumentelor Istorice, București
BSNR	— Buletinul Societății Numismatice Române, București
CI	— Cercetări Istorice, Iași
CN	— Cercetări Numismatice, București
CNA	— Cronica Numismatică și Arheologică, București
CPM	— Creșterea Patrimoniului Muzeal, București
Creșt Colect	— Caiet selectiv de informare asupra creșterii colecțiilor bibliotecii Academiei R.P.R., Edit. Acad., București. Din anul 1965 — Creșterea Colecțiilor. Caiet selectiv de informare, Edit. Acad., București.
Dacia	— Dacia. Revue d'archéologie et d'histoire ancienne, N.S., I — 1957, București
DRH	— Documenta Romaniae Historica, București
Materiale	— Materiale și Cercetări arheologice, Vaslui, București
MI	— Magazin Istoric, București
MIM	— Materiale de Istorie și Muzeografie, București
MO	— Mitropolia Olteniei, Craiova
NÉH	— Nouvelle Études d'Histoire, București
RA	— Revista Arhivelor, București
RESEE	— Revue d'Études Sud-Est Européennes, București
RI	— Revista de Istorie, București
RM	— Revista Muzeelor, București
RMMI	— Revista Muzeelor și Monumentelor Istorice, București
RRH	— Revue Roumaine d'histoire, Bucarest
SAO	— Studia et Acta Orientalia, București

- SCIV (SCIVA)** — Studii și Cercetări de Istorie Veche (Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie), București
- SCN** — Studii și Cercetări de Numismatică, București
- SMIM** — Studii și Cercetări de Istorie Medie, București

Cataloage

- BMC** — H., Matingly, *Coins of the Roman Empire in the British Museum*, Londra
- Ceka** — H. Ceka, *Questions de numismatique illirienne*, Tirana, 1972
- Crawford** — M. C. Crawford, *Roman Republican Coinage*, Cambridge, 1974
- DOW** — A. R. Bellinger, Ph. Grierson, *Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and the Whittemore Collection*; A. R. Bellinger, *Anastasius I to Maurice (491—602)*, I, Washington, 1966; Ph. Grierson, *Phocas to Theodosius III (602—717)* II, Washington, 1968; Ph. Grierson, *Leon III to Nicephorus (717—1081)*, III, Washington, 1973
- Grueber** — H. A. Grueber, *Coins of the Roman Republic in the British Museum*, I—III Londra, 1910
- Hendy** — M. F. Hendy, *Coinage and Money in Byzantine Empire, 1081—1261*, Dumbarton Oaks Studies, 12, 1969
- Maier** — A. Maier, *Die Sichelprägung von Apollonia und Dyrrachium* Numismatische Zeitschrift, I, 1908
- Maravielle** — Sylviane Estiot, *Le trésor de Maravielle (VAR)*, in „Trésors monétaires“, vol. V, Paris, Bibliothèque Nationale, 1983
- MBR** — George Buzdugan, Octavian Luchian, Constantin Oprescu, *Monede și bancnote românești*, București, 1977
- MIB** — W. Hahn, *Moneta imperii byzantini*; I. *Von Anastasius bis Justinianus I (491—565)*, Viena, 1973; II. *Von Justinus II bis Phocas (565—610)*, Viena, 1975
- Pick** — B. Pick, *Die antiken Münzen von Dacien und Moesien*, I, 1, Berlin, 1898
- Preda** — C. Preda, *Monedele geto-dacilor*, București, 1973
- Regling** — B. Pick, K. Regling, *Die antiken Münzen von Dacien und Moesien*, I, 2, Berlin, 1910
- RIC** — *Roman Imperial Coinage*, Londra
- SNG** — *Sylloge Nummorum Graecorum*
- Sydenham** — Ed. A. Sydenham, *The Coinage of the Roman Republic*, Londra, 1952

Alte abrevieri

AE	— cupru
AR	— argint
Av	— avers
Bi	— bilon
Bi ag	— bilon argintat
Bibl.	— bibliografie
Br	— bronz
DGAS	— Direcția Generală a Arhivelor Statului
g	— grame
MD	— material didactic
Rv	— revers

CUVINT INAINTE

Volumul de față, al doilea număr al Caietului seminarului special de științe auxiliare. Opuscula bibliologica, numismatica, adună la un loc câteva articole și studii care pun în valoare, cele mai multe dintre ele, o nouă serie de izvoare istorice aflate în colecția Facultății de istorie și a bibliotecii sale. În această ordine de idei menționăm studiile seminate de bibliograf Mariana Conovici, dr. Maria Dogaru, profesor Dorin Cristea, student Adrian Popescu.

Astfel d-na Mariana Conovici prezintă trei fragmente de cărți manuscris din secolul al XV-lea, de o valoare excepțională, donate de către Constantin I. Karadja bibliotecii seminarului de arhivistică al Facultății de istorie.

Dr. Maria Dogaru și asist. dr. Adina Berciu-Drăghicescu realizează un amplu studiu cu caracter diplomatic, a două documente din secolul al XVII-lea, în limba latină, aflate în colecția Peceti a bibliotecii facultății noastre.

Fostul absolvent al facultății de istorie (promoția 1989) Dorin Cristea, ne prezintă două piese de valoare din colecția menționată a bibliotecii, respectiv două sigilii princiare transilvănene ale familiei Bathory.

Adrian Popescu, student în anul III, după o muncă de cercetare îndelungată, a alcătuit un interesant studiu asupra unor medalii și plăchete, necunoscute și mai puțin cunoscute, aflate în colecția Cabinetului de științe auxiliare al Facultății de istorie, redînd astfel circuitului științific un număr însemnat de izvoare istorice.

Un loc aparte îl ocupă, prin originalitate și valoare științifică, studiul de genealogie semnat de studentul din anul V Mihai Rădulescu — Memoriile lui Ion Bălăceanu — mărturia unei cariere diplomatice deosebite.

O contribuție meritorie a volumului o constituie realizarea unor instrumente de lucru, din domeniul științelor auxiliare, cum ar fi: Sigilografie românească. Bibliografie (dr. Maria Dogaru, asist. dr. Adina Berciu-Drăghicescu) și Repertoriul descoperirilor monetare de pe teritoriul Moldovei sec. XIV—XVI asis. dr. Adina Berciu-Drăghicescu). Acestea continuă de fapt publicarea materialelor de același gen din primul număr al Caietului seminarului special de științe auxiliare. În aceeași ordine de idei, menționăm utilitatea prezentării în volum, ca anexe la unele studii, a unor: hărți, fotografii, tabele genealogice, bibliografii ale problemei prezentate. Fotografiile au fost realizate de d-l

Perianu Dan de la Laboratorul fotografic al Institutului de Arheologie din București.

Două articole, avînd ca autoare pe Anca Mihalcea, (anul V) și Gabriela Ștefan (anul III), sînt consacrate importanței acordate de marelle savant Nicolae Iorga, de la a cărui moarte se împlinește o jumătate de secol, miniaturisticii românești și genealogiei. Considerăm o restituire bine venită în istoriografia românească a acestor preocupări ale lui Nicolae Iorga, vis à vis de științele auxiliare ale istoriei, cu atît mai mult cu cît anexelee articolelor cuprînd și lista lucrărilor sale în domeniile respective.

Pentru o mai completă informare științifică din domeniul științelor auxiliare am rezervat un spațiu aparte pentru Note bibliografice, respectiv unor scurte recenzii sau simple prezentări de lucrări românești și străine din larga paletă a științelor auxiliare. Prezentul volum reprezintă rezultatul unei munci temeinice, plină de pasiune și dăruire, cu atît mai meritorie cu cît majoritatea autorilor sînt studenți. Se demonstrează, încă o dată, și prin acest al doilea volum al seriei, că răbdarea și dăruirea profesională depășește greutățile inerente începuturilor cercetării științifice și duce, în cele din urmă la lucrări meritorii.

Primim cu reală satisfacție prezentul volum, rezultat al unei rodnice și strînse colaborări între autorii lui.

Asist. dr. Adina Berciu-Drăghicescu

„EX DONO“ CONSTANTIN I. KARADJA

MARIANA CONOVICI

În colecțiile Bibliotecii Facultății de istorie au fost identificate trei fragmente de cărți-manuscris datînd din secolul al XV-lea, purtînd toate Ex libris-ul ligillum și dedicația donatorului Constantin I. Karadja către bibliotecă.

1. Cota : M III 1 ; nr. inv. 2

1. foaie pergament opistograf de dimensiunile : 53,5 × 34,6, aflat într-o stare de conservare mediocră (pergament îngălbenit, consistență relativ rigidă, degradări la liniile de îndoire), textul păstrat integral. Pergamentul reprezintă prima foaie dintr-un codex — Biblia sacră — mai exact primele două capitole (fără șase cuvinte) din Geneză. (Foto 1). Textul este dispus pe două coloane, fiecare avînd 45 de rînduri, înălțimea rîndului fiind de 0,8 cm.

Tipul de scriere este „gothica textualis“. Textul este caligrafiat de un scriptor care își organizează literele în cuvînt, cu un duct ordonat și riguros respectat. Pregătirea anterioară scrierii este evidentă din persistența liniilor de rînd trasate cu mina de plumb. Cerneala este de culoare neagră, abrevierile și punctuația cu cerneală roșie. Semnele marginale aparținînd corectorului sînt făcute cu roșu și galben.

Decorul este compus din două elemente : chenar incomplet — doar pe trei laturi — și un cartuș vertical de dimensiunile : 31,5 × 6,5 cm. Cartușul reprezintă inițiala I (In principio creavi...). Chenarul este format dintr-o gamă variată de ornamente geometrice, florale și avimorfe. Rîndurile adverse sus-jos sînt bogat ornate cu elemente vegetalizante : vrejuri, frunze deformate de fantezia pictorului, cu terminații exagerate, pe alocuri butonate cu foiță de aur. Tulpinile ce poartă decorul sînt trasate în curbe elegante ce conferă chenarului rafinament și grație ; alături de frunze sînt dispuse în echilibru și armonie calicii florale, sugestii fructiforme și o pasăre surprinsă în mișcare. Chenarul este atins în trei puncte de ligaturi osmotice care pornesc de la cartuș.

Cromatică folosită este diversă : tonuri de verde smarald și verde de China, albastru ceruleum, roșu geranium, galben de crom, brun, negru și foiță de aur.

Pe verso este ornamentată doar inițiala P cu caligrame executate în peniță, în culoare roșie și albastră.

2. Cota : M I 7 ; nr. inv. 8

2 (două) foi de hîrtie pergamentată 15 × 10,5 cm., în stare bună de conservare. Manuscrisul cuprinde fragmente de psalmi din David Proorocul.

Textul este dispus pe două coloane a 30 de rînduri, iar tipul de scriere este „gothica textualis“ de dimensiuni diferite, imitînd ductul literelor folosite la tipărirea primelor cărți, eveniment paralel în timp. Cerneala folosită este de culoare neagră, roșie și albastră. Inițialele sînt de mărimea a două rînduri, ornate cu caligrame în peniță. Registre geometrice dispuse asimetric, cu ornamente de influență mozarabă, împodobesc manuscrisul.

3. Cota : M I 9 ; nr. inv. 1

7 (șapte) foi de hîrtie 20,3 × 14 cm., legate în pergament opistograf. Starea de conservare este bună, doar foile sînt desprinse din legătură.

Manuscrisul este un capitol intitulat „Summa doctrina de matrimoniis, maxime de impedimenta“ din tratatul „De sponsalibus et matrimonio“, avînd ca autor înscris în titlul capitolului de către scriptor pe Johanes Andreae (1270—1347), ilustru profesor de drept canonic la Bologna.

Tipul de scriere folosit este „gothica notula“, tip de scriere cursivă.

Textul este dispus pe întreaga pagină și este împărțit pe alineate.

Pe prima pagină Constantin I. Karadja a însemnat proveniența manuscrisului : „Cumpărat la Berlin în 1938“ de la anticarul Ecke. Și pe acest manuscris ca și pe celelalte există Ex libris-ul ligillium, dedicație și autograf Constantin I. Karadja.

DOUĂ SIGILII ALE FAMILIEI BATHORY AFLATE ÎN COLECȚIA FACULTĂȚII DE ISTORIE, BUCUREȘTI

DORIN CRISTEA

Printre piesele de valoare care se află în Colecția Bibliotecii Facultății de istorie București, se numără și două sigilii princiare transilvănene. Regretăm că se cunosc prea puține lucruri despre modul cum au ajuns acestea în patrimoniul bibliotecii. Din catalogul de piese donate, unde cele două sigilii se află înscrise cu numărul de inventar M.D. 129/950 și M.D. 130/951, rezultă că au fost donate de profesorul Aurelian Sacerdoțeanu. Probabil că au făcut parte din dotarea Institutului de Arhivistică, al cărui director a fost Aurelian Sacerdoțeanu, iar când acesta s-a desființat, în 1950 și s-a creat Secția de arhivistică de pe lângă Facultatea de istorie, ele au fost donate împreună cu alte obiecte de valoare¹ facultății.

Folosirea unui sigiliu era determinată de importanța documentului sau de rangul persoanei care l-a solicitat. Din păcate, cele două sigilii pe care le prezentăm pierd din valoarea științifică datorită faptului că nu se cunosc documentele care le-au însoțit.

Ele sînt de tipul sigiliilor atîrnate², confecționate din ceară roșie, protejate de un căuș de asemenea din ceară, naturală, care datorită combinării cu unele rășini menite a-i da durabilitate, au o altă culoare.

Prinderea căușelor de documente cu ajutorul unui șnur a făcut ca și aceste sigilii să-și păstreze suvițele de mătase, răsucite sau împletite, de culori diferite : roșu, galben, albastru, verde, maroniu.

Cele două sigilii sînt de tip princiar, emise în cancelaria transilvăneană care folosea cu predilecție ceara roșie. În centrul lor găsim blazonul familiei Báthory — trei colți de lup suprapuși, spre dreapta.

Cel mai mare dintre aceste două sigilii (7,4 cm, planșa I) este sigiliul rotund³ al lui Gabriel Báthory (1608—1613) reprezentînd : inel format

¹ „Caietul seminarului special de științe auxiliare ale istoriei. Opuscula numismatica“, Tipografia Universității, București, 1989, p. 204, 216, 249—249.

² *Dicționar al științelor speciale ale istoriei*, Edit. Șt. Enciclop. București, 1982, p. 213.

³ Un sigiliu mare de la Gabriel Báthory asemănător celui prezentat în lucrarea Mariei Dogaru. *Sigil ile, mărturii ale trecutului istoric. Album sigilografic*, Edit. Șt. Enciclop., București, 1967, p. 127.

dintr-un dragon încolăcit ; în interior trei steme ; în mijloc scut încoronat cu o coroană princiară mare, scut ce conține blazonul familiei Báthory ; în părți scuturi simetrice ⁴, la stînga șapte cetăți dispuse 3.3.1. (reprezentînd sașii) și sus soarele și luna (simbolizînd secuii), iar al dreapta stema oficială a Ardealului — acvila ieșindă (simbolizînd totalitatea oamenilor liberi români și maghiari). Sub scutul central este înscris anul 1611. Deci, sigiliul a însoțit un document de cancelarie emis cu acest an. Legenda este în limba latină : GABRIEL : D(EI) : G(RAȚIA) : PRIN(CEPS) : TRAN(SIL)(VA)-(NIAE). RE(GNI). HV(NGARIAE). DO(MINUS). ET SI(COLORUM) : COMES. (Gabriel Báthory, din mila lui D-zeu, principe al Transilvaniei, stăpîn al unor părți ale regatului ungar și comite al secuilor).

Sigiliul lui Gabriel Báthory, din 1611, este confecționat din ceară roșie, (4,8 cm), protejat de un căuș de ceară albă (7,4 cm) și are un șnur de mătase, alcătuit din patru fire împletite separat pe culori : roșu, galben, albastru, verde. Elementele heraldice din sigiliu se întîlnesc și pe monedele emise de acesta ⁴.

Cel de-al doilea sigiliu atîrnat este tot un sigiliu al familiei Báthory, (planșa II) deoarece are în centru blazonul cu trei colți de lup suprapuși, dar de data aceasta orientați spre stînga. Sigiliul nu conține legendă și nici un alt însemn lizibil care ne-ar putea determina la o precizare exactă a emitentului. Ceara roșie ne indică caracterul princiar al sigiliului, că a fost aplicat cu siguranță la un document oficial de cancelarie. De această dată este vorba de un sigiliu mic al principelui.

Comparînd acest sigiliu cu emisiunile monetare ale principilor Cristophor Bathory (1576—1581) și Sigismund Bathory (1581—1602) se constată o asemănare frapantă între acest sigiliu și aversul unor emisiuni monetare (taleri și ducați) ale acestora ⁵.

Aplicînd metoda comparativă și făcînd analogii și cu alte sigilii de acest gen aflate în colecții particulare sau în arhivele statului, sigilii care au aparținut celor patru principii din familia Bathory care au domnit în Transilvania : Ștefan Báthory (1574—1575), Cristophor Báthory (1575—1581) Sigismund Báthory (1581—1602) și Gabriel Báthory (1608—1613) vom putea preciza, în perspectivă, emitentul.

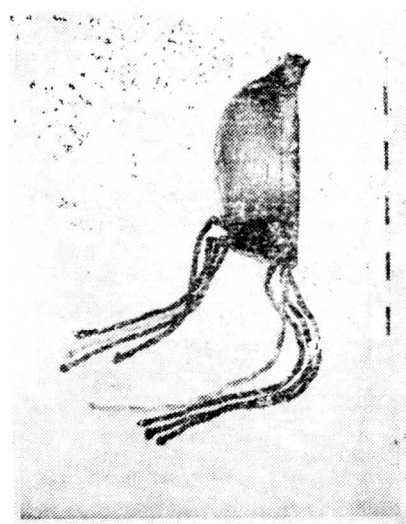
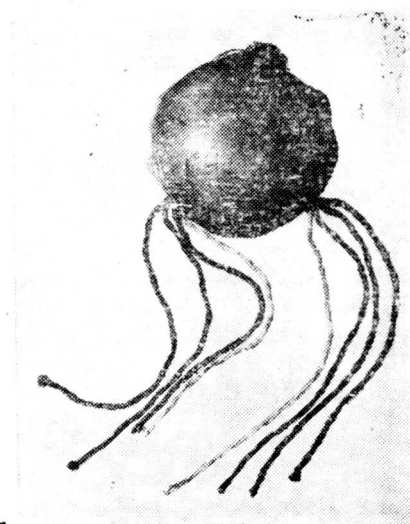
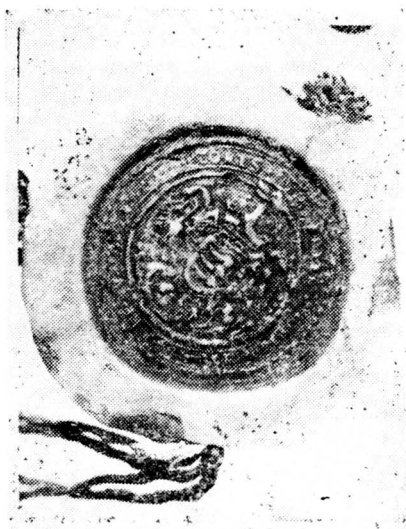
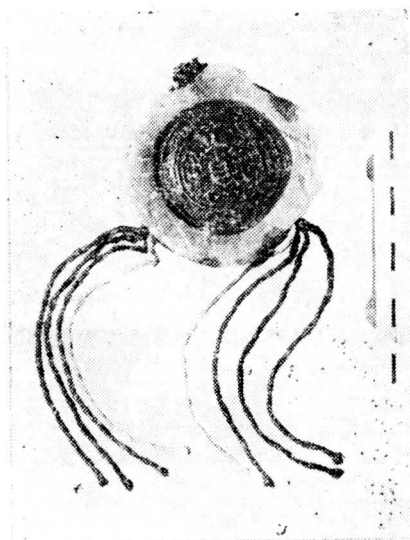
Deocamdată ne rezumăm doar la descrierea heraldică a acestui sigiliu. Scutul oval central ce conține blazonul familiei Báthory este susținut de doi îngeri cu picioarele prelungite ce se întîlnesc sub scut și aripile le au pe lingă corp ; ei sprijină cu mințile ridicate lambrechinurile unui coif. Deasupra este o coroană regală cu cinci vîrfuri. În stînga și în dreapta coroanei există două inițiale (litere), cea din stînga mai lizibilă pare a fi un B (probabil de la Báthory), iar cea din dreapta nu ne permite nici o presupunere datorită uzurii. Totul este închis în formă sigilară într-un scut oval, mare, șnurat, fără legendă sau alt semn distinct.

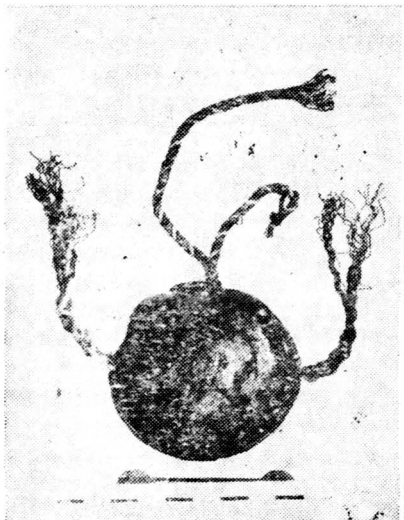
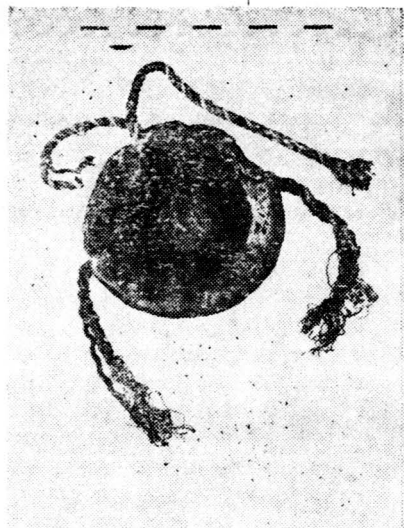
Sigiliul este confecționat din ceară roșie (2,7 cm), protejat de un căuș de ceară de culoare închisă, maroniu (7 cm), și are un șnur de mătase răsucit, gros, alcătuit din trei șuvițe în culorile : roșu, alb, maro.

⁴ MBR, p. 153—154.

⁵ *Ibidem*, p. 129—144

⁶ Maria Dogaru, *op. cit.*, p. 118.

DOUĂ DOCUMENTE ÎN LIMBA LATINĂ DIN SECOLUL AL XVII-LEA ‘ AFLATE ÎN COLECȚIA FACULTĂȚII DE ISTORIE ‘

Dr. MARIA DOGARU

Asist. dr. ADINA BERCIOU DRĂGHICESCU

Printre valorile spirituale aflate în patrimoniul facultății de istorie din București¹, se află și două documente originale provenind din cancelaria principilor Gheorghe Rakoczi I (1 dec. 1630 — 11 oct. 1648) și Gheorghe Rakoczi al II-lea (11 oct. 1648 — 7 iunie 1660).

Făcînd parte dintre materialele didactice menite a fi utilizate în cadrul diferitelor activități de instrucție caracteristice acestei instituții de învățămînt superior, destinată a pregăti cadrele didactice ce vor preda istoria ca și cercetătorii chemați să ducă mai departe școala istoriografică românească, documentele amintite permit aprofundarea cunoașterii vieții sociale proprii acestei perioade, ca și lărgirea datelor referitoare la organizarea cancelariei voievodale transilvănene².

Pentru a releva importanța actelor de cancelarie menționate, vom proceda la analiza lor în conformitate cu normele științei diplomatice, aplicînd metoda criticii istorice paralel cu critica lor internă și externă.

Cît privește critica istorică se impune a menționa că cele două documente au fost concepute la mijlocul veacului al XVII-lea cînd Transilvania era din punct de vedere politic un principat autonom³. Modul în care sînt redactate și realizate grafic cele două izvoare dovedesc pe de o parte autoritatea celor doi principii preocupați să întărească auto-

* La transcrierea documentelor și-a dat concursul d-l profesor Radu Manolescu, căruiua îi aducem și pe această cale mulțumiri. Traducerea a fost realizată de d-na asist. Florica Bechet (Univ. Craiova), căreia de asemenea îi mulțumim călduros.

¹ În legătură cu alte valori de patrimoniu aflate în posesia Facultății de istorie, vezi materialele inserate în „*Caletul seminarului special de științe auxiliare, Opuscula numismatica*“, Universitatea București, 1989.

² Referitor la evoluția acestei instituții vezi, Jako Sigismund, *Organizarea cancelariei voievodale ardeleni la începutul secolului al XVI-lea*, „Hrisovul“, 1947, 6, p. 111—148; Ciurea D., *Observații pe marginea documentelor latine românești Studii de diplomatică*, Alba Iulia, 1945, 36 p. extras din „Apulum“, Bul. Muzeului Regional din Alba Iulia. II (1943—1945).

³ Ștefan Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. IV, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1939, p. 444—481.

nomia, probează pe de altă experiență îndelungată a cancelariei emittente ca și specificul său în raport cu instituțiile de acest fel din Țara Românească și Moldova.

Menționăm în primul rând faptul că aceste acte poartă, ca toate documentele oficiale, girul autenticității (probată prin veridicitatea formulărilor și mijloacelor de autentificare recunoscute în cancelariile celor trei țări românești, respectiv sigiliul, semnătura principelui și a unor înalți dregători)⁴. Ambele reliefează prin formulele însumate în discursul diplomatic ca și prin elementele figurative superioritatea instituției creatoare, ele atrag atenția asupra rolului important pe care îl are în ierarhia instituțională emittentul, respectiv cancelaria princiară, fiind nu numai un organ de elaborare a documentelor dar și un organ de guvernământ și administrație al puterii centrale⁵.

Din punct de vedere al problematicei cele două documente analizate aduc în atenție, pe de o parte, circulația proprietății și sistemul de impunere, iar pe de altă parte ele largesc informațiile privind înnoibilarea și acordarea de blazoane, aspecte ale vieții sociale deosebit de importante pentru cunoașterea evului mediu românesc.

Cît privește evoluția cancelariei princiare transilvănene⁶, actele analizate probează preocuparea instituției creatoare de a emite înscrisuri corespunzătoare din punct de vedere al normelor juridice, astfel încît cuprinsul lor să fie recunoscut de contemporani și urmași.

Redactate în forma subiectivă (emittentul se exprimă la persoana I plural în timp ce destinatarul este menționat la persoana a III-a)⁷, scrise în limba latină prin folosirea diferitelor sisteme de prescurtări (mai frecvent întilnindu-se trunchierea, contractia și ligatura), ele se încadrează caracteristicilor grafiei actelor transilvănene specifice mijlocului veacului al XVII-lea⁸.

Scrierea în general corectă, formulările îngrijite, înserarea formulărilor diplomatice cerute de context — paralel cu introducerea unor figuri de stil sau a unor variante personale evidențiază atît buna organizare și tradiția îndelungată a activității cancelariei cît și pregătirea deosebită, gradul înalt de cultură al personalului care o deservea.

Este de reținut, din acest punct de vedere, mențiunea înserată în actul din 1656 în legătură cu verificarea, în cancelarie, a autenticității documentelor aduse de părți drept dovadă. Din modul în care se înserază constatările acestei verificări se înțelege că funcționarii cancelariei princiare au cercetat actele prezentate din punct de vedere paleografic, diplomatic și sigilografic (atestindu-se că actul de adevărire eliberat de

⁴ Damian P. Bogdan, *Diplomatica slavo-română*, în vol. *Documente privind istoria României, Introducere*, vol. II, p. 32—41.

⁵ Vezi în legătură cu rolul și importanța cancelariei centrale lucrările comisiei internaționale de diplomatică în *Folia Caesaraugustana*, I. *Diplomatica et sigilographica*, Saragosa, 1984.

⁶ Vezi și Francisc Pall, *Cancelaria voievodatului Transilvaniei la începutul secolului al XIV-lea*, în R.A., 1960, nr. 1, p. 266—277.

⁷ Sigismund Jako, *op. cit.*, p. 111—148.

⁸ Numeroase acte de acest fel se conservă la Direcția Generală a Arhivelor Statului, colecția *Documente transilvănene*. Printre acestea se află și acte emise în cancelaria principilor Gheorghe Rakoczi I și Gheorghe Rakoczi II.

capitulul din Oradea⁹ era întărit „cu pecetea adevărată a aceluiași capitiu, în ceară albă“), avînd în acest sens cunoștințele necesare.

Dovadă a faptului că diplomatica s-a născut și dezvoltat în contextul practicii sociale, din nevoia de a se delimita înscrisurile autentice de cele false¹⁰, această cercetare avea desigur la bază experiența îndelungată ca și cunoașterea cerințelor la care trebuia să corespundă fiecare act pentru a fi valabil.

Trecînd la analiza internă și externă ne oprim, cum este firesc, în primul rînd asupra actului emis la 11 ianuarie 1644¹¹ (anexa I).

Neîndoielnic, din punct de vedere al criticii interne, o importanță deosebită o au elementele discursului diplomatic¹², termen menit a defini cuprinsul actelor alcătuite (tocmai pentru a li se recunoaște conținutul de către contemporani și urmași) ca un expozeu însumînd cele trei părți cunoscute : protocolul inițial, textul și protocolul final.

Cercetînd cuprinsul actului menționat constatăm existența formulor de bază. În protocolul inițial se cuprind : 1) *intitulația* formulată astfel : „Noi Gheorghe Rakoczi din mila lui Dumnezeu principe al Transilvaniei, domn al părților <transilvane> din regatul Ungariei și comite al secuilor“. Detaliînd analiza constatăm că titulatura însumează : *numele* principelui, redat la nominativ singular (Gheorghe) ; *filiația* (numele de familie Rakoczi) ; *formula de devoțiunii* (din mila lui Dumnezeu), formula al cărui sens s-a schimbat, de la cucernicia creștină la care făcea aluzie în veacurile XIV—XV, exprîmînd în secolele XVI—XVII tendința spre întărirea statutului de autonomie și independență¹³ ; *calitatea* precizînd atributul celui care emite actul (principe al Transilvaniei), formulă ce îl desemnează pe acesta ca stăpîn efectiv al țării putînd hotări asupra teritoriului și a locuitorilor ei.

Faptul că este prima demnitate menționată ca și plasarea sa lîngă denumirea țării, dovedește că elementul cel mai important al titulaturii este acela de principe, celelalte atribute (domn al părților din regatul Ungariei și comite al secuilor) fiind subordonate acesteia.

Adresa sau *subscripția* este formula prin care se indică numele și calitatea destinatarului, în cazul de față Petru Szasz Varosi sau Pap de Lugoj, parohul bisericii din cetatea Haesckien. Cum se va vedea din transcrierea înserată mai jos, această formulă se repetă de mai multe ori în cuprinsul documentului.

Textul însumează : formule de o importanță deosebită care asigură în fapt individualizarea actelor de cancelarie.

Promulgația sau *notificația* este formula prin intermediul căreia se aduce la cunoștința tuturor celor interesați cuprinsul actului. În documentul pe care îl analizăm această formulă este redată în termeni cu-

⁹ Referitor la activitatea acestor instituții vezi : Francisc Pall, *Contribuții la problema locurilor de adevărită din Transilvania la începutul secolului al XIV*, în R.A., 1969, nr. 3, p. 267—277.

¹⁰ Aurelian Sacerdoțeanu, *Sarcinile științelor auxiliare ale istoriei*, în R.A., 1956, nr. 1 p. 17—46.

¹¹ Facultatea de Istorie, *Peceti 4*.

¹² Noțiunea a fost analizată în *Dicționarul internațional de diplomatică* (vezi *Folia Caesaraugustana*, p. 134—144).

¹³ Sigismund Jako, *op. cit.*, p. 130—131.

noscuți, într-o formă frecvent utilizată : „Dăm de știre vestind prin rîndurile de față tuturor căroră li se cuvine...”.

Arenga, formulă întîlnită în această epocă mai rar, este partea din text prin care se justifică, în mod general prin considerații de ordin juridic, religios, moral sau de simplă conveniență, emiterea actului. Deosebit de extinsă, arenga actului de față, întemeiată pe o gîndire filosofică apropiată de concepția populară, cuprinde unele reflecții asupra sensului vieții : „așa cum s-a spus, nu fără temei, ci cu dreptate și cinstire de către cei vechi, viața omului e o luptă neconținută. Căci dacă vom fi privit acel uriaș teatru al lumii și viața oamenilor, nu vom afla în adîncul <lor> decît felurite războaie și tot soiul de lupte ; dacă într-adevăr, o parte se războiește în tabăra muzelor, o <altă> parte urmărește faptele <de arme> pe cărările eroice, toți însă și fiecare în parte se luptă cu suferința și cu potrivniciile sortii. Dar acea războire este și foarte aspră și depinzînd de clipă și prin mîntuire nesigură, aduce gloria ; încă mai are valoare aceasta alta cu mult mai aleasă și preardnica <învățătură> despre care vorbește sfîntul Apostol Pavel : cununa nu se dă decît celui care se luptă cu dreptate. Acea <luptă>, de bună seamă, cînd omul sfînt, odată ce și-a luat rămas bun de la luptele lumești, a trecut în tabăra pietății și a sfînteniei, se poartă cu spiritul împotriva cărnii și a singelui și caută să obțină, prin orice strădanie, cununa de lauri a veșnicei fericiri”.

Figurile de stil cuprinse, tendința de prețiozitate, comparațiile plastice făcute („teatrul lumii“, „tabăra muzelor“, „cărările eroice“, „potrivniciile sortii“, „tabăra pietății și a sfînteniei“) dovedesc cultura funcționarilor din cancelaria voievodală, preocuparea de a se transmite prin cuprinsul actului respectiv îndemnuri spre fapte laudabile, prețuirea pe care societatea o acorda valorilor morale.

Narația (numită și expunere sau expoziție) este acea parte a textului prin care se explică circumstanțele care au dus la emiterea actului, cauzele care au determinat elaborarea sa. În cuprinsul actului datat 11 ianuarie 1645 narația, cuprinzînd date și aprecieri asupra vieții și activității celui care va beneficia de prevederile înscrisului, se interferează cu adresa și decizia.

Decizia sau hotărîrea este cea mai importantă parte a documentului, aici se stipulează drepturile de care urmează să beneficieze destinatarul actului. Modul de formulare al hotărîrii în actul la care ne referim reliefează autoritatea deosebită a emitentului. Sînt concludente în acest sens cuvintele cu care începe decizia : „în deplinătatea puterii voastre“... „și cu deosebită bunăvoință“. Prin cuprinsul deciziei destinatarul actului (Petru Szasz sau Pap) este înnobilit, fixîndu-i-se un blazon prin care să se individualizeze, specificîndu-se totodată împrejurările în care acesta putea fi utilizat. Unele expresii înserate în cuprinsul acestei formule dovedesc preocupările instituției emitente de-a alcătui un act care să nu aibă vicii de formă și fond, asigurînd astfel valabilitatea sa. Sînt în acest sens de remarcat verbele imperative : a-l număra, a-l alătura, a-l accepta și a-l înscrie... „în dieta și în numărul cel adevărat și de netăgăduit al nobililor regatului nostru“. Departe de a fi

simple repetări, aceste cuvinte își au rostul lor atestînd în ansamblu faptul că beneficiarul se va bucura de drepturi nobiliare depline.

Precizarea că acest drept se acordă și lui Ștefan Saszvarosi, fiul său, ca și tuturor moștenitorilor dovedește că titlul de nobil se acorda ereditar. Conform celor arătate în actul de față stema descrisă în cuvinte urma să fie conturată pe suport „de mîna învățată și meșteșugul unui pictor” ceea ce nu s-a făcut, spațiul rezervat stemei rămînînd liber. În legătură cu decizia se introduc unele clauze menite a asigura actului deplina valabilitate. Astfel se precizează modalitățile în care urmează a se folosi stema concedată : în lupte, la jocurile cu sulita, la turnire, în dueluri, și în alte îndeletniciri cu caracter militar, specifice nobilimii, în emblemele sigilare, pe steaguri, draperii și pe monumentele funerare,

Precizarea că acest drept se acordă „conform obiceiului” constituie dovada faptului că în mod curent stemele erau utilizate în epoca respectivă în multiple forme.

Merită o atenție deosebită sublinierea că titlul de noblețe acordat îi dădea posibilitatea beneficiarului să se bucure de drepturi asemănătoare cu ale celor „cu adevărați născuți și de netăgăduit nobili”.

Ultima formulă a textului este *coroborația* în cadrul căreia se anunță alcătuirea actului și mijloacele cu care el este autentificat. În cazul de față, se evidențiază : „în amintirea și pentru întărirea veșnică a acestui lucru am socotit că trebuie dat și conferit cu generozitate actul nostru de față întărit cu puterea pecetii noastre atîrnate și adevărate”.

În protocolul final întîlnim :

Data cu cele două părți ¹⁴ : a) elementul topografic prezentînd localitatea în care actul a fost emis (Alba Iulia) și b) elementele cronologice, însumînd principalele elemente de datare — anul (redat prin milesim), luna și ziua.

Cum se vede actul de față nu cuprinde apreciația și nici urarea finală, încheindu-se prin subscripție, formulă incluzînd de regulă semnele grafice ale persoanelor care validează actul.

La documentul pe care-l prezentăm subscripția cuprinde iscălitura autografă a principelui ca și a vicesecretarului Ioan Szalárdy.

Cît privește critica externă, documentul din 11 ianuarie 1644 este scris pe pergament cu dimensiunile 50/63 cm. Acesta prezintă numeroase pete, ștersături, îndoituri care au alterat în unele locuri textul.

Pentru scrierea textului s-a folosit cerneala maro, neagră și soluție de aur. Cea de-a doua substanță menționată, de regulă rezervată cancelariei princiare, este folosită în special la conturarea așa-ziselor elemente figurative, la scrierea numelui emitentului, a celorlalte persoane menționate.

Menite a releva importanța documentului și a atrage atenția privitorilor asupra faptului că actul este emis de autoritatea centrală, ca atare trebuie recunoscut de toată lumea, elementele figurative constau în reprezentarea cu o anumită grijă pentru înfățișarea estetică, eventual cu o cromatică care să amintească puterea, a unor părți din textul docu-

¹⁴ *Dicționar de științe speciale ale istoriei*, București, Edit. Șt. și Enciclop. 1932, p. 57.

mentului¹⁵. Întîlnim în actul la care ne referim următoarele elemente figurative : 1) titulatura principelui ; 2) litera inițială ; 3) semnăturile autografe ; 4) cuvintele cu care se încheie transpunerea datei ; 5) sigiliul.

Titulatura se încadrează, la această epocă, între elementele figurative întrucît prin modul de realizare și dispunere pe suport ea relevă preeminența instituției principatului¹⁶. Acest fapt este sugerat printr-o dublă ipostază. Desigur prima constă în înserarea termenilor evidențiind autoritatea deosebită a principelui, atestînd locul pe care acesta se situează în ierarhia instituțională. Cea de a doua modalitate, prin care se face aluzie la rolul important al emitentului, este detașarea titulaturii de text și scrierea sa cu litere mai mari și o cromatică care să amintească simbolic puterea, independența, suveranitatea¹⁷.

Astfel primul rînd al textului cuprinde doar numele principelui GEORGIUS însoțit de prenumele NOS, cuvinte scrise cu soluție de aur, conturate cu grijă și redactate cu litere de mari dimensiuni. Pe rîndul următor s-au plasat, fiind scrise tot cu soluție de aur, formula filiației : RAKOCI, formula devoțiunii : DEI GRATIA și calitatea : PRINCEPS și celelalte demnități.

În ceea ce privește litera inițială¹⁸ ne aflăm în fața unei situații deosebite în sensul că scriitorul actului a investit cu rolul de a marca începutul textului două litere N (de la prenumele NOI) și G (de la numele principelui). Desigur inițiala propriu-zisă este litera N — scrisă cu majusculă cu trăsături ce dovedesc preocuparea pentru a se atribui actului și a valoare artistică. Privind modul de realizare al acestei litere, constatăm că este alcătuită într-un mod aparte, respectiv bara dintre cele două laturi ale literei este foarte lată, pîrînd o eșarfă.

Aceeași grijă s-a manifestat față de litera G care a fost înfățișată la extremități cu ornamente florale menite a da o înfățișare plăcută fronspiciului și a releva în acest fel importanța actului.

Semnătura autografă se numără, în general, alături de sigiliu, printre elementele cu rol deosebit în autentificarea înscrisurilor. În actul la care ne referim subscripția autografă a principelui se compune doar din nume și prenume. Relevăm faptul că acest mod de validare prin iscălitură se deosebește de sistemul folosit în cancelariile apusene, unde semnătura suveranilor era însoțită de unele cuvinte amintind grandilocvența¹⁹, diferă totodată de practica din țările românești de dincoace de Carpați, unde semnătura autografă însumează atributul teocratic, IO, numele și titlul (voievod)²⁰.

¹⁵ Maria Dogaru, *Elemente figurative conservate pe documentele feudale românești*, lucrare în curs de publicare.

¹⁶ În legătură cu evoluția instituției principatului vezi lucrarea : *Instituții feudale în Țările Române. Dicționar*, București, Edit. acad. R.S.R., 1988, p. 381—382.

¹⁷ Conform regulilor științei heraldice, fac aluzie la aceste atribute — cele două metale (aurul și argintul) și culoarea roșie.

¹⁸ Unele aspecte în legătură cu rolul acesteia au fost relevate de Traian Ionescu Nișcov, în lucrarea editată în colaborare cu Maria Soveja, *Acte de cancelarie*, București, Edit. Meridiane, 1974, *Introducere*.

¹⁹ Alain de Bouvard, *Manuel de diplomatie française et pontificale*, Paris, 1929—1952, 2 vol. + 3 albume.

²⁰ Ioan, Bogdan, *Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și cu Țara Ungurească, în sec. XV—XVI*, vol. I. (1413—1508), București, 1905.

Realizată cu cernelă maro, semnătura individualizează emitentul, ni-l prezintă pe principele Gheorghe Rakoczi I drept un cunosător de carte obișnuit să mînuiască instrumentele de scris. Literele frumos caligrafiate avînd unele prelungiri și bucle cu linii sigure și elegante. Cum am văzut, pe suportul acestui document se afla și semnătura vicesecretarului Ioan Szalardy, plasată tocmai pentru a se evidenția poziția sa socială, mult mai jos decît subscripția principelui. Numărîndu-se printre personalul de conducere al cancelariei princiare²¹, vicesecretarul, în sarcina căruia se afla și urmărirea elaborării actelor, verifica dacă înscrisul este complet din punct de vedere al formulelor diplomatice astfel încît să fie deplin valabil. Prezența semnăturii acestui funcționar princiar este deci dovada faptului că datele înserate în document sînt verificate și recunoscute în mod oficial.

Un ornament format din bucle suprapuse, plasat după ultimul cuvînt al textului, marchează sfîrșitul documentului. Departe de a fi doar un semn de punctuație acest ornament are rolul de a evita falsul parțial care se concretiza uneori în adăugarea, la sfîrșitul textului a unor noi prevederi ce puteau da drepturi ilegale (ori să anuleze unele obligații) beneficiarului.

Deși din sigiliul cu care actul a fost autentificat se păstrează doar un fragment, putem constata faptul că este vorba de o impresiune confecționată din ceară roșie, protejată de un căuș din ceară albă²².

Aplicînd metoda criticii interne și la cel de al doilea document păstrat în patrimoniul Facultății de istorie din București și datat 9 martie 1656²³, (anexa II) constatăm că discursul diplomatic însumează, în general, aceleași formule.

Protocolul inițial se deschide cu titulatura care este asemănătoare cu aceea a documentului analizat mai sus (1645). Titulatura îmbracă următoarea formă: „Noi Gheorghe Rakoczi, din mila lui Dumnezeu principe al Transilvaniei, domn al părților <transilvane> ale regatului Ungariei și comite al secuilor...”.

Adresa este și de această dată nominală, beneficiar fiind Nicolae Karacsony, locuitor în cetatea Hunedoarei, actul conferindu-se și tuturor moștenitorilor și urmașilor acestuia de ambele sexe.

Textul actului se deschide și în acest caz cu *promulgația* redată ceva mai dezvoltat însă conform uzanței: „dăm de știre, arătînd printrîndurile de față tuturor celorla cărora se cuvine...”, formulă care se repetă, fiind înserată din nou după narație.

Formula expoziției este, în documentul pe care îl analizăm, foarte întinsă. Ca și în alte cazuri cînd este vorba de confirmarea unor proprietăți schimbate anterior se fac largi referiri la documentele prezentate de părți drept probă pentru emiterea noului act. În mod concret

²¹ Emil Virtesu, *Paleografia româno-chirilică*, Ed. Științifică, București, 1966, p. 48—58.

²² Sigiliile atasate (la care se disting: impresiunea, sigiliul, căușul și anurul) validează de regulă documentele solemne.

²³ Această stemă s-a fixat la începutul secolului al XVI-lea. Vezi Dan Cernovodanu, *Știința și arta heraldică în România*. Edit. Șt. și Enciclop., București, 1977, p. 129—139.

se aduce în discuție un act de adeverire emis de capitulul din Oradea în care se descriau împrejurările în care cele două părți implicate, respectiv „distinsul Nicolae Zolyomi de Albes“, „a scos, a slobozit, a eliberat...“ „pentru măritul Nicolae Karacsony o casă întreagă și curtea acesteia împreună cu întreaga ei moșie între adevăratele ei pietre de hotar... de asemenea toate viile și pământurile arabile“. Pentru a justifica datele din noul act se stăruie asupra părții unde în adeverința capitolului sînt precizate elementele topografice care delimitau proprietățile respective : Ulița grecilor, casele nobilului Ladislau Görögh și ale lui Iuba Iancu“ ca și dările de care numitele proprietăți erau scutite.

În partea a doua a narației se lărgesc informațiile privind-l pe beneficiar, atestîndu-se că acesta era „neguțător“ sau „staroste al neguțătorilor greci“. Nu este lipsită de importanță precizarea faptului că această danie, urmare a „considerației pentru prea recunoscătoarele slujbe și pentru mult prețuitele merite“ ale numitului Nicolae Karacsony era făcută cu încuviințarea tuturor rudelor primului posesor care renunțau, în acest mod, la orice drept asupra proprietăților menționate.

În actul la care ne referim se înserează și *formula intervenției*, formulă prin intermediul căreia se explică modalitățile în care s-a solicitat principelui Gheorghe Racokzi al II-lea emiterea actului : „așadar ni s-a înfățișat rugămîntea dinspre partea și numele pomenitului Nicolae Karacsony ca noi să binevoim a introduce și a pune să fie înscrisă în scrisoarea noastră și a le da deopotrivă, binevoitoarea îngăduință...“. În *decizie*, partea cea mai importantă a documentului se recunoaște lui Nicolae Karacsony dreptul de a deține bunurile imobile cuprinse în cartea de adeverire, menționate totodată și în actul princiar.

Pentru a se feri actul de orice viciu de formă sau conținut, respectiv pentru a se dovedi faptul că datele înscrise se bazează pe mărturii veridice, se atesta că adeverința emisă de capitulul din Oradea a fost verificată din punct de vedere al autenticității constatîndu-se că era profund valabilă, menționîndu-se că aceasta era „fără răsături, fără tăieturi și nestrîcată în nici o parte a sa ci, într-un cuvînt, fiind lipsită de orice stricăciune și orice suspiciune“. În final, constatîndu-se că scrisoarea doveditoare era emisă „cum se cuvine și în mod legiuit“ astfel încît „adevărul se sprijină pe puterea ei“, toate prevederile sînt „ratificate, recunoscute și acceptate“...

Coroborarea cuprinde atestări concludente pentru a se dovedi autenticitatea înscrisului : „le dăm îngăduința noastră binevoitoare prin mijlocirea tăriei și mărturia acestei scrisori a noastră întărită cu puterea peceteii noastre atîrnate și adevărate“.

Trecînd la analiza protocolului final constatăm existența următoarelor formule 1) data cu cele două elemente : a) elementul *topografic* — indicînd locul emiterii (Alba Iulia) și b) elementele cronologice și în acest caz — întîlnindu-se principalele elemente *cronologice* (an, luna, zi), redată pînă în millesim, 1656, martie 9 ; 2) subscripția autografă.

Analizînd documentul de față din punct de vedere al criticii externe remarcăm faptul că suportul este tot pergament cu dimensiunile 45/70 cm. Și acesta prezintă pete de mari dimensiuni, găuri în pergament, indoituri foarte accentuate unde scrisul este șters. Dar starea

de conservare este bună. Partea sa inferioară este îndoită pentru a se realiza plicatura menită a asigura conservarea sigiliului. Scris în limba latină cu cerneală maro și o caligrafie îngrijită, textul este transpus, la egală distanță între rînduri, prin utilizarea diferitelor sisteme de prescurtări, mai des întilnindu-se contracția, trunchierea, ligatura și suprascrierea.

Și la acest document întilnim unele elemente figurative menite a releva autoritatea deosebită a emitentului, a exprima plastic faptul că înscrisul provenea din cea mai înaltă instituție de guvernămînt.

Se detașează și în acest caz *titulatura*. Deși, cum am arătat, cuprinde aceleași elemente ca și actul din 11 ianuarie 1644 prin dimensiunile și înfățișarea artistică a literelor aceasta este mai impunătoare. Scrisă cu litere de mari dimensiuni titulatura princiară se impune prin faptul că îngemănează o caligrafie elegantă cu fine elemente miniaturistice. Pe primul rînd s-a scris pronumele NOS, numele principelui (GEORGIUS) și filiația (RAKOCI). Fiecare grafon este împodobit astfel încît pare un adevărat ornament iar deasupra literei I s-a plasat un motiv ce pare semn diacritic.

Inițiala este, și la acest act, litera N (de la NOS). Ornamentată cu linii curbe, această literă este o adevărată poartă ce invită privitorii să deslușească cuprinsul documentului. Dimensiunile mari, motivele geometrice care dublează părțile exterioare ale literei, ca și elementele florale din interiorul acesteia dau inițialelor o înfățișare deosebită, relevă indirect însemnătatea instituției emitente.

Pentru a spori solemnitatea și totodată pentru creșterea gradului de expresivitate al actului, acesta a fost împodobit cu fine ornamente florale și geometrice. Incluse de cele mai multe ori în interiorul literelor, plasate deasupra acestora sau făcînd legătura dintre diferitele semne alfabeticе, miniaturile sînt alcătuite din flori și frunze ori din linii paralele și puncte. Actul la care ne referim a fost validat prin semnătura principelui și sigiliul atașat.

Semnătura autografă desemnînd pe Gheorghe Rakoczi al II-lea, scrisă cu cerneală maro, probează prin ductul elegant și trăsăturile sigure personalitatea emitentului.

Ocupînd un spațiu larg, cuprinzînd bucle și prelungiri, această subscripție autografă constituie proba certă a autenticității înscrisului.

La actul princiar din 1656, dobîndește rol de element figurativ și termenul SEXTO, ultimul cuvînt din fraza în care se consemnează data emiterii, fapt ce se constată din mărimea literelor și distanțele la care s-au plasat.

Actul poartă ca dovadă a autenticității sale și un sigiliu atașat prins cu un șnur format prin răsucirea a patru șuvițe de mătase — avînd culorile roșu, galben, albastru și verde. Deși este parțial deteriorat, putem desluși reprezentarea din emblemă, fiind specifică majorității sigiliilor provenind de la acest principe.

Conform practicilor timpului sigiliul principelui Gheorghe Rakoczi al II-lea a cuprins în emblemă o compoziție mixtă, însumînd însemnele

principatului (acvila ieșindă, soarele, semiluna și șapte cetăți)²⁴ și stema de familie (înfățișînd o jumătate de roată)²⁵. Coroana, plasată deasupra acestor simboluri, evocă instituția statală, constituia indirect o aluzie la independență. Sistemul de prindere a șnurului de document dovedește preocuparea emitentului de a asigura menținerea sigiliului la act.

Într-adevăr realizarea plicaturii, introducerea șnurului (prin trei orificii practicate în pergament) și legarea sa a urmat o practică îndelung experimentată care făcea imposibilă desfacerea și înlocuirea sigiliului. Șnurul cu care pecetea a fost atașată are o lungime de 67 cm, extremitățile fiindu-i tivite pentru a nu permite destrămarea.

Mărturii peste veacuri aceste documente transmit mesajul unei generații, ele aduc pînă la noi dovada faptelor și gîndurilor înaintașilor. De aceea trebuie cunoscute și folosite în activitățile instructive, pentru cercetarea instituțiilor și a mentalităților proprii epocii în care au fost emise.

Anexa I

ALBA-IULIA 1644 IANUARIE 11

Nos Georgius Rakoci, Dei Gratia princeps Transylvaniae, Partium regni Hungariae Dominus et sicularum comes etc. Memoriae commendemus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod cum non absve sed vere et cum laude dictum sit a veteribus vita hominis militia perpetua.

Si enim amplissimum illud mundi theatrum mortaliumque vitam inspecserimus non nisi varia bellorum gratia et pugnas omnigenas penitus deprehendemus : pars si quidem in musarum castris militat ; pars matrem sequitta heroica venatur facinora omnes vero et singuli cum miseria, et fortunae adversitatibus conflictantur. Sed illa belligeratio et acerba est nimis et momentanea ad salutem instabilem producit gloriam : alia adhuc superest hac longe praestantior et fructuosior de qua enunciat divus Paulus apostolus : corona non datur nisi legitime certanti. Illa mimirum quando homo spiritualis, pugnis mundanis valedictis, in pietatis sanctimoniaeque castra transit contra carnem et sanguinem spiritu decertat, et ad laureum aeternae beatitudinis omni nisu contendit. Hos autem inter, cum principem locum sibi vendicent ovium Christi pastores et verbi divini ministri qui scilicet ecclesiam non solum curare sed etiam pro illa adversus Principem mundi, eiusque assecclas tamquam eiuratos hostes fide illibata et constantia indefessa bellare depugnareque praesto semper esse solent. Et licet athletae illi huius mundi brabeis ac praemiis suis condecorentur, multo magis tamen operae suae remunerationem merentur qui invigilant salutis nostrae ; uno ipso apostolo teste duplici digni habendi sunt honore. Intelligentes itaque honorabileni

²⁴ Bedeus von Schaarberg, Iozsef, *Die Wappen und Siegel der Fürsten von Siebenbürgen und der einzelnen städtischen Nationem diese Landes, Hermannstadt, 1838.*

²⁵ Facultatea de istorie, *Peceti*, 2.

quoque Petrum Szasz-Varosi alias Pap de Iugas parochum ecclesiae orthodoxae oppidi Haesckiensis * non solum a pueritia sacrarum litterarum studio gnaviter incubuisse, verum etiam pro merito suo gradu ministerii ecclesiastici dignatum (singulari ?) pietatis laude minuis suum administrasse honesto exemplo (... ?) doctrina (...) ipsos docendi (...) harum igitur virtutum ipsius respectum ; eundem Petrum Szasz-Varossy alias Pap antea quique uti (...) ex speciali gratia et potestatis nostrae principalis plenitudine denuo in coetum et numerum vero et indubitator regni nostri Transylvaniae et Partium Hungariae eidem annexarum nobilium (...) annumerandi, agregandi, cooptandi et adscribendi duximus ; prout annumeramus aggregamus cooptamus et adscribimus. De cernentes expresse ut a modo dinceps successivis semper temporibus idem Petrus Saszvarossy alias Pap, ac per eum Stephanus Saszvarosi filius jam natus ipsorumque heredes et posteritates utriusque sexus universi, jam nati videlicet et in futurum beneficio (?). Dei nascituri pro veris et indubitatis nobilibus habeantur et reputentur. In signum autem cuius modi verae et perfectae nobilitatis eorum haec arma sive nobilitatis in signum scutum caelesini coloris in cuius campo sive area homo quidam amictu lugubri ecclesiastico indutus aperto capite ambabus manibus compositis sursum levatis in formam precantis erectus stare supra cuius caput sub diademate regio sol suis radiis expansis eundem circum luminari ; sub pedibus vero draco naturalis suo colore depictus ore hianti lingua exerta quasi calcem eius morsura esse conspicitur ex cono vero galeae laciniae sive lemnisci variorum colorum utrinque defluentium, utrasque oras sive margines ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant ; prout haec omnia in capite sive principio presentium litterarum nostrarum docta manu et arte pictoris clarius expressa et figurata cernuntur. Animo deliberato et excerta scientia liberalitateque nostra praefatis Petro Szaszvarosi alias Pap ac Barbarae Kiss necnon Stephano filio ipsorumque heredibus et posteritatibus utriusque sexus universis gratiose dedimus donavimus et contulimus ; annuentes et concedentes ut ipsi praescripta arma sive nobilitatis insignia, more aliorum verorum natorum et insignitorum nobilium armis utentium ubique in proeliis hastiludiis torneamentis duellis monomachiis ac aliarum (...) exercitiis militaribus et nobilitaribus nec non sigillis, vexillis, cortinis velis aulaeis annulis tentorum (...) sepulchrorum clypeis et generaliter quarum libet rerum et expeditionum generibus sub (...) perfectae nobilitatis titulo quo eos ab universis et singulis cuiuscumque status, ordinis conditionis dignitatis praeminentiae et functionis homines existant insignitos dici tunc nominari et reputari (...) ferre et gestare omnibusque et singulis honoribus gratiis privilegiis indultis libertatibus immunitatibus et praerogativis quibus caeteri veri nati et indubitati nobiles et militares praedicti regni nostri Transylvaniae et partium Hungariae eidem annexarum homines quomodocumque de jure et ab antiqua consuetudine utuntur, fruuntur et gaudent, perpetuo uti, frui et gaudere valeant atque possint. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam praesentes literas nostras pendentis et authentici sigilli nostri munimine roboratas memoratis Petro Szaszvarosi alias Pap ac Barbarae Kiss consorti et Stephano filio suis, ipsorumque heredibus et posteritatibus utriusque sexus universis

* Nu l-am putut identifica (n. ns.).

gratiosae dandas duximus et concedendas. Datum in civitate nostra Alba Iulia die undecima mensis Januarii, anno Domini, millesimo sexcentesimo quadragesimo quarto.

Georgius Rakoczy

Joanes Szalárdy Vicesecretarius

Noi Gheorghe Rakoczy, din mila lui Dumnezeu principe al Transilvaniei, domn al părților <transilvane> din regatul Ungariei și comite al secuilor etc. Dăm de știre, vestind prin rindurile de față, tuturor celor cărora se cuvine, că, așa cum s-a spus, nu fără temei, ci cu dreptate și cinstire de către cei vechi, viața omului e o luptă necontenită. Căci dacă vom fi privit acel uriaș teatru al lumii și viața oamenilor, nu vom afla în adâncul <lor> decât felurite războaie și tot soiul de lupte; dacă, într-adevăr, o parte se războiește în tabăra muzelor, o altă parte urmărește faptul de arme pe cărările eroice, toți însă și fiecare în parte se luptă cu suferința și cu potrivniciile sorții. Dar acea războire este și foarte aspră și depinzând de clipă și prin mintuire nesigură, aduce gloria; încă mai are valoare această altă cu mult mai aleasă și preaoasă <învățătură> despre care vorbește sfântul apostol Pavel: cununa nu se dă decât celui care se luptă cu dreptate. Acea <luptă>, de bună seamă, când omul sfânt, odată ce și-a luat rămas bun de la luptele lumești, a trecut în tabăra pietății și a sfințeniei, se poartă cu spiritul împotriva cărnii și a singelui și caută să obțină prin orice strădanie cununa de lauri a veșnicei fericiri. Iar printre aceștia cum locul de frunte și-l revendică păstorii oilor lui Hristos și slujitorii cuvântului Domnului, care obișnuiesc, de bună seamă, nu numai să poarte grija bisericii, ci și să se războiască și să se lupte pentru aceasta împotriva principelui lumesc și a slugilor lui, ca dușmani renegați, cu neștirbită credință și neostenită statornicie, și, deși vestiții atleți se împodobesc cu trofeele și premiile acestei lumi, totuși cu mult mai mult merită răsplăta pentru strădania lor cei care veghează la mântuirea noastră; însuși unul dintre apostoli mărturisește că sînt demni de a avea o îndoită cinstire. Înțelegînd așadar că și vrednicul de cinstire Petru Szasz-Varosi sau Pap de Lugoj, parohul dreptei biserici din cetatea Haeskien, nu numai, din copilărie, s-a aplecat cu ardoare asupra studiului scrierilor sfinte, ci și pentru meritatul său rang de slujitor bisericesc, s-a străduit din răspuț să fie socotit demn de o (deosebită) cinstire a pietății <sale>, printr-o cinstită pildă (... ?) învățătură (...) învățîndu-l pe aceștia înșiși (...) așadar considerația sa însuși pentru aceste virtuți; pe același Szasz Varossy sau Pap și care mai înainte ca să (...) cu deosebită bunăvoință și în deplinătatea puterii noastre de principe, am socotit din nou (...) a-l număra, a-l alătura, a-l coopta și a-l înscrie în dieta (adunarea) și în numărul cel adevărat și de netăgăduit al nobililor regatului nostru transilvan și ai părților Ungariei anexate acestuia; precum <il și> numărăm, alăturăm, cooptăm și înscriem: hotărînd cu tărie ca, de îndată, în continuare, în vremurile viitoare, mereu, același Petru Saszarossy sau Pap, și prin acesta, Stefan Saszarosi, fiul <său> deja născut și toți moștenitorii și urmașii de ambele sexe, adică cei deja născuți și cei care se vor naște în viitor, cu binecuvîntări ale Domnului, să fie socotiți și considerați drept nobili adevărați și de netăgăduit. Iar ca însemn al acestui fel de adevărată și desăvîrșită noblete a lor <le

dăm> aceste arme sau semn distinctiv al nobleței : un scut de culoarea cerului pe al cărui câmp sau suprafață stă drept, îmbrăcat în veșminte cernite de preot, un om, cu capul descoperit, cu ambele mâini împreunate în sus, ridicate în poziția cuiva care se roagă ; deasupra capului acestuia, sub diadema regală, un soare cu razele răspindite îl luminează de jur împrejur ; iar sub picioare se vede a se afla un balaur pictat în culoarea sa firească, cu gura căscată și cu limba scoasă, ca și cum are de gând să-i muște călciiul ; iar din creasta unui coif fișii sau panglici de diverse culori, care curg de ambele părți și înconjoară și împodobesc foarte frumos amândouă laturile sau marginile scutului așa cum toate acestea se văd mai clar, conturate și reprezentate de mîna învățată și meșteșugul unui pictor, la capătul sau la începutul actului nostru de față.

Cîntărind cu mintea și în urma unei cunoașteri sigure și prin bună voința noastră, sus-numiților Petru Szaszvarosi sau Pap și Barbarei Kiss, ca și lui Stefan, fiul <lor>, și tuturor moștenitorilor acestora și urmașilor de ambele sexe le dăm, le dăruim și le conferim cu generozitate, acordînd și îngăduind ca ei înșiși sus-scrisele arme sau însemne ale nobleței, după obiceiul altora cu adevărat născuți nobili și purtători de însemne, care se folosesc de arme pretutindeni în lupte, la jocurile cu sulia, la turnire, în dueluri și în alte (...) îndeletniciri militare și nobiliare, ca și la peceți, steaguri, perdele, draperii cu inele ale corturilor (...) ale mormintelor, la scuturi și, în general, la categoriile de orice fel de lucruri și expediții înfăptuite sub (...) titlul nobleței desăvîrșite, cu care se cuvine să fie spuși, socotiți, numiți și considerați de către toți și fiecare în parte acei oameni, de orice stare, clasă, condiție, demnitate, rang și funcție ar fi (...) să <le> ducă și să le poarte și să aibă posibilitatea și să poată să se folosească, să aibă parte și să se bucure pururea de cinstirile, favorurile, privilegiile, permisiunile, libertățile, scutirile și prerogativele, toate și fiecare în parte, de care, de drept și din veche datină, oricum, se folosesc, au parte și se bucură ceilalți oameni, cu adevărat născuți și de netăgăduit nobili, și sus-zișii oșteni ai regatului nostru transilvan și ai părților Ungariei anexate acestuia. În amintirea și pentru întărirea veșnică a acestui lucru am socotit că trebuie dat și conferit cu generozitate actul nostru de față, întărit cu puterea peceții noastre atîrnate și adevărate, amintirilor Petru Szaszvarosi sau Pap și Barbarei Kiss, soția lui, și lui Stefan, fiul lor, și tuturor moștenitorilor acestora și urmașilor de ambele sexe. Dat în cetatea noastră Alba Iulia, în ziua a unsprezecea a lunii ianuarie, în anul Domnului una mie șase sute patruzeci și patru.

Gheorghe Rakoczy,

Ioan Szalárdy, vicesecretar

Anexa II

ALBA-IULIA 1656 MARTIE 9

Nos Georgius Rakoci, Dei Gratia princeps Transylvaniae Partium regni Hungariae dominus et sicularum comes. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, quod pro

parte et impersona nobilis Nicolai Karacsony in oppido Vajda Hunyad residentis exhibitae sunt nobis et praesentate (ac) literae quaedam fassionales nobilium requisitorum literarum et literarium instrumentorum in conservatorio capituli varodiensis repositorum et locatorum ac quarumlibet judiciarum deliberationum legitimorumque mandatorum nostrorum executorum in quibus referebatur qualiter spectabilis ac magnificus Nicolaus Zolyomi de Albes ab una, et annotatus Nicolaus Karacsony partibus ab altera coram duobus illorum requisitorum personaliter constituti praetitulatus Nicolaus Zolyomi totalem et integram domum et curiam eiusdem Nicolai Karacsony, una cum totali et integro fundo illius, sub suis veris metis et antiquis limitis in oppido suo praenotato Vajda Hunyad in platea Görögh ucza dicta vicinitatibus domorum ab una nobilium Ladislai Görögh partibus ab altera Iubae Iancul in comitatu Hunyadiensi existentam habitam ab omni censuum taxarum et contributionum solutione servitiorum quorumlibet plabeorum rusticalium et civilium exhibitione, vineas item et terras arabiles universas ad eandem pertinentes sive seminaturum et agricolationum quas libet ej(us)-dem Nicolai Karacsony haeredibusque et posteritatibus ipsius utriusque sexus universis in iisdem quotannis conserentibus, ab omni decimarum nonarum quartarum vel (...) pensione census montani ac aliarum quarumlibet datiarum et collectanearum solutione pro eidem Nicolao Karacsony ipsiusque haeredibus et posteritatibus utriusque sexus universis modis et conditionibus in iisdem literis expressis in perpetuum exemerit libertaverit supportaverit et nobilitaverit tenoris infra scriptis. Supplicatum itaque extitit nobis pro parte et in persona annotati Nicolai Karacsony ut nos easdem literas fassionales, literis nostris inseri et inscribi facere nostrumque illis consensum benevolum pariter et assensum praebere dignaremur. Quarum tenoralis est. Nos requisitores literarum et literalium instrumentorum in sacristia sive conservatorio capituli varodiensis repositarum et locatarum, ac aliarum quarumlibet judiciarum deliberationum legitimorumque mandatorum principalium executores etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis quod spectabilis ac Magnificus Dominus Nicolaus Zolyomy de Albes ab una, parte ab alia nobilis Nicolaus Karacsony de Vajda Hunyad, negotiator sive institor graecus coram nobis constituti personaliter. Idem Nicolaus Zolyomy oneribus et quibusvis gravaminibus eunctorum filiorum filiarum, fratrum, sororum, proximorum propinquorum et consanguineorum suorum aliorum, omnium et singulorum quos videt infra scriptum de praesenti tangeret et concerneret tangereve et concernere in futurum quovis modo posset negotium super se assumptis et levatis matura primum et exacta intra se deliberatione et consultatione praehabitata sponte libere ultronearum voluntate proprio vivae vocis suae eloquio confessus est pariterque retulit et proposuit coram nobis in hunc modum. Qualiter idem dominus Nicolaus Zolyomi condignum habens respectum gratissimorum servitiorum et acceptissimorum meritorum praedicti Nicolai Karacsony nec non multifariarum diversarumque eiusdem complacentiarum quibus se ipsi domino Nicolao Zolyomi gratum et acceptum habere studuit precipue vero quod idem Nicolaus Karacsony hisce proxime praeteritis diebus unum equum

generosissimum et praestantissimum apud turcos grandi praecio coemptum absque ulla pecuniaria solutione eidem domino Nicolao Zolyomi dederit et contulerit ac de inceptis quoque promptissima et gratissima sua servitia eidem Nicolao Zolyomi se praestare et exhibere velle pollicetur. Idcirco totalem et integram domum unam ei (us) dem Nicolai Karacsony in oppido suo Vajda Hunyad vocato in platea ejusdem oppidi vulgo Görögh uca vocati in vicinitatibus domorum nobilium ab una Ladislai Görögh parte vero ab alia Iubae lancul omnino in comitatu suis utilitatibus et pertinentiis quibuslibet quovis nominis vocabulo vocatis ad eandem domum de jure et ab antiquo spectantem et pertinere debentur sub suis veris metis et antiquis limitibus existentibus ab omni censuum taxarum contributionum ac aliorum quorumlibet collectaneorum pensione. Item servitiorum quorumlibet plebeorum sive rusticorum et civilium exhibitione, quas et quae ab antiquis semper temporibus ad necessitatis ac exactam rationem partim arcis Vajda Hunyad partim vero donorum ejusdem arcis ab eadem domo praestassent et exhibuissent et quorumlibet hospitium condensatione in perpetuum exemisset libertasset et supportasset. Insuper vero ad eidem Nicolao Karacsony indulssisset et concessisset quod in territorio ejusdem oppidi Vajda Hunyad (...) oppidi singula triajugera terrarum arabilium simul vero novem jugera terrarum arabilium in tribus (...) se coemere et comparare possit quae itidem ab omni decimarum et nonarum pensione et exhibitione in perpetuum exemisset et supportasset ac insuper id etiam amisset quod idem Nicolaus Karacsony ad praedictam suam domum modo idoneo et convenienti certa foeneta sive prata foenilia coemere et comparare possit. Rursus vineas ejusdem interterritorio intraque veras metas et promonthoriis ejusdem oppidi Vajda Hunyad sitas et habitas quas pronunc ad praedictam domum suam teneas et pertinentes haberet et possideret ab omni decimarum nonarum ac aliarum quorumlibet datiarum jurisque et census montani pensione et solutione pari firmiter in perpetuum exemisset libertasset ac suportasset assecurando idem et affidando dominus Nicolaus Zolyomi praedictum Nicolaum Karacsony ipsiusque haeredes et posteritates utriusque sexus universos tam se quam legitimos suos successores utriusque sexus universos in praellegata domus suae vinearumque et terrarum arabilium exemptione libertate et immunitate a modo in possessionibus succesivis semper temporibus evituros protecturos et defensuros conservantur fore. Prout exemisse libertavit suportavit assecuravit et offidavit idem dominus Nicolaus Zolyomi coram nobis harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum Varadini die tertia mensis octobris anno domini millesimo sexcentesimo quinquagesimo quarto erantque in inferiori parte sigillo ejusdem capituli autsentico in cera alba communitae. Nos itaque praemissa suplicatione praetitulati Nicolai Karacsony benigne exaudita et faventer et admissa praescriptas literas nostras fassionales non abrassas non cancellatas nec in aliqua sui parte suspectas sed omni prorsus vicio et suspicione carentes quod omnes earum contentias clausulas et puncta eatenus quatenus eadem rite et legitime existunt emanatae viribusque earum veritas sufragatur ratas, gratas et acceptas habentes praemissa omnia et singula in eisdem contenta acceptavimus

aprobavimus ratificavimus et confirmavimus prout acceptamus approbamus ratificamus et praeodem Nicolao Karacsöny haeredibusque et posteritatibus ipsius utriusque sexus universis gratiose confirmamus nostrumque illis consensum benevolum pariter et assensum praebemus harum nostrarum pendentis et authentici sigilli nostri munimine corroboratorum vigore et testimonio literarum mediante.

Datum in civitate nostra Alba-Iulia die nona mensis martii anno Domini millesimo sexcentesimo quinquagesimo sexto.

Georgius Rakoczy

Noi Gheorghe Rakoczy, din mila lui Dumnezeu principe al Transilvaniei, domn al părților transilvane ale regatului Ungariei și comite al secuilor. Dăm de știre, arătînd prin rîndurile de față, tuturor celor cărora se cuvine, că din partea și în numele lui Nicolae Karacsöny, locuitor în cetatea Vaida Huniad (Hunedoara), ne-a fost arătat și înfățișat <și> un act de adevărire al nobililor păstrători ai scrisorilor și ai actelor scrise, puse în păstrare și depozitare în arhiva capitlului din Varadin (Oradea) și ai tuturor hotărîrilor judecătorești și ai împuternicirilor noastre legiuite în care se spunea că distinsul și măritul Nicolae Zolyomi de Alba, de pe o parte, și pomenitul Nicolae Karacsöny, pe de altă parte, șezînd împreună, în persoană, în fața acestor doi păstrători, sus-numitul Nicolae Zolyomi a scos, a slobozit a eliberat, a făcut libere de orice obligații și a înnobilat pe vecie, pentru același Nicolae Karacsöny, o casă întreagă și neatînsa ei moșie, între adevăratele lor pietre de hotar și vechile hotare, în sus-pomenita lui cetate Vaida Huniad (Hunedoara), care se învecinează, în piața numită Ulița grecilor, cu casele nobililor, pe de o parte, ale lui Ladislau Ghörögh, pe de altă parte, ale lui Iuba Iancu, aflătoare în comitatul Hunyad Hunedoara <casă> ținută departe de orice plată a impozitelor, taxelor și dărilor, de orice întreținere a servilor, a oricăror oameni de rînd, țărani, și orășeni, de asemenea toate viile și pămînturile arabile care țin de aceeași <casă> sau oricare dintre semănăturile și culturile <sale> aceluiași Nicolae Karacsöny și tuturor moștenitorilor și urmașilor acestuia de ambele sexe, care să le semene în fiecare an, fiind departe de orice plată a dijmelor de o zecime, de o noime, de o pătrime sau (...), a dărui mincritului și a oricăror altor impozite și biruri, pentru același Nicolae Karacsöny și toți moștenitorii și urmașii acestuia de ambele sexe, indicați în aceeași scrisoare, în modurile și condițiile scrise în rîndurile de mai jos. Așadar ni s-a înfățișat rugămîntea, dinspre partea și în numele pomenitului Nicolae Karacsöny, ca noi să binevoim a introduce și a pune să fie înscris în scrisoarea noastră acel act de adevărire și a le da deopotrivă binevoitoare îngăduință și încuviințare. Noi pe păstrătorii scrisorilor și actelor scrise puse în păstrare și depozitate în sacristia sau arhiva capitlului din Oradea și ai oricăror altor hotărîri judecătorești și executori ai împuternicirilor noastre legiuite etc. Dăm de știre, arătînd prin rîndurile de față, tuturor celor cărora se cuvine, că distinsul și măritul domn Nicolae Zolyomi de Albeș, (Alba), pe de o parte, pe de alta nobilul Nicolae Karacsöny de Hunedoara,

neguțător sau stăruitor a neguțătorilor, grec, <au> stat împreună în fața noastră. De asemenea, Nicolae Zolyomi, luînd asupra sa și ușurînd sarcinile și orice împovărări ale tuturor fiilor, fiicelor, fraților, surorilor, rudelor și altor <persoane> apropiate lor și de <același> sînge, ale tuturor și ale fiecăruia în parte, pe care afacerea însemnată mai jos se vede că îi atinge și îi privește în prezent și poate să-i atingă și să-i privească, în orice chip, în viitor, mai întîi, după o matură și desăvîrșită deliberare și consultare avută între ei în prealabil, de la sine, nesiliți, de bună voie, din propria lor voință, deopotrivă a mărturisit și a vorbit și a propus în fața noastră, prin viu grai, cu gura sa, astfel : Că același domn Nicolae Zolyomi, avînd cuvenita considerație pentru prea recunoscătoarele slujbe și pentru mult prețuitele merite ale sus-zisului Nicolae Karacsony, ca și pentru dovezile de bunăvoință ale aceluiași, felurite și arătate în multe ocazii, prin care el s-a străduit să se facă plăcut și prețuit însuși domnului Nicolae Zolyomi, însă mai cu seamă pentru că Nicolae Karacsony însuși, zilele trecute, a dat și a dăruit, fără nici o răsplată în bani, aceluiași domn Nicolae Zolyomi un cal de cea mai bună rasă și foarte ales, cumpărat de la turci, și chiar în continuare promite că vrea să-i pună la dispoziție și să-i dovedească aceluiași Nicolae Zolyomi serviciile sale foarte prompte și prea recunoscătoare : pentru aceea trebuie să-i aparțină o casă întreagă și neatînsă aceluiași Nicolae Karacsony, din cetatea sa numită Vaida Hunyad, (Hunedoara) care se învecinează în piața aceleiași cetăți, numită în popor Ulița grecilor cu casele nobililor, pe de o parte ale lui Ladislau Grecul, iar pe de alta ale lui Iuba Iancu, aflătoare cu totul în comitațul Hunyad, și stăpînită împreună cu curtea și toate celelalte de folosință și cu orice dependențe ale sale, oricum ar fi numite ele, care, de drept și din vechime, țin și trebuie să aparțină aceleiași case, aflătoare în adevăratele lor pietre de hotar și vechile hotare, departe de orice plată a impozitelor, taxelor, dărilor și de orice fel de biruri. De asemenea, că a slobozit-o, a eliberat-o și a scutit-o pentru totdeauna (în veci) de întreținerea șerbilor (iobagilor), a oamenilor de rînd sau a țăranilor și orășenilor, de care răspuseseră și pe care îi întreținuseră, din vechi timpuri, totdeauna, din aceeași casă, după nevoie și în conformitate cu plata, în parte, a cetățuiei Vaida Huniad (Hunedoara), iar, în parte, a stăpînîilor aceleiași cetății, și de îndatoririle față de orice fel de oaspeți. Iar în plus, că aceluiași Nicolae Karacsony i-a acordat și i-a încuviințat ca pe teritoriul aceleiași cetăți Vaida Hunyad (Hunedoara (...)) să poată achiziționa și cumpăra, unul din cîte unul, trei iugăre de pămînt arabil al cetății, însă în același timp cu nouă iugăre de pămînt arabil în trei (...), pe care, la fel, să le elibereze și să le scutească de orice plată adijmei, de o decimă și de o nonă și de orice întreținere și, în plus, a lăsat și acest lucru : ca același Nicolae Karacsony să poată să achiziționeze și să cumpere pentru sus-zisa lui casă, în chip potrivit și convenabil, o anume fîneață sau o pajiște pentru fin. La rîndul lor vilele aceluiași, așezate și avute pe teritoriul și între hotarele adevărate și pe înălțimile aceleiași cetăți Vaida Hunyad, (Hunedoara) pe care în prezent le are și le posedă, care țin și aparțin sus-zisei sale case, să le sloboadă, să le libereze și să le scutească pentru totdeauna <în veci>, fără tăgadă, de orice achitare și plată egală a dijmii de o zecime, de o noime și a oricăror altor impozite și a dării pentru judecată și a

cele pentru minerit, de asemenea domnul Nicolae Zolyomi dînd asigurări și întărind că sus-zisul Nicolae Karacsony și toți moștenitorii săi legiuîți de ambele sexe, de aci încolo, prin sus-dăruita slobozire, libertate și scutire de orice obligații a casei sale și a viilor și a pămînturilor arabile, vor fi ținuți pururea, în vremurile viitoare, feriți, proteguți și apărați în provinciile lor. Precum a slobozit, a liberat, a scutit, a asigurat și a încredințat același domn Nicolae Zolyomi în fața noastră, prin mijlocirea țării și mărturiei acestei scrisori a noastre. Dat la Varadin (Oradea), în ziua a treia a lunii octombrie în anul Domnului una mie șase sute cincizeci și patru, a fost întărită în partea de jos cu pecetea adevărată a aceluiași capîtlu, în ceară albă. Așadar noi, ascultînd cu bunăvoință sus-pomenita rugămintă a sus-numitului Nicolae Karacsony și în mod favorabil și cu îngăduință, sus-scrisa scrisoare declaratorie, fără răsături, fără tăieturi și nestricată în nici o parte a sa, ci, într-un cuvînt, fiind lipsită de orice stricăciune, și orice suspiciune <socotind> că toate înțelegerile, clauzele și punctele acesteia, atîta timp cît aceeași <scrisoare> este emisă <dată> cum se cuvine și în mod legiuit și adevărul se sprijină pe puterea ei, <sînt> ratificate, recunoscute și acceptate, conținînd cele sus-pomenite afirmate în aceeași <scrisoare>, pe toate și pe fiecare în parte, am acceptat-o, am încuviințat-o, am ratificat-o și am confirmat-o, precum acceptăm, încuviințăm, ratificăm și confirmăm cu bunăvoință, pentru același Nicolae Karacsony și toți moștenitorii și urmașii acestuia de ambele sexe și le dăm îngăduința noastră binevoitoare, deopotrivă cu încuviințarea, prin mijlocirea țării și mărturiei acestei scrisori a noastre, întărită cu puterea pecetii noastre atîrnate și adevărate.

Dat în cetatea noastră Alba Iulia, în ziua a noua a lunii martie, în anul Domnului una mie șase sute cincizeci și șase.

Gheorghe Rakoczy.

MEMORIILE LUI ION BĂLĂCEANU — MARTURIA UNEI CARIERE DIPLOMATICE DEOSEBITE

MIHAI SORIN RĂDULESCU

Souvenirs politiques et diplomatiques ale lui Ion Bălăceanu reprezintă, așa cum s-a subliniat de către istoricul Vasile Maciu, cel dintâi care a scris despre ele¹, una dintre foarte puținele lucrări de memorialistică ale unui diplomat român din veacul trecut². Deși au fost comunicate în urmă cu aproape două decenii și jumătate, prezentînd un „interes special pentru cunoașterea diplomației române”³, aceste memorii au rămas încă inedite, cu excepția unor fragmente⁴. Autorul lor era caracterizat de George Bengescu drept „unul dintre cei mai vechi diplomați ai noștri carele, după ce a luat parte însemnată la toate faptele mărețe ale renașterii României de la 1848 încoace, a reprezentat țara cu dibăcie și strălucire” peste hotare⁵. Membru mai tînăr al generației de la 1848 și probabil ultimul din ea care a închis ochii, Ion Bălăceanu a traversat cu experiența propriei sale vieți marile evenimente ale veacului trecut⁶. De-a lungul îndelungatei sale activități el s-a situat în mod constant pe poziții liberal-moderne, urmîndu-l pe Ion Ghica, prietenul său cel mai bun, după cum îl consideră în memoriile sale⁷.

¹ Vasile Maciu, *Memorialistul Ion Bălăceanu (1825—1914)*, în *Omagiu lui Petre Constantinescu-Iași cu prilejul împlinirii a 70 de ani*, București, 1965, p. 447—448.

² O altă lucrare de memorialistică a unui diplomat român din sec. XIX o constituie *Cîteva suvenire ale carierei mele* de George Bengescu, apărută la Bruxelles în anul 1899, din care s-au relipărit fragmente sub titlul *Grație patriotismului românilor* în M.I., nr. 4, 1989, p. 23—26 și nr. 5, 1989, p. 29—31.

³ Vasile Maciu, *op. cit.*, p. 453.

⁴ Un fragment a fost publicat de către August Z. N. Pop în M.I., nr. 6, 1972, p. 45—49, sub titlul *Drapelul tricolor la prefectura din Muscel. Amintirile unui pașoptist*.

⁵ G. Bengescu, *Cîteva suvenire ale carierei mele*, Bruxelles, 1899, p. 143—144.

⁶ Despre Ion Bălăceanu vezi Vasile Maciu, *op. cit.*; *Enciclopedia istoriografiei românești*, București 1978, p. 48—49 (articol de Georgeta Penelea); Dumitru Vitcu, *Diplomații Unirii*, București, 1979, cap. *Ion Bălăceanu*, p. 187—210; *Bărbații ci datorici 1843—1849. Mic dicționar*, Maria Totu (coordonator), Petre Florea, locotenent-colonel Paul Abrudan, București 1984, p. 28.

⁷ Pe Ion Bălăceanu îl legau de Ion Ghica și relații de rudenie, bunica maternă a diplomatului, Elena Văcărescu născută Dudescu, fiind soră cu bunica paternă a prințului de Sarmă, Maria Ghica născută Dudescu (vezi anexa *Inrudirile lui Ion Bălăceanu III*).

Ion Bălăceanu aparținea după tată unei familii de mari boieri munteni originari din Balacii Teleormanului⁸, descinzând la a cincea generație dintr-un văr primar al marelui agă Constantin Bălăceanu, ginere domnesc, care a murit în bătălia de la Zărnești⁹. Cîteva precizări genealogice ni se par a fi necesare cu atît mai mult cu cît ele aruncă lumini revelatoare asupra mediului social-cultural din care provenea cel care avea să devină primul român ministru plenipotențiar al țării sale peste hotare. Ion Bălăceanu era nepot de soră al poetului Iancu Văcărescu, nepot de fiică al poetului Alecu Văcărescu și strănepot în linie directă al lui Ienăchiță Văcărescu, fiind astfel îndeaproape înrudit cu această familie aflată la obîrșiile literaturii moderne românești. Tot prin mama sa, el era nepot de vară primară al doamnei Marițica Bibescu, precum și văr de-al doilea cu Ion Ghica, cu soția lui Ion Cămpineanu și cu frații Florescu¹⁰. Prin tatăl său, Constantin Bălăceanu, ministru de justiție în 1856, Ion Bălăceanu era văr de-al doilea cu fii lui Dinicu Golescu, văr primar cu A. G. Golescu-Negru, văr de-al doilea cu fruntașul conservator Gheorghe Grigore Cantacuzino și cu soția generalului Gheorghe Manu. Totodată, el era unchi de văr soțiilor lui P. P. Carp și D. A. Sturdza, această ultimă relație de rudenie nepărînd a fi influențat raporturile sale cu cei doi oameni politici¹¹.

În ciuda căsătoriilor contractate de surorile sale — Maria, cu baronul Rückman, viitor consul al Rusiei la București, Zoe, cu generalul rus Bromson, Frosa, cu Waldemar de Gravaiss din Odesa — precum și a atitudinii filoruse a tatălui său, Ion Bălăceanu a manifestat în activitatea sa diplomatică o antipatie profundă față de Imperiul țarist, remîniscentă a atitudinii revoluționarului de la 1848. Firul vieții sale a fost urmărit în linii generale atît de Vasile Maciu¹² cît și de Dumitru Vițcu¹³ în studiile consacrate figurii lui Ion Bălăceanu. De aceea redarea întregului său *curriculum vitae* nu ni se pare necesară în cadrul de față. Rîndurile acestea își propun să prezinte cîteva episoade ale prodigioasei activități diplomatice desfășurate de Bălăceanu bazîndu-se pe memoriile sale inedite, noi avînd la dispoziție manuscrisul lor dactilografiat aflat la cabinetul de științe auxiliare al Facultății de istorie din București.

Souvenirs politiques et diplomatiques, redactate în două etape, prima între 1904—1906 și cea de-a doua în anii 1909—1911¹⁴, rîmîn un

⁸ Despre Bălăcenii v. Ștefan D. Grecianu, *Genealogiile documentate ale familiilor*, vol. I., București, 1913, p. 91—243; Paul Cernovodeanu, *Bălăcenii*, în M.L., nr. 2, 1988, p. 20—23; *Ibidem*, nr. 3, 1988, p. 36—33; *Ibidem*, nr. 4, 1988, p. 25—28. Spitele genealogice anexate au fost alcătuite pe baza menționatei lucrări a lui Ștefan D. Grecianu, cu completări după arborele genealogic inedit al Bălăcenilor realizat de dr. Constantin Bălăceanu-Stolnici, după însemnările Nadejdei Romalo și informațiile primite de la ing. Dan Romalo.

⁹ Vezi anexa *Inrudirile lui Ion Bălăceanu I*. În mod ciudat și nefăcînd nici o trimitere, Dumitru Vițcu îl consideră pe Ion Bălăceanu ca fiul natural al domnitorului Alexandru Ghica. Este o afirmație, după toate probabilitățile, eronată.

¹⁰ Aceste legături de sînge sînt reprezentate schematic în anexele *Inrudirile lui Ion Bălăceanu*, II, III.

¹¹ Vezi anexa *Inrudirile lui Ion Bălăceanu IV*.

¹² Vasile Maciu, *op. cit.*, p. 448—451.

¹³ Dumitru Vițcu, *op. cit.*

¹⁴ Vasile Maciu, *op. cit.*, p. 451.

izvor narativ de mare valoare pentru istoria diplomației românești din secolul al XIX-lea; informațiile ce le furnizează asupra diferitelor misiuni și demersuri întreprinse de Bălăceanu rămânând încă a fi valorificate de către specialiști. De aceea considerăm că rîndurile de față nu sînt de prisos, ele avînd menirea să atragă din nou atenția asupra acestei bogate surse. O privire mai atentă merită și pasajele referitoare la evenimentele de la 1848, 1859, 1864, 1866, în care Bălăceanu s-a implicat adesea într-o măsură mai mare decît se consideră îndeobște (aceasta datorită neutilizării, firește cu simț critic, a memoriilor sale).

În ceea ce privește perioada anterioară revoluției de la 1848, în care tînrul se afla la studii la Paris, se pot reține amintirile sale privitoare la reuniunile românilor din capitala Franței, precum și reflecțiile sale legate de asimilarea ideologiei revoluționare de către aceștia: „Nous étions à Paris une centaine d'étudiants roumains et avions formé un Cercle, soi disant littéraire, où nous nous réunissions régulièrement pour discuter sur l'état politique et social des Principautés de Valachie et de Moldavie, que plusieurs d'entre nous eurent la bonne fortune, 35 ans après, de voir se transformer en Royaume de Roumanie“¹⁵. Sufletul acestor întîlniri erau Ion C. Brătianu și C. A. Rosetti, despre care Ion Bălăceanu spunea: „Ces deux roumains que je viens de citer représentaient les opinions les plus avancées en démocratie. Ils visaient déjà à une république...“¹⁶. Atmosfera pariziană era din ce în ce mai încărcată, izbucnirea unei mișcări sociale devenind iminentă: „Les choses en vinrent bientôt à ce que les gens avisés n'eurent plus de peine à prévoir une révolution.

Les étudiants moldo-valaques suivaient, avec le plus grand intérêt, les discussions qui avaient lieu à la Chambre et dans les journaux; la question suivante ne tarda pas à se poser devant eux: „Que feront les Principautés dans le cas où une révolution éclaterait en France?“. Il fut décidé que chacun retournerait aussitôt dans son pays pour provoquer un mouvement contre le protectorat russe, d'abord, et ensuite contre le régime des privilèges nobiliaires contenu dans les „Règlements Organiques“. (...) A la suite de cette entente, les étudiants s'engagèrent à quitter Paris dans le délai d'un an pour aller travailler au réveil de leur pays. J'étais parmi ceux-ci, et comme je n'avais pas vu mes parents depuis près de sept ans, je me mis en route pour Bucarest“¹⁷.

Întors în țară împreună cu Costache Negri și Vasile Alecsandri, cu care se afla în relații de strînsă prietenie, tînrul Bălăceanu a luat din nou cunoștință de realitățile românești. Cuvinte de simpatie sînt rezervate viitorului domn Grigore Ghica, care era „l'homme le plus estimé de la boyarie moldave“ și care a renunțat de bună voie la tronul Moldovei în 1856, „par un patriotisme pur et désintéressé, afin de rendre réalisable plus facilement l'union des Principautés“¹⁸. După cum re-

¹⁵ Ion Bălăceanu *Souvenirs politiques et diplomatiques*, manuscris dactilografiat aflat în biblioteca Cabinetului de științe auxiliare ale istoriei al Facultății de istorie a Universității din București, f. 5.

¹⁶ *Ibidem*, f. 38.

¹⁷ *Ibidem*, f. 5—6.

¹⁸ *Ibidem*, f. 7—8.

marca pe drept cuvînt profesorul Vasile Maciu¹⁹, memoriile lui Ion Bălăceanu sînt interesante și prin caracterizările pe care le conțin la adresa unor personaje contemporane. Diplomatul are cuvinte de apreciere pentru Nicolae Bălcescu, C. A. Rosetti, Alexandru Ioan Cuza, Ion Ghica, Ion C. Brătianu, dar și fraze impregnate de subiectivism la adresa lui Mihail Kogălniceanu, P. P. Carp, Alexandru Lahovary. Caracterizările făcute oamenilor politici sînt determinate de fluctuația relațiilor dintre ei și memorialist. Brătianu, Kogălniceanu, Carp și Lahovary i-au fost șefi de-a lungul carierei sale diplomatice, carieră nelipsită de diferențe cu aceștia. Temperament energic, activ, vădînd în toată activitatea sa un cert patriotism, o generoasă dăruire cauzei naționale, Ion Bălăceanu, care avea 20 de ani în 1848, a rămas pînă la sfîrșitul vieții fidel concepției sale liberal moderate, formate în climatul ideologic al marii revoluții de la jumătatea veacului trecut. Însăși activitatea sa diplomatică poate fi considerată ca expresia unei concepții politice și a unui efort patriotic legate direct de apartenența sa la generația anului 1848.

Participarea la frămîntările premergătoare revoluției i-a atras mustrarea de către matusa sa Marițica Doamna, soția lui Vodă Bibescu. Deși aparținînd prin naștere înaltei aristocrații din Țara Românească, Bălăceanu s-a situat pe poziția abolirii privilegiilor boierești. În memorii este descrisă desfășurarea revoluției de la 1848 la București, asupra căreia nu oprim aici, deoarece s-a tipărit fragmentul care relatează despre activitatea sa ca prefect revoluționar de Mlusc, funcție ocupată pînă la 22 septembrie 1849, cînd a trebuit să se retragă în Transilvania prin Bran. Unele observații cu privire la revoluția de la 1848 se cuvin a fi reținute, ele vădînd o foarte lucidă putere de judecată a evenimentelor contemporane autorului, ca de pildă următoarea: „Malheureusement, la cause libérale n'avait pas triomphé en Moldavie. Là, les hommes du mouvement n'avaient pas su faire appel, comme ceux de Bucarest, au peuple et à la classe bourgeoise“²⁰.

Peregrinările postrevoluționare ale viitorului diplomat, prezența sa în armata revoluționară maghiară ca ofițer adjutant al generalului Bem, încercările sale de întoarcere în țară, încununate de succes în 1855, activitatea sa unionistă, ca și misiunile diplomatice încredințate de către domnitorul Alexandru Ioan Cuza au constituit obiectul interesului unor istorici, ceea ce ne dispensează de a stărui asupra lor în acest cadru²¹. Interesantă este prezentarea figurii lui Cezar Liebrecht, om de încredere al lui Vodă Cuza: „...Liebrecht était un homme très intelligent et, de plus, attaché au Prince par un dévouement à toute épreuve. Malgré son origine plus que modeste, il était arrivé à occuper dans le pays une position inespérée. Le Prince devait le perdre en faisant de lui un „Grand Vizir“. L'Administration, la police, les affaires militaires même... tout relevait de Liebrecht ! D'un bout du pays à l'autre, les directeurs

¹⁹ Vasile Maciu, *op. cit.*, p. 452—453.

²⁰ Ion Bălăceanu *ms.*, f. 21.

²¹ Dumitru Vitcu, *op. cit.*, p. 190—210; N. Corivan, *Scopul misiunii secrete a lui Bălcescu și atitudinea lui Napoleon al III-lea*, în „Cercetări istorice“, VIII—IX, 1932—1933, nr. 1, p. 1—12; Dan Berindei, *Din începuturile diplomației românești moderne*, București, 1965, p. 148.

du télégraphe connaissaient seuls les intentions du gouvernement. Les préfets ne correspondaient plus avec le ministère de l'Intérieur, mais ils allaient, tous les jours, au télégraphe prendre les ordres de M. Liebrecht !”²². Autorul înfățișează situația din țară de pe poziția omului politic, care, nemulțumit de o serie de stări de lucruri, s-a alăturat „monstruoasei coaliții” ce a provocat actul din noaptea de 10 spre 11 februarie 1866. Lovitura de stat de la 2 mai 1864 a stîrnit dezaprobarea manifestă a lui Bălăceanu, ale cărui relații cu domnitorul s-au răcit din ce în ce mai mult.

În pregătirea detronării lui Cuza, așa cum rezultă din memoriile sale, Ion Bălăceanu ar fi avut un rol însemnat²³, el facilitînd înțelegerea dintre cei trei colonelii comandanți ai regimentelor din garnizoana Bucureștilor : N. Haralamb, D. Kretzulescu și D. Călinescu. Este descrisă în detaliu desfășurarea evenimentelor din noaptea abdicării principelui.

Activitatea lui Ion Bălăceanu, ce a urmat acestui eveniment, a stat în mult mai mică măsură în atenția cercetătorilor²⁴. Asupra ei depun pe larg mărturie ale sale *Souvenirs politiques et diplomatiques*. Astfel, ca agent diplomatic la Paris, Ion Bălăceanu a fost primul negociator pe lângă împăratul Napoleon al III-lea al aducerii în România ca domnitor al prințului Carol de Hohenzollern-Sigmaringen²⁵. Sînt descrise tribulațiile legate de îndeplinirea acestui act, în condițiile în care dezlănțuirea războiului dintre Prusia și Austria l-ar fi putut împiedica pe Carol, pe atunci ofițer prusac, să părăsească armata în care servea. Aceste considerații au grăbit plecarea lui Carol spre România, călătoria urmînd să se desfășoare în secret datorită pericolului de a fi arestat de autoritățile austriece. Viitorul rege al României nu pare să fi manifestat mai tîrziu o recunoștință deosebită diplomatului ce efectuase demersuri esențiale pentru aducerea sa în țară. Conform memoriilor lui Bălăceanu, aceasta nu se datorează în primul rînd, așa cum este îndeobște cunoscut, lui Ion C. Brătianu, ci tratativelor pe care autorul memoriilor le-a dus cu împăratul Napoleon al III-lea, cu prințul Karl Anton de Hohenzollern-Sigmaringen, tatăl viitorului suveran al României, precum și cu cancelarul Bismarck²⁶. Sosirea împreună în România a lui Carol și a lui Ion C. Brătianu s-a datorat, după Bălăceanu, întîlnirii întîmplătoare a acestora pe vasul pe care se aflau amîndoi, îndreptîndu-se spre țară : „Ce fut donc à la stupéfaction des uns et des autres que le Prince et de Lynch²⁷ se retrouvèrent avec Bratiano sur le pont du bateau que les amenait à Turnu Severin. Bratiano fit avec eux cette traversée et arriva avec eux à Turnu Severin. Il fut donc facile pour les journaux, partisans de Bratiano, de créer la légende que c'était le chef du parti libéral qui avait amené le Prince Charles en Roumanie !”²⁸.

²² Ion Bălăceanu, *ms.*, f. 120—121.

²³ *Ibidem*, f. 125—133.

²⁴ Dumitru Vitcu, *op. cit.*, p. 208—210 ; paragraful *Diplomația românească și recunoașterea independenței*, de Vasile Maciu, în vol. *Independența României*, București, 1977, p. 301—312.

²⁵ Ion Bălăceanu, *ms.*, f. 146—149.

²⁶ *Ibidem*, f. 161—174.

²⁷ În călătoria sa spre România prințul Carol a fost însoțit de nepotul de soră al lui Ion Bălăceanu, Filip Lenș, care este menționat în această frază.

²⁸ Ion Bălăceanu, *ms.*, f. 174.

Anii 1866—1901, cu cîteva întreruperi, cuprind numeroasele misiuni ale lui Ion Bălăceanu în principalele capitale europene, circumscriind o carieră diplomatică de o întindere poate unică la noi în veacul trecut. În reliefaea ei, care ar putea fi pusă în evidență în toată amplexarea prin editarea acestor memorii, ne vom rezuma la cîteva episoade și informații pe care le conțin.

Între 15 februarie și 9 mai 1867 Ion Bălăceanu a ocupat postul de agent diplomatic al României la Paris, înlocuindu-l pe Iancu Alecsandri. În această calitate el s-a bucurat, după propria sa mărturisire, de aprecierea împăratului Franței²⁹. În această perioadă Bălăceanu l-a avut ca secretar de legăție pe P. P. Carp, pe care însă nu l-a simpatizat niciodată. Bălăceanu îl portretizează astfel: Carp „avait une conversation assez amusante, il possédait une sorte de blague fanfaronne, qui lui servit plus tard, avec succès, dans le monde parlementaire. Pendant son séjour à Paris il travaillait fort peu et se répandait dans le monde des attachés d'ambassades et de légations et tous ces jeunes gens le blaguèrent à son tour”³⁰. Aflăm din aceste memorii și despre proiectul de căsătorie eșuat dintre, pe atunci, tînărul P. P. Carp și o fiică a marchizului Pepoli, verișoară cu principele Carol, proiect care a stîrnit multe ironii din partea lui Bălăceanu la adresa ambițiosului său subaltern.

Întors în țară, Bălăceanu a fost ales deputat de Rîmnîcu Sărat, județ în care se aflau proprietățile sale funciare (Boldu). Mare moșier, Bălăceanu a manifestat însă înțelegere față de țărani: „...je dus emprunter une forte somme pour acheter du maïs, dans les rares districts qui en avaient produit, et je le distribuai aux paysans autant pour leur nourriture que comme semence pour la récolte suivante”³¹. Situația grea a țăranilor este atribuită de memorialist mai ales speculațiilor de cereale, în fruntea lor fiind tatăl lui Alexandru Marghiloman: „A la tête de ces spéculateurs, et parmi les plus rapaces, se trouvait un certain Jean Marghiloman. Ce personnage était devenu une vraie plaie pour plusieurs districts à la ronde, car étant un membre actif et contribuant du parti libéral, il faisait des affaires d'or chaque fois que son parti détenait le pouvoir. C'étaient alors des escadrons entiers qui venaient enlever la population agricole et la conduire en servage sur les terres du sieur Marghiloman où elle était retenue, parfois des mois entiers sans qu'on donna aux travailleurs même leur pain pour les nourrir et lorsque les pauvres paysans revenaient chez eux, ils retrouvaient leurs champs en friche, les bras ayant manqué pour le cultiver”³².

După îndeplinirea unei misiuni speciale pe lîngă regele George al Greciei, Ion Bălăceanu a revenit la Paris ca agent diplomatic al țării sale. Aici el a dus tratative cu guvernul francez pentru trimiterea în România a unei misiuni militare³³, tratative care însă nu s-au soldat cu nici un rezultat. Demisionînd din postul său, așa cum avea să facă de nenumărate ori de-a lungul carierei sale datorită dezacordurilor din-

²⁹ *Ibidem*, f. 179.

³⁰ *Ibidem*, f. 180.

³¹ *Ibidem*, f. 193.

³² *Ibidem*, f. 194.

³³ *Ibidem*, f. 199—202.

tre el și guvernele pe care le reprezenta, Ion Bălăceanu a ocupat între 31 decembrie 1870 și 26 martie 1871 funcția de agent diplomatic la Constantinopol. Numirea sa aici s-a petrecut în condițiile venirii în fruntea guvernului a prietenului său celui mai bun, Ion Ghica. Găsim în memoriile descrierea afacerii Strousberg³⁴, ca și a mișcării antidinastice din 1871³⁵, care a avut drept consecință demisia guvernului Ion Ghica. După o retragere de cinci ani din viața politică și diplomatică, către sfârșitul guvernării lui Lascăr Catargi, la solicitarea primului ministru, Ion Bălăceanu a ocupat postul de prefect de poliție al Bucureștilor între 15—29 ianuarie 1876.

În acel timp mișcarea antidinastică luase proporții deosebite: „Arrivé à Bucarest, je constatai combien était immense le terrain que le Prince avait perdu depuis son arrivée dans le pays. Le mécontentement était général. La plupart des officiers de valeur s'étaient nettement déclarés contre lui, l'administration et la justice n'existaient plus de nom, l'intrigue régnait au Palais et dans la politique, et je compris que l'on était déjà à envisager la chute de la dynastie Hohenzollern“³⁶. În aceste condiții Bălăceanu a avut misiunea de a facilita înțelegerea dintre coaliția de la Mazar Pașa și Carol pentru înlocuirea guvernului conservator cu unul liberal³⁷. Din memoriile sale rezultă că Bălăceanu, în calitatea sa de înalt funcționar al statului, a vrut să tempereze avântul antidinastic al membrilor coaliției de la Mazar Pașa, recomandând lui Ion C. Brătianu, pe atunci foarte supărat pe domnitor, să meargă în audiență și să-i explice nemulțumirile liberalilor³⁸. Memorialistul redă conversația avută cu domnitorul în legătură cu primirea în audiență a lui Brătianu, reprezentantul opoziției, precum și cu acesta din urmă care îl amenința pe prefectul de poliție cu revoluția³⁹.

Între 30 ianuarie și 4 aprilie 1876 Bălăceanu a fost ministru de externe, calitate în care a negociat cu Zenovieff, agentul diplomatic al Rusiei la București, încheierea unei convenții comerciale cu Imperiul țarist. Ea trebuia încheiată de către reprezentanții celor două state în virtutea unor scrisori-patente care trebuiau semnate de către suveranii respectivi, patenta imperială nefiind însă semnată de țar, în timp ce cea românească purta iscălitura domnitorului. Aceasta a provocat intense eforturi diplomatice din partea ministrului român de externe pentru a obține semnătura monarhului Rusiei. Acum, ca și în alte împrejurări consemnate în memorii — de pildă cu prilejul luptei pentru recunoașterea independenței de stat a României sau ca delegat la Comisia europeană a Dunării —, Bălăceanu a știut să apere pe plan diplomatic demnitatea țării sale.

Memoriile cuprind apoi mai multe pagini consacrate frământărilor din ultimele zile ale guvernului Lascăr Catargi⁴⁰, care a fost înlocuit cu un cabinet condus de Manolache Costache Epureanu. Ministrul de

³⁴ *Ibidem*, f. 208—211.

³⁵ *Ibidem*, f. 213—214.

³⁶ *Ibidem*, f. 219.

³⁷ Dumitru Vițcu, *op. cit.*, p. 208.

³⁸ Ion Bălăceanu *ms.*, f. 225.

³⁹ *Ibidem*, f. 727—228.

⁴⁰ *Ibidem*, f. 240—246.

externe al acestui cabinet, Mihail Kogălniceanu, cu care dealtfel Bălăceanu nu s-a aflat niciodată în relații prea bune, amintirile sale conținând aprecieri subiective la adresa acestuia, l-a rugat să accepte postul de agent diplomatic la Viena... Bălăceanu a acceptat, ocupînd această funcție între 19 mai 1876 și 11 septembrie 1878. Tot în această perioadă a îndeplinit și misiunea de trimis extraordinar al României la funerariile regelui Victor Emmanuel al II-lea al Italiei, a căror descriere o găsim în scrierea memorialistică ce face obiectul acestor rînduri ⁴¹. La Viena diplomatul român s-a bucurat de prietenia ministrului de externe al Austro-Ungariei, contele Andrassy. Bălăceanu a reușit să aplaneze supărarea împăratului Franz Joseph, cauzată de darea în judecată în România a guvernului care încheiase cu Austro-Ungaria convenția comercială din 1875 prin intermediul agentului său diplomatic la Viena, Gheorghe Costa-Foru. În perioada misiunii sale vieneze a avut loc și războiul de independență, a cărui desfășurare este zugrăvită de memorialist în linii generale, cu accent asupra eroismului românesc de la Plevna. Urmează apoi descrierea Congresului de la Berlin, reprezentanții României, Ion C. Brătianu și Mihail Kogălniceanu, nefiind primiți la tratative. Bălăceanu caracteriza astfel Congresul de la Berlin „Le Congrès voulut bien reconnaître l'indépendance politique que la Roumanie venait de conquérir, les armes à la main, dans la dernière campagne, mais en principe seulement, car les plénipotentiaires cités plus haut, firent insérer que l'indépendance ne serait réellement reconnue par les puissances signataires qu'après la solution de la question juive, suivant les principes admis par les puissances occidentales ; c'était l'émancipation politique des juifs ! C'était une énormité de vouloir imposer à un état indépendant qui venait de faire preuve d'une vitalité militaire qui étonna l'Europe, des conditions qu'on n'avait pu lui arracher quand elle était un état vassal“ ⁴².

Imperiul austro-ungar a fost primul stat care a recunoscut independența României, Ion Bălăceanu fiind cel dintîi diplomat român care a primit titlul de trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al țării sale. Misiunea sa diplomatică vieneză în noua calitate, reîncepută la 11 septembrie 1878, a durat pînă în anul 1882. În capitolul XIV al *Memoriilor* se evocă vizita lui Brătianu la Viena, unde, luînd legătura cu reprezentanții marilor puteri, a încercat să-i convingă să susțină cauza necedării către Rusia a celor trei județe din sudul Basarabiei. Această problema a provocat deteriorarea relațiilor dintre Ion C. Brătianu și Mihail Kogălniceanu, care era de acord cu retrocedarea lor în schimbul primirii Dobrogei. Bălăceanu consemnează, astfel, episodul următor : „C'est le moment de rappeler qu'à leur retour de Berlin, M. Bratiano et Kogolniceanu (sic) ne se parlaient pas, ne se saluaient plus et que chacun d'eux, se trouvant seul avec moi, accusait l'autre d'être l'unique cause de la perte de la Bessarabie (...).

Ils se recontrèrent, un jour fortuitement, dans mon cabinet, et une scène violente eut lieu entre eux. Bratiano, ayant menacé Kogolniceanu

⁴¹ *Ibidem*, f. 273—276

⁴² *Ibidem*, f. 270. Vezi și *Reprezentanțele diplomatice ale României*, vol. I, București, 1967, p. 185.

de la faire envoyer aux galères, celui-ci, au paroxysme de la fureur, le saisit et reprenant le tutoiement, car ils avaient été très liés auparavant, s'écria : „Si tu m'y envoies, je t'y traînerai à ma suite !”⁴³. Relațiile dintre foștii colegi de idealuri de la 1848 nu au fost lipsite de sinuozități, uneori deosebirile de opinie manifestându-se cu violență, ca în cazul evocat mai sus.

Consecințele Congresului de la Berlin au îndepărtat România de Imperiul țarist, cu care se aliase în războiul din 1877—78, orientînd-o spre Germania și Austro-Ungaria, al căror pact din 1879 va sta la baza Triplei Alianțe. „Pour être juste envers M. Bratiano, je dois reconnaître — spune memorialistul referindu-se la pactul amintit — que son sens d'homme d'état ne demeura pas insensible à un événement qui devat, modifier l'équilibre européen. Il comprit que la politique de Roumanie devrait, elle aussi, prendre une nouvelle orientation...”⁴⁴. Considerațiilor privitoare la politica externă a României li se alătură mărturiile referitoare la evenimentele petrecute la București. Astfel, este evocat momentul proclamării regatului de către Cameră, ca urmare a interpelării generalului Lecca, act istoric ce a ridicat considerabil prestigiul extern al statului român.

Găsim în memoriile lui Bălăceanu informații despre relațiile diplomatice înfloritoare dintre România și monarhia habsburgică, suveranul român conferindu-i împăratului austro-ungar ordinul „Steaua României”⁴⁵. Fiind înlocuit de P. P. Carp în postul său de la Viena, Ion Bălăceanu a devenit la 31 octombrie 1882 ministru plenipotențiar al României la Roma. Aici a încercat să capete sprijinul Italiei pentru susținerea intereselor românești la conferința internațională de la Londra, la care urma să se discute problema Dunării, în contextul în care mai multe puteri europene cereau extinderea pînă la Brăila a jurisdicției Comisiei Europene a Dunării, care fusese fixată la tratatul de la Paris din 1856 numai pînă la Galați. În ciuda asigurărilor ministrului italian de externe, Mancini, delegatul său la amintita conferință nu a susținut și participarea trimisului român, în speță a lui Ion Ghica, ce nu a fost, astfel, primit la dezbateri. La conferința de la Londra s-a votat extinderea jurisdicției Comisiei Europene a Dunării pînă la Brăila, prelungindu-i-se totodată existența pentru încă 12 ani⁴⁶.

De la Roma, Bălăceanu a trecut la 24 septembrie 1884 în post la Paris, unde a rămas pînă la 31 ianuarie 1885. De acum datează ruptura cu Brătianu, care ar fi rostit în Cameră cuvinte ofensatoare la adresa sa, ceea ce l-a determinat să demisioneze din nou din post : „J'ai eu, toute ma vie, l'habitude de ne pas tenir aux postes que j'occupais, et on pourrait réunir, facilement, aujourd'hui, une cinquantaine de démissions données dans toutes les occasions où j'ai pu croire que ma dignité était en cause”⁴⁷.

A urmat misiunea diplomatică la Constantinopol, între 10 aprilie 1886 și 31 decembrie 1886, pe care Bălăceanu a acceptat-o în urma ex-

⁴³ *Ibidem*, f. 282—283.

⁴⁴ *Ibidem*, f. 291.

⁴⁵ *Ibidem*, f. 309—310.

⁴⁶ *Ibidem*, f. 323.

⁴⁷ *Ibidem*, f. 335.

plicației primite de la Brătianu referitoare la cuvintele rostite de acesta în Cameră.

Poate suscita interesul cititorilor și rememorarea ofertei făcute în 1886 suveranului României de a ocupa și tronul Bulgariei, în acest scop venind la București o delegație de fruntași politici bulgari. Aceștia au trebuit însă să facă cale întoarsă fără nici un rezultat, deoarece Brătianu nici nu le-a îngăduit să meargă la palat. S-a pus și problema venirii în fruntea Bulgariei a unui frate al regelui României, fapt despre care Bălăceanu consemnează următoarele : „...le trône de Bulgarie ayant été offert à plusieurs princes qui avaient décliné cet offre, et avant qu'on entendit parler du Prince Ferdinand de Cobourg, le Baron Calice, ambassadeur d'Autriche-Hongrie à Constantinople, vint me voir et me dit : „Je vous prie de faire savoir à votre Roi et à M. Brătianu que l'Autriche-Hongrie verrait avec plaisir, sur le trône de Bulgarie, un frère de votre Roi. Si ce prince accepte cette candidature, mon gouvernement le soutiendra, jusqu'aux dernières extrémités contre toute candidature de provenance russe“⁴⁸. După cum se știe acest proiect nu s-a realizat, alegerea principelui Bulgariei fiind o problemă dificilă, aflată la intersecția intereselor politice ale Austro-Ungariei și Rusiei.

Paralel cu descrierea misiunii la Constantinopol este consemnată evoluția stărilor de lucruri din țară, guvernarea lui Brătianu stîrnind o nemulțumire crescîndă. Înlocuirea cu un guvern junimist condus de Theodor Rosetti a adus cu sine ocuparea de către P. P. Carp a funcției de ministru de externe. Conduita ireverențioasă a lui Carp față de Bălăceanu, care îi fusese șef, l-a determinat pe acesta din urmă să demisioneze din postul său de la Constantinopol, nu însă înainte de a obține eliberarea lui Apostol Mărgărit, entuziast animator cultural al românilor macedoneni, care fusese arestat de autoritățile otomane⁴⁹.

Ca delegat al României la Comisia Europeană a Dunării, Bălăceanu a acționat pentru scurtarea cursului brațului Sulina, care pe o anumită porțiune avea forma literei „M“, aceasta avînd drept consecințe serioase dificultăți de navigație⁵⁰. Inițiativele delegatului român au întîmpinat în repetate rînduri opoziția delegatului Rusiei, pe care a reușit să o neutralizeze cu multă iscusință. Spre via sa nemulțumire, Ion Bălăceanu a întîlnit o atitudine filorusă la șeful său, ministrul de externe Alexandru Lahovary : „...à côté d'un indiscutable talent oratoire et d'une réelle instruction, ce ministre était dominé, comme beaucoup de roumains d'origine grecque, par un attachement invincible à la Russie“⁵¹.

Ultima sa misiune diplomatică înainte de pensionare a fost la Londra, începînd la 1 aprilie 1893 și încheindu-se în 1901. Diplomatul român a asistat împreună cu generalul Pencovici și colonelul Coandă, trimiși ai guvernului român, la grandioasele serbări prilejuite de aniversarea a 70 de ani de domnie a reginei Victoria⁵².

⁴⁸ *Ibidem*, f. 346.

⁴⁹ *Ibidem*, f. 356.

⁵⁰ *Ibidem*, f. 365—367.

⁵¹ *Ibidem*, f. 374.

⁵² *Ibidem*, f. 381—384.

Înrudirile lui Ion Bălăceanu I

↓
Pătrascu Bălăceanu
 + 1672
 = Chira din Mănești-Bărbăești
 ↓
Drăghici
 + 1731, mare pitar
 = Ecaterina Lipianu
 ↓
Barbu
 + 1733
 = Safta Assan + 1757
 ↓
Constantin
 + 1784, mare clucer
 = Ecaterina
 ↓
Constantin
 n. 1764 + 1831 mare ban
 = Sultana Pârșcoveanu
 ↓

↓
Badea Bălăceanu
 „Ușurelul“ + 1687 mare clucer
 = Maria din Ojogeni
 ↓
 Constantin + 1690 Zărnești, mare agă
 = Maria, fiica lui Șerban Cantacuzino
 ↓
Ion
 + 1738
 = Ilinca Brezoianu
 ↓
 Smaranda = Manoil Manu Apostol
 Maria necăs.
 Ilinca necăs.

Ștefan
 n. 1784
 + 1847
 mare logofăt
 mare vornic
 necăs.

Maria
 (Marghioala)
 = Iordache Goleșcu
 mare vornic
 ↓
 A. G. Goleșcu-Negru

Constantin
 n. 1793 + 1858
 mare logofăt al
 Dreptății 1856
 = Maria Văcărescu

Elena
 (Lința)
 = Matei Cantacuzino

Ioan
 mare logofăt
 1 = Elena Caragea
 2 = Maria-Ștefania
 baroană du Mont de
 Beaufort-Varhegyi
 ↓
 (2)
 ramura Bălăceanu-Stolnici

Grigore
 + 1842
 mare căminar
 necăs.

Constantin
 n. 1816 + 1815
 mare agă, colonel
 necăs.

Maria
 (Mimica)
 n. 1817 + 1881
 1 = Const. Glogoveanu (div.)
 2 = baronul P. Rückman,
 consul al Rusiei la București

Elisa
 (Săftica)
 + 16 ani

Elena
 (Elenca)
 = Emanoil Băleanu
 cămăcarnic
 1858

Ana
 (Anica)
 + 17 ani

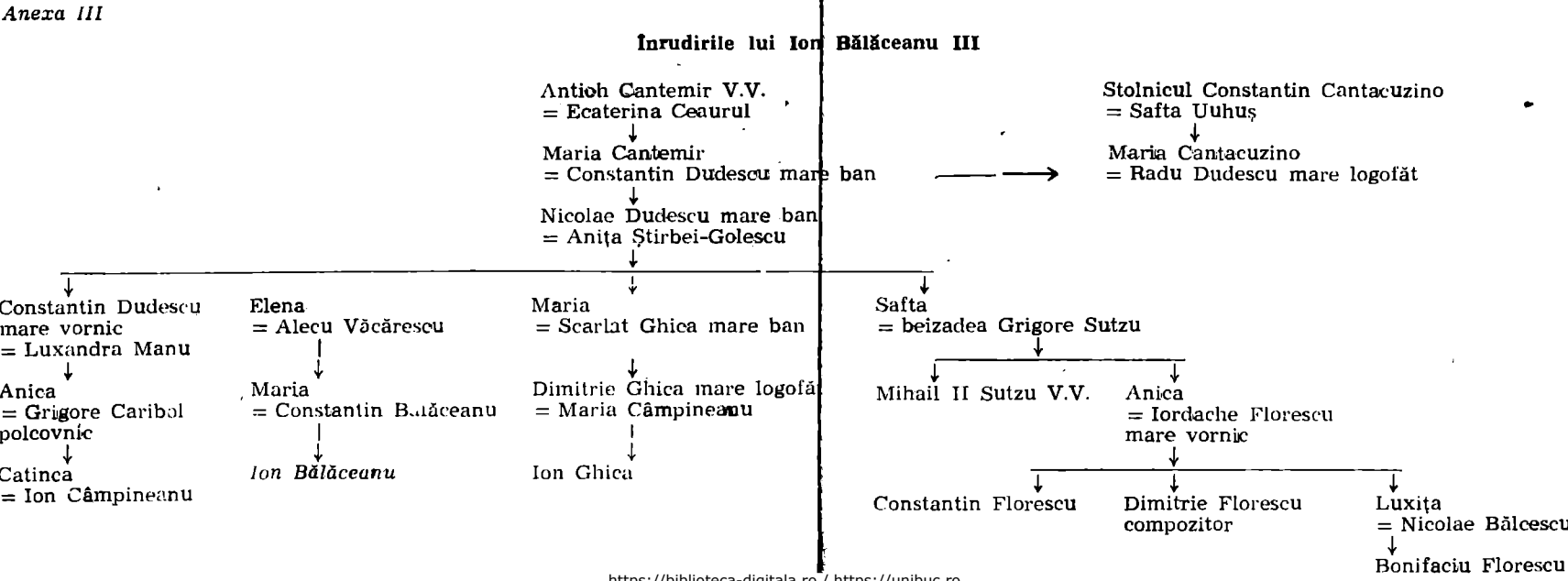
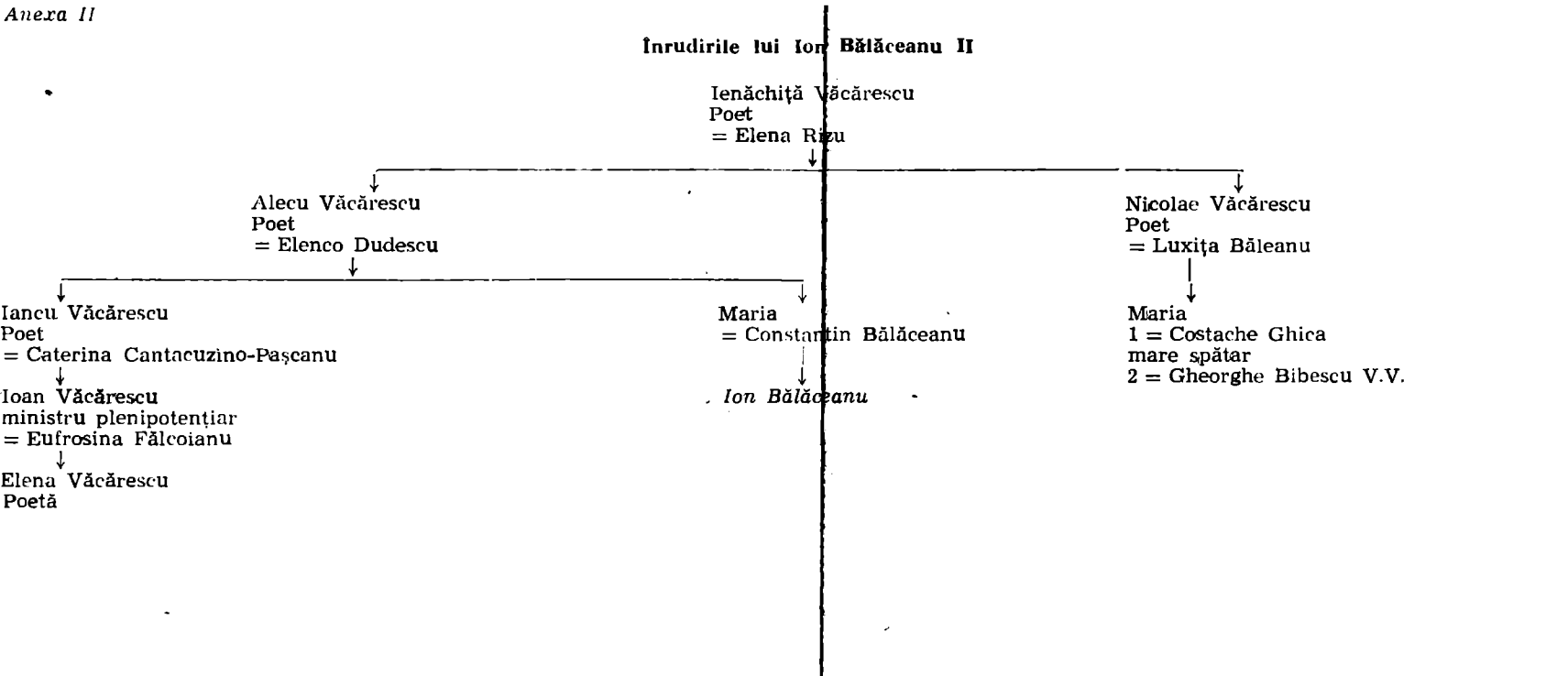
Ion
 (Iancu)
 n. 1828 + 1914
 = Angelina Bonfils
 n. 1833 + 1922

Zoe
 = Alex. Bremsen
 general rus

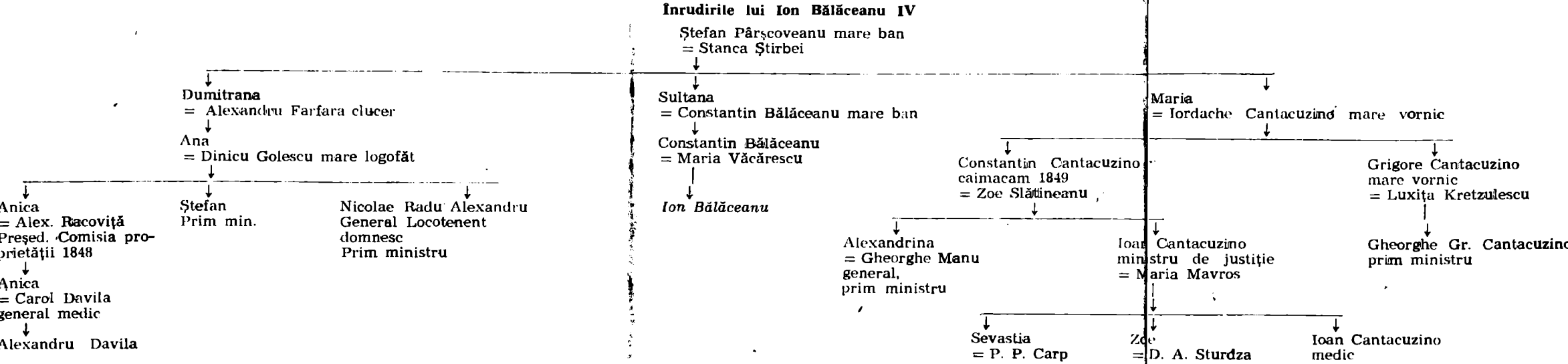
Ecaterina
 (Catinca)
 = Felix François Gauthier
 secretar consulatul francez
 din București

Eufrosina
 (Frosa)
 n. 1825 + 1913
 = Waldemar de Gravaix
 (din Odesa)

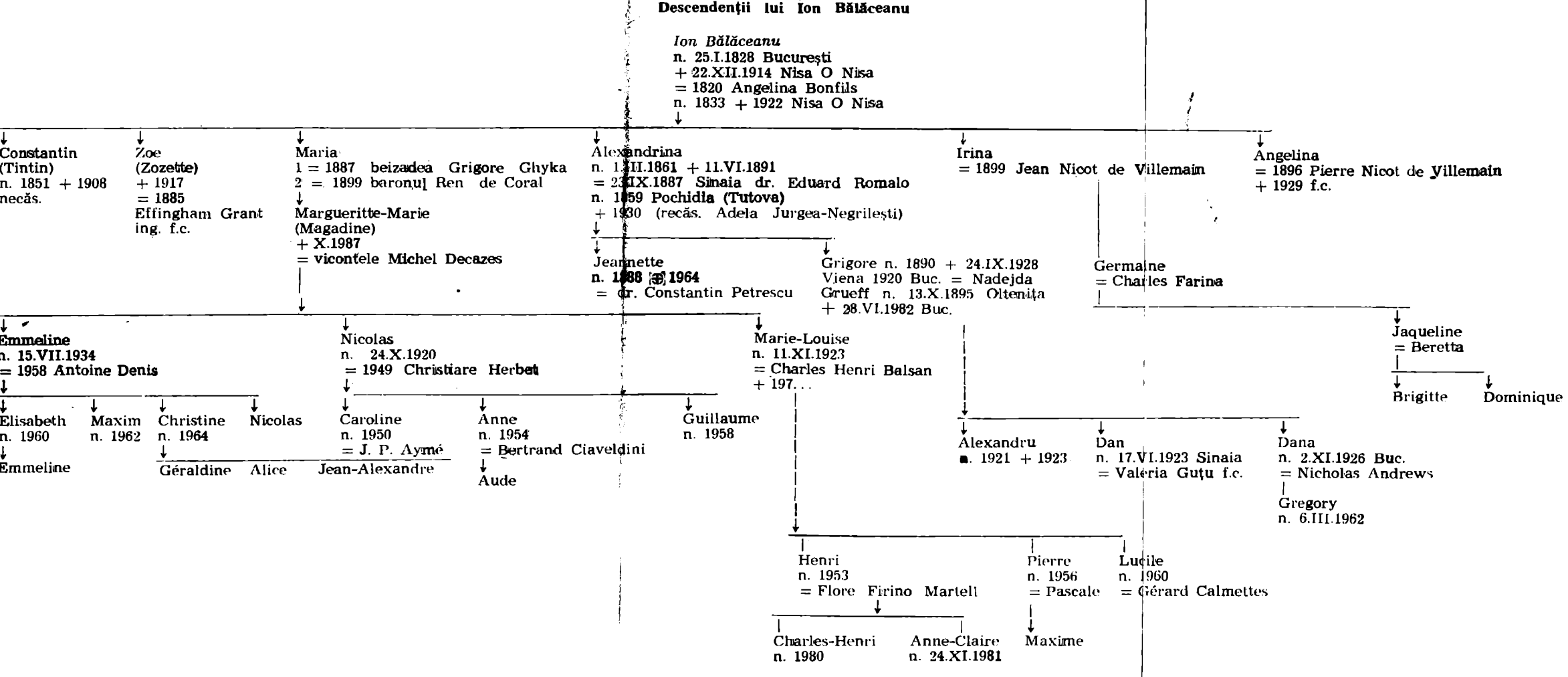
Sultana
 + 1864
 1 = Const. Lenș
 2 = Dimitrie Kretzulescu
 general

Aneza IV

Aneza V

Cele 19 capitole ale memoriilor lui Ion Bălăceanu, cuprinzînd 391 pagini dactilografiate în exemplarul păstrat la Facultatea de istorie din București, constituie, așadar, o sursă bogată de informații privind atît situația politică internă, cît și poziția și politica externă a României în perioada 1836—1901. Editarea lor va pune la îndemîna cercetătorilor un izvor istoric valoros ce scoate în evidență personalitatea și prodigioasa activitate a unui talentat diplomat român provenit din rîndurile generației de la 1848.

MEDALII INEDITE ȘI MAI PUȚIN CUNOSCUTE DIN COLECȚIA CABINETULUI DE ȘTIINȚE AUXILIARE AL FACULTĂȚII DE ISTORIE BUCUREȘTI

ADRIAN POPESCU

Din colecția cabinetului de științe auxiliare al facultății de istorie d-na profesor Adina Berciu mi-a încredințat spre cercetare un număr de nouă piese, printre care se numără cele mai vechi și mai interesante piese (nr. 1—7) dar și cele recente (nr. 8—9) din colecție. Piese, unele dintre ele mai puțin cunoscute, ceea ce ne-a îndreptățit să le readucem în atenția cercetătorilor dar altele, nr. 4 și nr. 9 nu am reușit să le identificăm în vreo publicație ceea ce ne îndreptățește să le socotim inedite. Acolo unde a fost cazul, am semnalat elementele noi pe care le aduc piesele prezentate.

1. Cu ocazia inaugurării în anul 1872 a cheiului portului Brăila s-a bătut o medalie, care se prezintă astfel :

Av. În primul plan cheiul portului, cu un vapor cu zibateră în amonte și o corabie în aval, avînd ca fundal perspectiva orașului Brăila. În exergă, legenda pe două rînduri : FONDAT LA ANUL / 1872 / ÎN TEMPUL DOMNII LUI , CAROL I. / FIIND PREȘEDINTE AL CONSILIULUI / ȘI MINISTRU DE INTERNE / L. CATARGI / MINISTRU LUC. PUB. N. KRETZULESCU PRIMAR COLONEL C. PETRESCU / CONSILIERI : / A. ZERLENTI, CAP. MİRDESCU, C. ȘTEFAN, N. STĂNESCU / A. ANGHEL, PR. PARASCHIVESCU, / V. CURTOVICI, L. ȘTEFĂNESCU, / D. BARCALESCU (Pl. I, fig. 1).

Medalia este din aramă argintată, are diametrul de 50 mm și grosimea de 2 mm, fiind din prima serie de piese bătute¹. Această medalie a mai fost bătută și în aur, argint, aramă și aramă aurită². Gravorul nu este menționat de nici unul din studiile consultate³.

¹ *Catalogul medaliilor moldo-române cunoscute de la anul 1600 pînă la 1906*, lucrat după catalogul german publicat de Egon Graner și tradus de A. G. Cantacuzino și completat de G. Iordănescu, în BSNR, anul III, 1906, p. 41—42 — specifică faptul că medalia a fost rebătută mai tîrziu, (nu știm cînd pentru că nu este menționat) rezultînd unele diferențe : a) primele piese sînt din aramă de culoare roșietică închisă, (piesa noastră confirmă) pe cînd cele rebătute sînt din aramă de culoare roșietică deschisă ; b) sînt cu 1 mm mai groase.

² *Ibidem*, p. 41.

³ N. G. Krupensky, *Medaliile române sub regele Carol I și alte cîteva medalii mai vechi*, București, 1894, p. 33 ; *Catalogul medaliilor moldo-române*, p. 41—42 ;

2. MEDALIA „SERBAREA PROCLAMĂRII REGATULUI“ — 1881.

Medalia oficială a proclamării regatului României⁴ se înfățișează astfel (Pl. I, fig. 2) :

Av. Capul regelui Carol I în profil spre stînga și legendă circulară CAROL I REGE AL ROMÂNIEI. Sub efigie, se află numele modelatorului : W. KULLRICH F. Totul într-un cerc perlat.

Rv. În centru, un cartuș pătrat avînd pe mijlocul fiecărei laturi coroana regală cu cîte o ramură de laur, în stînga și în dreapta⁵.

Legenda are 12 rînduri :

LEGEA / DIN 14 MARTIE 1881 / ART. I. ROMANIA IA TITLUL DE REGAT. DOMNUL EI / CAROL I IA PENTRU / SINE ȘI MOȘTENITORII SEI TITLUL DE REGE / AL ROMÂNIEI / ART. II. MOȘTENITORUL / TRONULUI VA PURTA / TITLUL DE PRINCEPE / REGAL.

Între un cerc perlat exterior și un cerc liniar interior se află următoarea legendă circulară : SERBAREA PROCLAMĂRII REGATULUI * 10 MAIU 1881 *.

Medalia este din aramă și are 58 mm în diametru. A mai fost bătută în argint⁶.

3. MEDALIA „CASA DE DEPUNERI, CONSEMNAȚIUNI ȘI ECONOMIE. PUNEREA PIETREI FUNDAMENTALE“ — 1897.

La începerea construcției s-au bătut medalii de argint și aramă⁷. Exemplarul cercetat este din aramă, și se prezintă astfel (pl. I, fig. 3) :

Av. Bustul regelui Carol I, reprezentat în uniformă militară, în profil spre stînga. În stînga și în dreapta se află cîte o ramură de laur, încadrată de un cerc perlat la exterior și un cerc liniar în interior, între care se mai găsește și următoarea legendă circulară : CAROL I REGE AL ROMÂNIEI.

Rv. Reprezentarea fațadei edificiului. Deasupra pe două rînduri, în semicerc, legenda : CASA DE-DEPUNERI / CONSEMNAȚIUNI ȘI ECONOMIE. Dedesubt : PUNEREA PETREI FUNDAMENTALE, iar în semicerc data : MDCCCXCVII.

Numele gravorului se află la baza reprezentării, în dreapta : DIMITRESCU. Pe margine, un cerc perlat.

Medalia are diametrul de 65 mm⁸.

G. Buzdugan, Gh. Niculiță, *Medalii și plachete românești. Memoria metalului*, București, 1971, p. 239.

Lucrarea lui N. G. Krupensky are o ilustrație demnă de invidiat chiar pentru zilele noastre însă în ceea ce privește medalia aflată în discuție, nu specifică metalul și grosimea. Lucrarea *Medalii și plachete românești* nu face trimiteri la lucrările folosite pentru fiecare medalie în parte, rezumîndu-se la o înșiruire a lucrărilor folosite.

⁴ *Catalogul medaliilor moldo-române*, p. 53.

⁵ *Ibidem*. În descrierea medaliei este vorba de ramuri de stejar, ori examinarea ei cu atenție înlătură această afirmație.

⁶ *Ibidem*. Nu se menționează diametrul.

⁷ *Ibidem*, p. 94—95.

⁸ *Ibidem* — dar dă diametrul 55 mm. Gh. Buzdugan, Gh. Niculiță, *op. cit.*, p. 247 dau diametrul ca la noi — 65 mm.

4. MEDALIA PREȘEDINTELUI KRUGER — 1902⁹.

După încheierea păcii de la Utrecht, a fost emisă o medalie avînd pe avers (pl. II, fig. 4) : bustul președintelui Paulus Kruger¹⁰, în profil spre stînga.

Legenda circulară : LE PRESIDENT KRUGER — UTRECHT JUIN 1902. În cîmpul din dreapta se află numele gravorului : H. DUBOIS¹¹.

Rv. Personaj feminin în centrul medaliei și care privește spre niște raze care vin din stînga sus. Totodată personajul plutește deasupra norilor care lasă să se vadă sudul Africii. Pe margine, în stînga jos : HENRI DUBOIS. În dreapta jos : FINX. L. HERBETTE. Pe muchie este imprimată o frunză și cuvîntul BRONZE.

Medalia are diametrul de 68 mm și este din bronz.

5. PLACHETA JUBILIARĂ D. A. STURDZA — 1903.

Organizatorii banchetului de la împlinirea vîrstei de 70 de ani de către seful Partidului Național Liberal, fost prim ministru, au inițiat și baterea plachetei descrise în rîndurile ce urmează¹² (pl. II, fig. 5) :

Av. Bustul lui D. A. Sturdza, în profil spre stînga. Dedesubt, legenda pe patru rînduri : PARTIDUL NAȚIONAL LIBERAL / LUI D. A. STURDZA / ÎN. AMINTIREA. ANIVERSAREI / SALE. DE. 70 ANI — 1903.

Pe latura din dreapta, de jos în sus, se află numele gravorului : ERNEST DUBOIS¹³.

Rv. Personaj feminin nud, acoperit pînă la mijloc cu o pînză, în profil spre dreapta, stînd pe un scaun, sprijinindu-și capul în palmii stîngi și ținînd cotul aceleiași mîini pe masă în timp ce cu mîna dreaptă ține pagina unei cărți asupra căreia își concentrează privirea. Masa are piciorul vizibil, sculptat în formă de grifon. Tot pe masă se mai găsește, în stînga cărții, un opaiț. Personajul feminin este alegoria muncii înțelepte. În colțul din stînga, sus se află legenda pe două rînduri : LABOR IMPROBUS / OMNIA VINCIT pe latura din dreapta, numele gravorului, de jos în sus : ERNEST DUBOIS. Pe muchie este următorul marcaj : un semn parțial imprimat (frunză ?) și specificarea metalului în limba franceză : BRONZE.

6. MEDALIA „EXPOZIȚIA GENERALĂ ROMÂNIA DIN BUCUREȘTI” — 1906.

În anul 1906 cu prilejul expoziției generale s-au bătut medalii de bronz. Exemplul pe care-l prezentăm pare să fie inedit prin două elemente (pl. II, fig. 6) :

a) numele gravorului (Carniol fiul) lipsește¹⁴.

⁹ Nu am reușit să identificăm medalia în cele citeva lucrări avute la dispoziție.

¹⁰ Președintele Republicii Transvaal între anii 1883—1902.

¹¹ Fiul lui Alphée Dubois. Vezi BSNR, anul XXIII, 1928, p. 32, nota 1.

¹² *Catalogul medaliei moldo-române*, p. 123—124.

¹³ A mai executat și un monument lui D. A. Sturdza.

¹⁴ V. Ciofu, *Pagini de istorie a clasei muncitoare din România ilustrate în medalistică*, în BSNR, nr. 129—130, 1981—1982, p. 396 — pe avers se menționează existența numelui gravorului (v. fig. 3, p. 396).

b) are diametrul de 50 mm ¹⁵.

Av. Efigiile suprapuse ale regelui Carol I și a împăratului Traian. Sub ele se află o eșarfă cu trei date : 1866—106—1906. Legenda circulară : **TRAIAN MARELE IMPERATOR. CAROL I. PRIMUL REGE AL ROMANIEI.** . .

Rv. În centru, în prim plan, un grup format din trei personaje. De la stînga la dreapta : un țăran care ține în mîna dreaptă un arc iar mîna stîngă o ține probabil pe un plug ; un dorobanț cu arma pe umărul drept și un muncitor care ține în mîna stîngă un ciocan sprijinit pe nicovală iar în spatele nicovalei se află o roată dintată. În planul al doilea se află, în marginea din stînga, o țăranică care toarce, totul avînd ca fond un peisaj muntos cu diferite construcții, din spatele cărora răsare soarele. Legenda circulară : **EXPOZITIUNEA GENERALA ROMANA DIN BUCURESTI.** Cerc liniar interior.

În exergă, eșarfă pe care este deviza : **AM FOST-SUNT-SI VOI FI.** Dedesubt anul 1906.

7. MEDALIA COMEMORĂRII UNIRII TRANSILVANIEI ȘI BANATULUI CU ROMÂNIA — 1929.

Cu prilejul comemorării a 10 ani de la unirea Transilvaniei și Banatului cu România s-a bătut o medalie și o insignă ¹⁶. Medalia se prezintă astfel (pl. III, fig. 7) :

Av. Bustul regelui Ferdinand I, în profil spre stînga, cu coroană pe cap și mantie pe umeri. Legenda circulară : **REGELE FERDINAND I. ÎNTREGITORUL.**, între un cerc liniar interior și un cerc liniar exterior. Tot pe avers se află și semnăturile celor doi sculptori : **CONSTANTIN BARASCHI** și **A. DEMIAN**, precum și anul 1929, după semnătura celui dintîi.

Rv. Rozetă cu cinci petale care are în centru un medalion ce conține harta României întregite, de jur împrejur se află cinci scuturi cu stemele provinciilor istorice : în stînga sus, stema Țării Românești (acvila cruciată, însoțită de o semilună în stînga) în dreapta sus, stema Moldovei (capul de bour cu o stea cu cinci raze între coarne, însoțit de o rozetă cu patru petale în dreapta și o semilună în stînga). În dreapta jos, stema Transilvaniei (scut avînd în cartierul superior un vultur care are în dreapta soarele și în stînga o semilună iar în cartierul inferior șapte turnuri) ; în stînga jos, stema Banatului (un leu trecînd un pod) iar la mijloc jos stema Dobrogei (doi delfini afrontați). Între petalele rozetei, frunze de lauri. Legenda circulară : **ETERNI UNITI. ETIAM CONTRA OMNES**, între un cerc liniar interior și un cerc liniar exterior. Medalia a fost bătută în bronz, are 70 mm diametru și a fost executată la monetăria din Viena.

8. MEDALIA JUBILEULUI DE 1850 ANI AL MUNICIPIULUI DROBETA-TURNU SEVERIN — 1971

¹⁵ Gh. Buzduhan, Gh. Niculiță, *op. cit.*, p. este dat diametrul de 62 mm.

¹⁶ Elena C. Moisil, *Comemorarea medalistică a unirii Transilvaniei și a Banatului cu România*, în BSNR, nr. 69—72, 1929, p. 53. Comemorarea se aminase pentru primăvara anului 1929, inițial trebuind să se facă la 1 decembrie 1929, motivul amînării nefiind menționat.

În anul 1971 s-a bătut o medalie cu prilejul împlinirii a 1850 de ani de la prima atestare a statutului de municipiu al Drobeta, azi Turnu-Severin.

Av. Perspectiva de pe malul românesc al barajului sistemului hidro-energetic și de navigație „Porțile de Fier“; deasupra planul municipiului Drobeta-Turnu Severin. În exergă, între două ramuri de laur, legenda pe patru rînduri: 121—1971 MUNICIPIUL / TURNU. SEVERIN 1850 ANI. (pl. III, fig. 8).

Rv. Reprezentarea reconstituirii portalului de pe malul românesc al podului construit de împăratul Traian iar în dreapta planul castrului din sec. II e.n.¹⁷. În partea stîngă, pe două rînduri, legenda semicirculară: MUNICIPIUM. AELIUM. HADRIANUM / DROBETENSIMUM. CXXI (AE în ligatură). Tot pe revers, în dreapta, pe margine se află numele gravorului: N. CULLURI. Medalia este din bronz patinat și are diametrul de 60 mm.

9. MEDALIA „125 ANI DE LA UNIREA PRINCIPATELOR ROMANE“ — 1984

Av. În centrul medaliei, bustul lui Alexandru Ioan Cuza, în semi-profil, avînd uniformă de colonel de călărași. Legenda circulară (incusă) pe o bordură de 7 mm: 125 ANI DE LA UNIREA PRINCIPATELOR ROMANE. 1859—1984 (pl. III, fig. 9).

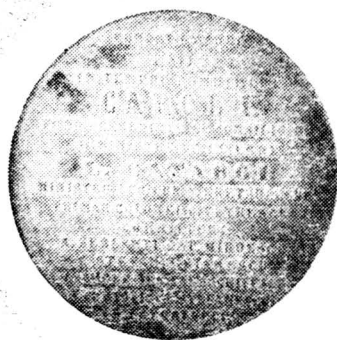
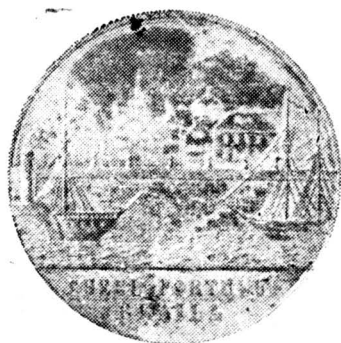
Rv. În centru se află obeliscul din centrul orașului Focșani. Dede-subt, eșarfă. La stînga acvila cu cruce în cioc iar în dreapta capul de bour cu o stea cu 6 raze între coarne. Legenda circulară în exergă: EXPOZITIA FILATELICA OMAGIALA FOCSANI. 24 IANUARIE. A doua legendă: COMITETUL DE CULTURĂ ȘI EDUCATIE SOCIALISTA. 1984.

Medalia este din aramă și are diametrul de 59,5 mm.

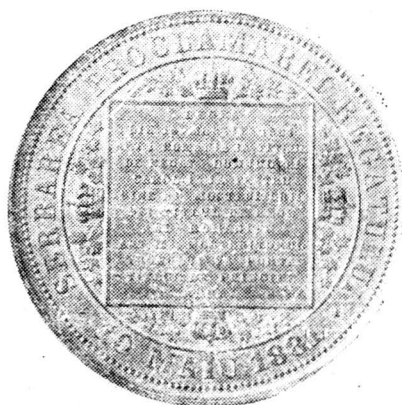
¹⁷ *Ibidem*. Legenda se datorează lui Nicolae Iorga.

¹⁸ *Ibidem*, p. 54.

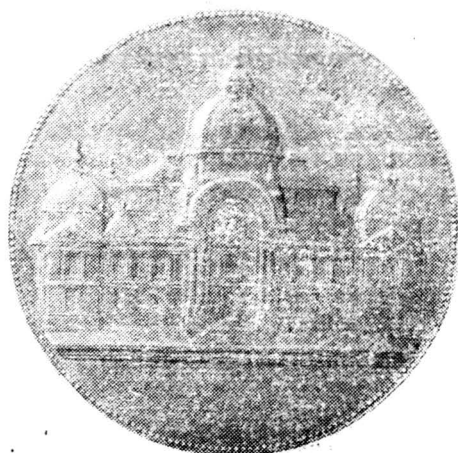
¹⁹ G. Buzdugan, Gh. Niculiță, *Medalii românești recente*, în BSNR, nr. 96—120, 1948—1972, p. 109. Descrierea cuprinde două inexactități în descrierea reversului: a) nu este vorba de planul edilitar al vechiului municipiu Drobeta ci de cel al castrului; b) în legendă punctele sînt de fapt romburi așa cum se vede și din figura 10 de la aceeași pagină.

1

2

3

4

5

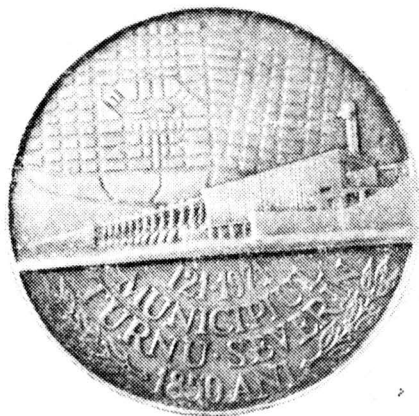

6

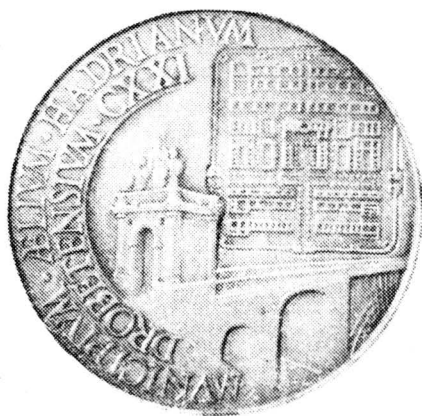

7

8

9

REPERTORIUL DESCOPERIRILOR MONETARE DE PE TERITORIUL MOLDOVEI (SECOLELE XIV—XVI)

Asist. dr. ADINA BERCIU-DRĂGHICESCU

Am continuat preocupările mele mai vechi de a alcătui repertorii de descoperiri monetare pe provincii istorice și pe perioade bine precizate¹. De data aceasta am ales teritoriul Moldovei istorice — secolele XIV—XVI. Repertoriul cuprinde tezaure, descoperiri izolate precum și monede din necropole. Multe localități sînt desigur cunoscute sau anumite tezaure sînt publicate, totuși am considerat utilă și necesară strîngerea laolaltă a acestora, cu atît mai mult cu cît între timp s-au făcut numeroase descoperiri și reconsiderări numismatice.

Credem că publicarea acestui repertoriu este utilă deoarece datele oferite de descoperirile monetare precum și cartarea lor pot fi folosite atît de către numismați cît și de istorici, completînd unele lacune în cercetarea istorică. Din repertoriu fac parte și acele monede din secolul al XVII-lea. Am considerat utilă integrarea lor atît pentru a urmări prezența anumitor emisiuni în descoperirile din România dar și pentru că în tezaurele respective, acestea predomină monedele din perioada anterioară.

Nu am urmărit surprînderca exhaustivă a descoperirilor, lucru care este de altfel imposibil. Menționăm că nu ne-au fost accesibile toate publicațiile periodice regionale și nici nu am reușit să luăm legătura cu toți muzeograful din teritoriul supus atenției noastre. Documentarea am încheiat-o în decembrie 1989 și ca atare prezentăm numai ceea ce ne-a fost accesibil pînă la această dată, atît în ceea ce privește publicațiile cit și din punct de vedere al informării particulare a noastre.

Sîntem conștienți că la alcătuirea prezentului material s-au strecurat și unele erori ce se pot referi fie la numărul monedelor, fie la distribuirea lor pe emitenți etc. Am încercat să verificăm datele cît mai atent cu putință și în cît mai multe surse. În multe cazuri am găsit informații foarte sumare și pe care le-am luat totuși în considerație deoarece menționau localitatea și tipul de monedă, sperînd ca în viitor să se revină cu relatări mai ample.

¹ Aurora Ursu, Adina Berciu-Drăghicescu, *Descoperiri monetare de pe teritoriul Țării Românești (secolele XIV—XVI)*, în „Călețul seminarului special de științe auxiliare. Opuscula numismatica“, București, 1989, p. 125—172; Adina Berciu-Drăghicescu, *Repertoriul descoperirilor monetare otomane din teritoriile locuite de români (sec. XV—XVI)*, *ibidem*, p. 88—124.

1. ADĂȘENI — com. Avrămeni, jud. Botoșani

În colecția Școlii generale din localitate se află printre alte monede și 1 piesă de 3 groși emiși de Ștefan Bathory pentru Riga în 1584 — descoperită pe „Valea Standolei“.

Bibl. : Al. Păunescu, Paul Șadurschi, *Repertoriul arheologic al României, județul Botoșani*. II. *Comuna Avrămeni*, în „Hierasus“ VII—VIII, Botoșani, 1989, p. 315.

2. ANDRIEȘENI — jud. Iași

a) În anii 1957—1965 s-au găsit în diferite locuri 12 monede feudale. Nu se dau alte precizări.

Bibl. : Vasile Chirică, Marcel Tanasachi, *Repertoriul arheologic al județului Iași*, I, Iași, 1984, p. 36, II, 1 R.B.

b) În împrejurimile școlii din localitate a fost descoperită în 1957 o piesă de la Bogdan III (1504—1512) și în 1960—1961, 2 solidi de la Ioan Cazimir II (sec. XVII).

Bibl. : Virgil Mihăilescu-Bîrliba, Viorel Butnariu, *Descoperiri monetare din Moldova*, I, în AM, XII, 1988, p. 319, nr. 56.

3. ARONEANU — jud. Iași

La cca 1 km de marginea satului a fost descoperit un tezaur alcătuit din monede de argint și o pereche de cercei. Monedele sînt emisiuni poloneze de la Sigismund III Wasa (1587—1632), precum și falsuri (șalăi) de la Dabija Vodă (sec. XVII).

Bibl. : *Repertoriul arheologic al județului Iași*, I, p. 40. III. 1.F.

4. AVRĂMENI — jud. Botoșani

În preajma satului, într-un dîmb s-a descoperit un tezaur de monede poloneze de argint, din care unele sînt emisiuni din 1571.

Bibl. : N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița și Em. Zaharia, *Așezări din Moldova (de la paleolitic pînă în secolul al XVIII-lea)*, București, 1970, p. 376 ; Alex. Păunescu, Paul Șadurschi, Vasile Chirică, *Repertoriul arheologic al județului Botoșani*, vol. I, București, 1976, p. 43, II, 1, B ; Al. Păunescu, Paul Șadurschi, „Hierasus“, VII—VIII, 1989, p. 306, nr. II, 1.F.

5. BACĂU — jud. Bacău

a) Tezaur descoperit în anul 1974, conținînd monede de la Petru I (1374—1391) și Alexandru cel Bun (1400—1432).

b) În același an s-a descoperit un alt tezaur conținînd monede de la Sigismund III Wasa al Poloniei (1587—1632).

Bibl. : (a și b). Al. Artimon, Ioan Mitrea, Dacia, NS XIX, 1975, p. 272, nr. 10 ; Bucur Mitrea, BSNR, 70—74, 1976—1980, nr. 124—128, București, 1981, p. 601, nr. 326.

c) În săpăturile efectuate la Curtea Domnească din localitate s-au descoperit o serie de monede. Sînt piese emise de Petru I (1374—1391) — 1 gros de argint, de Ștefan I (1394—1399) — 1 gros ; de la Alexandru cel Bun (1400—1432) — 2 piese — groși, dubli groși din argint și jumătăți de groși din aramă și billon ; Ștefan II (1432—1447) 1 piesă.

Bibl. : Al. Artimon, Ioan Mitrea, *Așezarea medievală din secolele XIV—XV de la Curtea Domnească — Bacău*, în „Carpica“, Bacău, VIII, 1976, p. 217—219.

6. BAIA — jud. Suceava

a) În anul 1968, cu ocazia săpăturilor arheologice, s-au găsit patru monede de la Petru I (1374—1391) și 36 de la Alexandru cel Bun (1400—1432).

Bibl. : „Analele Științifice ale Universității «Al. I. Cuza»“, Iași, N.S. III, t. XX, 1973, p. 173 ; C-ța Știrbu, Paraschiva Stancu, *Monede din tezaurul de la Rachelu aflate în colecția Muzeului de Istorie al R. S. Romania și importanța lor istorică*, BSNR, 67—69, 1973—1975, nr. 121—123, Anexa II, p. 159.

b) Cu ocazia săpăturilor arheologice de la biserica catolică din așezare, în 1974 s-au găsit mai multe monede : 1 dirhem de argint emis de Murad III (1574—1595), monede de argint emise de : Ștefan I (1394—1399) — 1 piesă ; de la Alexandru cel Bun (1400—1432) — groși și jumătăți de groși ; de la Iliș (1432—1433 ; 1435—1442) — jumătate de gros de argint ; de la Ștefan II (1432—1447) — gros de aramă ; Petru II (1444—1445, 1447—1449) — 1 gros de argint ; Alexandru II (1449, 1452—1454, 1455) — 1 gros de argint și 1 gros aramă ; de la Ștefan cel Mare (1457—1504) — 1 gros de argint. Ungaria — emisiuni de la Ludovic I (1342—1382) — 1 gros și 1 dinar ; Sigismund I (1387—1437) — 3 oboli și 1 dinar ; Vladislav I (1440—1444) — 2 dinari ; Iancu de Hunedoara (1446—1453) — 3 dinari ; Matei Corvin (1458—1490) — 1 obol, 1 dinar ; Maximilian II ; (1564—1576) — 1 dinar ; Rudolf II (1576—1612) — 1 dinar ; Polonia — emisiuni Alexandru I (1501—1505) — 2 jumătăți de gros ; Sigismund II August (1548—1572) — 1/2 gros.

Bibl. : Elena Isăcescu, *Crest Colect.*, nr. 51, 1973, p. 84 ; idem, BSNR, 70—74, 1976—1980, nr. 124—128, p. 338, nota 33 ; Adina Bercliu-Drăghicescu, *Repertoriul descoperirilor monetare otomane din teritoriile locuite de români (sec. XV—XVI, în „Caietul seminarului special de științe auxiliare, Opuscula numismatica“*, p. 89, nr. 2.

c) 2 tezaure descoperite în 1974 în ruinele bisericii catolice : unul cu monede de la Petru I (1374—1391) și Alexandru cel Bun (1400—1432), celălalt cu monede de la Sigismund III Waza al Poloniei (1587—1632).

Bibl. : Dacia, NS, XIX, 1975, p. 271 ; Bucur Mitrea, BSNR, 70—74, 1976—1980, nr. 124—128, p. 601—602.

d) Monede de argint, emise de Petru I (1374—1391), descoperite întimplător și aflate în colecții particulare.

Bibl. : C-ța Știrbu, Paraschiva Stancu, BSNR, 67—69, 1973—1975, nr. 121—123, p. 159, Anexa II.

e) În colecția dr. T. Diaconescu se află câteva monede găsite la Baia : 1 gros de la Petru I (1374—1391), 1/2 gros de la Alexandru cel Bun (1400—1430), 3 groși de la : Iliș I (1432—1433, 1435—1442), Ștefan II (domnind singur 1433—1435, 1443—1447), Ștefăniță (1517—1527), dinari ungurești sec. XIII—XIV.

Bibl. : Oct. Luchian, *Descoperiri monetare*, BSNR, 67—69, 1972—1973, nr. 121—123, 1975, p. 333—335.

f) În cercetările arheologice din anii 1974—1975 de la biserica catolică din oraș s-a descoperit un gros de argint emis în 1430—1431 de monetăria lui Alexandru cel Bun. Iar în cimitirul de lângă biserică s-au descoperit 6 piese monetare de argint — 1 obol emis de Sigismund de Luxemburg în 1391 și un gros emis de Alexandru cel Bun între 1415—1431, 1 gros emis de Alexandru cel Bun între 1408—1415, 1/2 gros emis de Alexandru cel Bun după 1408, un dinar emis de lancu de Hunedoara împreună cu Vladislav I între 1444—1445. În cele 18 morminte s-au găsit 49 de monede — sec. XIV—XVII : 1 gros — Vladislav Jagello (1388—1434) ; Ferdinand I — dinar emis în 1552 ; Sigismund III Wasa (1587—1632) — 8 groși și 18 șilingi.

Bibl. : Lia Bătrîna, Adrian Bătrîna, *Contribuții arheologice la istoricul orașului Baia*, „Cercet. Arh.”, București, VII, 1984, p. 231—243.

g) În perioada 1977—1980, în săpăturile arheologice s-au descoperit 133 de monede emise între anii 1375—1380. Sînt emisiuni : poloneze, ungurești, boemiene, suedeze, ale Hanatului Crimeii, ale Țării Românești.

Bibl. : Eugenia Neamțu, V. Neamțu, S. Cheptea, *Orașul medieval Baia în secolele XIV—XVII*, vol. II, Iași, 1984, p. 243—244 ; „Numismatic Literature”, New-York, 1986, nr. 115, p. 90.

7. BALOMIREȘTI-BÎRA — jud. Neamț

În 1912 s-a descoperit 1 monedă de o jumătate de gros emisă de Ștefan cel Mare (1457—1504).

Bibl. : Oct. Iliescu, *Emisiunile monetare ale Moldovei în timpul domniei lui Ștefan cel Mare*, în vol. *Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare*, București, Edit., Acad., 1964, p. 187, nr. 4 (în continuare, Oct. Iliescu, *Emisiunile monetare ale Moldovei*).

8. BALȘ — (com. suburbie a orașului Tg. Frumos), jud. Iași

S-au descoperit 7 monede feudale de argint : 3 ungurești — emise de Ferdinand I în 1553, Maximilian II în 1558, Rudolf II în 1589 și 4 lituaniene : Alexandru Jagello (1501—1506) și Sigismund II August (1548—1572).

Bibl. : *Repertoriul arheologic al județului Iași*, II, Iași, 1985, p. 416, nr. LXXIX 2 I.

9. BĂLEȘTI — com. Delești, jud. Vaslui

Tezaur descoperit în 1936, alcătuit din monede de argint ungurești și moldovenești din secolele XIV—XVI. Din piesele acestui tezaur, 918 monede se află din 1971 în Colecția Muzeului de Istorie al României, transferate de la Muzeul Național de Antichități din București, unde se aflau din anul 1948. Lotul de monede a aparținut colecționarului Al. Saint Georges.

Cele 918 piese, reprezintă : dinari ungurești emiși de Matei Corvin (1458—1490) — 673 exemplare, Vladislav II (1490—1516) — 204 exemplare ; Ludovic II (1516—1526) — 11 exemplare ; monede de Aquileia emise de Gaetani (1395—1402) — 2 piese, și de Ludovic II de Teck (1412—1437) — 6 piese ; emisiuni moldovenești de la : Despot-Vodă (1561—1563) — 18 dinari, Ștefan Tomșa (1563—1564) — 4 dinari.

Bibl. : Oct. Iliescu, *Descoperiri monetare din Moldova*, SCN, II, 1958, p. 459, nr. 32 ; C-ța Știrbu, Carmen-Maria Petolescu, Paraschiva Stancu, *Un tezaur din secolul al XVI-lea descoperit în satul Buhăieni, com. Andrieșeni, jud. Iași*, CN, I, 1978, Anexa II, p. 76, nr. 2 ; unele date modificate în alt studiu : Constanța Știrbu, Ana Maria Velter, *Tezaurul de la Bălești, jud. Vaslui, și importanța lui istorică*, CN, V, 1983, p. 97—127.

10. BĂLȚATA -- r. Criuleni, R.S.S. Moldovenească

Tezaur descoperit în 1961 cuprinzând 17 obiecte de podoabă și 263 monede de aur și de argint. Piesele de aur sînt emisiuni ale Imperiului otoman : Soliman I Magnificul (1520—1566) — 67 altini, Selim II (1566—1574) — 1 altin, Murad IV (1575—1594) — altin, Ungaria : Matei Corvin (1458—1490) — 1 florin, Vladislav II (1490—1516) — 1 florin, Ferdinand I (1526—1564) — 2 florini. Venetia : de la Filip Prioli — 3 țechini, Aloisio Mocenigo (1570—1577) — 2 țechini. Monedele de argint sînt emisiuni ale : Ungariei — Matei Corvin — 109 dinari, Vladislav II — 36 dinari ; Ferdinand I — 1 dinar emis în 1533, Transilvania — Christophor Báthory (1576—1581) — 1 taler fără an ; Polonia — Sigismund I (1506—1548) — 1 troiac emis în 1540, Sigismund II (1548—1572) — 1 troiac pentru Lituania emis în 1564 ; Ștefan Báthory (1576—1584). Alte emisiuni din sec. XVII ale Imperiului Romano-German, Țările de Jos, Suedia.

Emisiunile sînt cuprinse între anii 70—80 ai secolului XV și 1622.

Bibl. : A. A. Nudelman, *Topografia edinicinîh monet*, Chișinău, 1976, p. 122—123, nr. 49.

11. BERCHIȘEȘTI — com. Drăgoiești, jud. Suceava

Monedă anepigrafă de la Alexandru cel Bun (1400—1432) descoperită în 1974.

Bibl. : Mircea Matei, Dacia, N.S., XIX, 1975, p. 272, nr. 16 ; Bucur Mitrea, BSNR, 70—74, 1976—1980, nr. 124—128, p. 602.

12. BÎRLAD — jud. Vaslui

Cu prilejul săpăturilor din anul 1958 efectuate la cetatea de pământ din localitate s-au descoperit 2 monede, anepigrafe, jumătăți de groși emise de Ștefan cel Mare (1457—1504).

Bibl. : Oct. Iliescu, *Emisiunile monetare ale Moldovei*, p. 187, nr. 5.

13. BOLOTINO — r. Glodean R.S.S. Moldovenească

În iulie 1954 s-a găsit un tezaur de monede de argint. S-au recuperat 490 exemplare din sec. XVI. Ungaria : emisiuni de la Matei Corvin (1458—1490) — 345 dinari. Vladislav II (1490—1516) — 130 dinari, Ferdinand I (1526—1564) — 1 dinar din 1554 ; Moldova : Despot Vodă (1561—1563) — 5 dinari și 2 mangîri ; Imperiul Romano-German : Saxonia — 2 taleri, Austria — Maximilian II (1564—1576) — 2 taleri ; Țările de Jos — Filip II (1555—1598) — 1 patagon din 1567, Olanda — 1 löwenthaler din 1590. Datarea plasată între anii '70 ai sec. XV și 1590.

Bibl. : A. A. Nudelman, *Topografia*, 1976, p. 94—95, nr. 3.

14. BORZEȘTI — jud. Bacău

Tezaur alcătuit din 600 monede : groși și jumătăți de groși lituanieni. 9 piese sînt emisiuni de la Alexandru cel Bun (1400—1432), 125 sînt de la Sigismund I (1506—1548) și 284 piese de la Sigismund II (1548—1572).

Bibl. : Elena Isăcescu, *Tezaurul de monede medievale de la Șerbești jud. Neamț*, în „Memoria Antiquitatis“, Piatra Neamț, III, 1971, p. 503.

15. BOSIA — jud. Iași

O piesă de bronz emisă de hanul tătar Öz-beg (1313—1341).

Bibl. : Oct. Iliescu, SCN, I, 1957, p. 462 ; Idem, SCN, III, 1960, p. 71—272, nr. 10 ; *Repertoriul arheologic al județului Iași*, I, p. 62, VII. 5 C.

16. BRAEȘTI — jud. Botoșani

În punctul „La Moară“ a fost descoperit întîmplător în anii 1952—1953 un tezaur monetar feudal (sec. XIV), format din 105 monede de aur și o verigă din metal comun, aurit, răsucită și ornamentată. Cele 32 de piese găsite în 1952 nu au putut fi identificate deoarece au fost risipite de descoperitor. În schimb cele 73 piese găsite în același loc în 1953 au putut fi identificate. Ele cuprind : 49 ducăți venețieni, 19 imitații ale ducatului venețian, 4 ducăți — florini ungurești și 1 tamka de aur indiană. Îngroparea tezaurului : în jurul anului 1400.

Bibl. : Oct. Iliescu, SCN, I, 1957, p. 463—464 ; *Repertoriul arheologic al județului Botoșani*, I, p. 58, V, 1.B ; Oct. Iliescu, RÊSÉE, XV, 1977, 2, p. 357.

17. BUCECEA — jud. Botoșani

Pe șoseaua Leordeni-Bucecea s-a descoperit în anul 1900 un tezaur alcătuit din 13 emisiuni ale lui Alexandru al II-lea (1449—1452, 1454—1455). De asemenea s-au mai găsit și 2 cercei și fragmente de obiecte de podoabă.

Bibl. : Oct. Iliescu, *Un vechi tezaur*, în „Studii și cercetări de bibliologie“, I, 1955, p. 309—314 ; C-ța Știrbu, *Colecția de monede medievale românești dr. Rudolf Gassauer*, BSNR, 75—76, 1981—1982, nr. 129—130, p. 326 ; Repertoriul arheologic al județului Botoșani, I, p. 63, VII, 1.B.

18. BUDEȘTI, com. Plopana, jud. Bacău

Tezaur descoperit întâmplător în 1976. S-au recuperat 1151 de monede din sec. XV—XVI, din argint. Conținutul : 1074 dinari emiși de Ungaria, 1 picșă emisă de patriarhul din Aquileia (sec. XV), 2 dinari emiși de Despot Vodă (1561—1563), 73 de piese — aspri otomani din sec. XV—XVI, emisiuni de la : Baiazid II (1481—1512) — 4 piese, Selim I (1512—1520) — 14 piese, Soliman I (1520—1566) — 24 piese, Selim II (1566—1574) — 6 piese ; și alte 25 de piese din secolul al XVI-lea neidentificate. Tezaurul mai cuprinde și o piesă foarte rară emisă de țarul Ivan al IV-lea în 1548. Al doilea exemplar a fost găsit în jud. Ilfov într-o localitate necunoscută.

Bibl. : Al. Artimon, Ioan Mitrea, *Un tezaur monetar din secolele XV—XVI descoperit la Budești-Plopana, jud. Bacău*, în „Carpica“, Bacău, XI, 1979, p. 231—246 ; Bucur Mitrea, *Dacia*, NS, XXI, 1977, p. 381 ; BSNR, 70—74, 1976—1980, nr. 124—128, 1981, p. 602.

19. BUHĂIENI — com. Andrieșeni, jud. Iași

a) Tezaur descoperit în 1965, alcătuit din 6150 de monede de argint și 7 de aur. Piese de argint : Ungaria — 4435 dinari emiși de Matei Corvin (1458—1490), 1660 dinari emiși de Vladislav II (1490—1516), 11 dinari emiși de Ludovic II (1516—1526), 8 dinari emiși de Ferdinand I ca rege al Ungariei (1527—1556). Moldova : 29 dinari emiși de Despot-Vodă între anii 1562—1563, 3 dinari emiși de Ștefan Tomșa în 1563 ; Patriarhațul de Aquileia : 3 emisiuni ale lui Ludovigo de Teck (1412—1437) și una a lui Antonius Gaetani (1395—1402) — 1 soldo care este și cea mai veche emisiune din tezaur. Aceste 4 piese se întâlnesc pentru prima oară într-o descoperire monetară făcută în Moldova. Monedele de aur sînt emise de Ungaria, Polonia, Imperiul Romano-German, Transilvania.

Bibl. : Dacia, N.S., XX, 1976, p. 291 ; Paraschiva Stancu, *Unele aspecte ale circulației monetare în Moldova, în sec. al XVI-lea oglindite în tezaurul de la Buhăieni*, în „Muzeul Național“, III, București, 1976, p. 291 ; Constanța Știrbu, Carmen Maria Petolescu, Paraschiva Stancu, *Un tezaur din sec. al XVI-lea descoperit în satul Buhăieni, com. Andrieșeni, jud. Iași*, p. 42—82 ; Bucur Mitrea, BSNR, 70—74, 1976—1980, nr. 124—128, p. 602—603, nr. 335 ; Repertoriul arheologic al județului Iași, I, p. 36, II, 2.H.

b) Din tezaurul de monede feudale descoperit în 1965 au mai fost recuperați 12 aspri emiși de : Selim I (1512—1520) — 3 piese, Soliman I (1520—1566) — 6 piese, Selim II (1566—1574) — 1 piesă și 2 piese nedeterminate. Pieseile otomane se află în colecția prof. Scarlat A. din Hirău.

Bibl. : Virgil Mihăileanu-Bîrlița, Viorel Butnariu, *Descoperiri monetare din Moldova*, I, în AM, XII, 1988, p. 319, nr. 57.

20. BUIHALNIȚA, com. Ceplenița, jud. Iași

În incinta cetății din localitate s-au descoperit și monede feudale românești.

Bibl. : *Repertoriul arheologic al județului Iași*, I, p. 72, nr. XI. 2.A.

21. BULBOACA — r. Novoanensc, R.S.S. Moldovenească

În 1959 s-a descoperit un tezaur din care s-au recuperat 3 monede de aur — ducați prusieni emiși în 1587.

Bibl. : A. Nudelman, *Topografia*, 1976, p. 98, nr. 11.

22. BUMBATA — r. Ungheni, R.S.S. Moldovenească

În 1951—1952 s-a descoperit un tezaur din care s-au păstrat doar 14 exemplare. Polonia : Sigismund II August (1548—1572) — 8 piese, jumătăți de groși ; Ungaria : Ferdinand I — 3 aspri emiși în 1553, 1557, al treilea fără an, Maximilian II — 1 dinar emis în 1573, Rudolf II — 2 dinari emiși în 1578 și 1585.

Bibl. : A. A. Nudelman, *Topografia*, 1976, p. 98, nr. 9.

23. BURUIENESTI, com. Doljești, jud. Neamț

Tezaur, descoperit în anul 1985, conținând 1751 de monede de argint. Emisiuni de la Petru I (1374—1391), Vladislav-Vlaicu (1364—1377) — 1 dinar ; Sracimir (1360—1396) — 9 aspri ; alți emitenți — 4 piese. În plus, tezaurul conține 30 de lingouri și 5 obiecte de podobă.

Bibl. : Elena Petrișor, „Memoria Antiquitatis”, Piatra-Neamț, XII—XIV, 1980—1982, p. 171—191 ; Bucur Mitrea, *Dacia*, NS, XXXII, nr. 1—2, 1988, p. 218, nr. 33.

24. CARBOLIA — r. Vulcănești, R.S.S. Moldovenească

În august 1957 s-a descoperit un tezaur cu monede de argint. S-au păstrat 24 piese — Ungaria — Matei Corvin (1458—1490) — 3 dinari, Vladislav II (1490—1516) — 6 dinari, Ludovic II (1516—1526) — 1 dinar, Ferdinand I (1526—1564) — 11 dinari ; Imperiul Romano-German — 3 taleri. Ultima emisiune a tezaurului este din 1568.

Bibl. : A. A. Nudelman, *Topografia*, 1976, p. 101, nr. 17.

25. CĂTĂMĂREȘTI-DEAL — com. Mihai Eminescu, jud. Botoșani.

În mormintele din așezarea medievală s-au găsit monede de argint urgurești și poloneze — sec. XVI.

Bibl. : *Repertoriul arheologic al județului Botoșani*, I, p. 171, nr. XXXVII, 4 A.

26. CETATEA ALBĂ — R.S.S. Moldovenească

În anul 1912 cu prilejul săpăturilor arheologice au fost scoase la iveală monede de la Petru I (1374—1391), Alexandru cel Bun (1400—1432), Ștefan cel Mare (1457—1504).

Bibl. : L. L. Polevoi, în „Izvestia“, Chișinău, nr. 4 (31), 1956, p. 101, nr. 29 ; C-ța Știrbu, Paraschiva Stancu, BSNR, 77—79, 1973—1975, nr. 121—123, p. 160, Anexa II.

27. CIUCIULENI — r. Nisporeni, R.S.S. Moldovenească

Tezaur, descoperit în 1913. S-au recuperat 101 exemplare. Emisiuni ale Imperiului Romano-German — 5 piese, groși și taleri, Silezia — 1 gros, Köln — 1 gros, Prusia — 1 gros, Polonia — 9 piese — groși și troiaci. Datarea se situează între sfârșitul sec. XV și 1617.

Bibl. : A. A. Nudelman, *Topografia*, 1976, p. 124, nr. 51.

28. CÎMPENI — com. Prăjeni, jud. Botoșani

În septembrie 1903 pe teritoriul satului s-a găsit un mare număr de groși polonezi de la Sigismund III Wasa, emisiuni din anii 1585—1601.

Bibl. : C. Moisil, BSNR, X, 1913, 20, p. 64, nr. 27 ; *Repertoriul arheologic al județului Botoșani*, I, p. 205, LXVI, 2.A.

29. CÎRPIȚI — jud. Iași (veche denumire a sat-comunei Victoria)

a) Tezaur alcătuit din 31 monede de argint și patru de aur. Conținutul : 3 ducați genovezi cu numele dogelui Tomasso di Campo Fregoso (1415—1421, 1437—1443), 1 ducat muntean emis de Vladislav al II-lea (1446—1456), o imitație a ducatului venețian cu numele Antonio Vernier (1382—1400), 2 exemplare de groși boemi emiși de Venceslav IV (1378—1418). Un aspru otoman emis de Murad II (1421—1444, 1444—1451), bătut la Efes — 1430—1431, 11 aspri tătarăști din Krim (sec. XV), bătuți de hanul Ghirai (1420—1466), 2 aspri de Astrahan (sec. XV), 5 aspri genovezi de Caffa (sec. XV — 1427—1429), 5 aspri tătarăști, cu contramarcă aplicată probabil la Cetatea Albă.

Bibl. : Octavian Iliescu, Dinu M., *Tezaurul medieval din secolul al XV-lea de la Cîrpiți, raionul Iași*, „Studii și Cercetări Științifice“, Istorie, Iași, 8, 1957, p. 342—345 ; Octavian Iliescu, SCN, III, 1960, p. 273—274 ; *Repertoriul arheologic al județului Iași*, II, 1985, p. 444, nr. LXXXV, 1 B.

b) În 1958 s-a descoperit în apropierea podului peste Jijia un tezaur alcătuit din obiecte de podoabă și monede de argint, 179 de piese întregi și 9 fragmente monetare — sec. XV—XVI. Conținutul: 124 dinari de argint ungurești, sec. XV—XVI (69%), 54 aspri turcești de argint, emisiuni ale sultanilor Mohamed II (1451—1481), Baiazid II (1481—1512), Selim I (1512—1520), Soliman I (1520—1566), 1 aspru al hanului Crimeei.

Bibl.: Eugenia Neamțu, AM, 1, 1961, p. 283—293; *Repertoriul arheologic al județului Iași*, Iași, II, 1985, p. 444, LXXXV, 1.D.

30. CLEJA — jud. Bacău

În 1969 s-a descoperit un tezaur alcătuit din 54 de monede. Din acestea 53 sînt aspri turcești emiși în sec. XVI—XVIII. Peisa nr. 54 este o emisiune germană, bătută de Ferdinand III pentru Emden.

Bibl.: „Carpica“, Bacău, VI, 1973—1974, p. 101—106; Dacia, N.S., XX, 1976, p. 291; „Coin Hoards“, II, Londra, 1976, p. 102, nr. 390; Bucur Mitrea, BSNR, 70—74, 1976—1980, nr. 124—128, p. 603, nr. 337.

31. COLECȚIA NUMISMATICA a Muzeului de Istorie al României

În colecția sa se află următoarele monede: Petru I (1375—1391) — 4 groși de argint și o imitație de groși de aramă; 5 dubli groși de aramă, 1 dublu gros de argint; 1 gros; 17 semigroși de aramă; Iliș (1433—1435) — 1 gros de aramă, 3 dubli groși de argint, 1 semigros de aramă; Ștefan II (1444—1447) — 1 dublu gros de aramă, 1/2 gros de aramă; Ștefan cel Mare (1457—1504) — 11 groși de argint și 1 semigros de argint; Bogdan III (1504—1517) — 3 groși de argint; Ștefăniță (1517—1527) — 12 groși de argint și 8 groși de aramă.

Bibl.: Crest. Colect, 8, 1963, p. 343—349, nr. 382—457.

32. COPĂCENI — r. Lazovsk, R.S.S. Moldovenească

a) Tezaur descoperit în 1961, alcătuit din 431 monede de argint. Sînt emisiuni ale Poloniei: Sigismund I (1506—1548) — 9 jumătăți de groși; Sigismund II August (1548—1572) — 3 jumătăți de groși — 4 groși, 3 troiaci, 2 polturaci; Sigismund III Wasa (1586—1632) — 72 piese sec. XVII; Prusia — 1 piesă de trei taleri (1625), Ungaria: Ferdinand I (1526—1564) — 8 dinari; Maximilian (1564—1575) — 1 d'inar din 1572; Rudolf II (1576—1608) — 9 dinari; Imperiul Romano-German — taleri — secolul XVI—XVII; Datate între începutul sec. XVI și 1667.

Bibl.: A. A. Nudelman, *Topografia*, 1976, p. 111—112, nr. 26 (I).

b) Tezaur descoperit în 1968 și din care s-au recuperat 20 piese. Ungaria: Ferdinand I (1526—1564) — 1 dinar din 1561, Rudolf II (1576—1608) — 1 dinar din 1579; Lituania: Sigismund II August (1544—1572) — 4 piese de jumătate gros, fără an; Polonia: Sigismund III Wasa (1587—1632) — 4 polturaci.

Bibl.: *Ibidem*, nr. 26 (II).

33. COPĂCEȘTI — com. Ruginești, jud. Vrancea

Tezaur cu monede turcești.

Bibl. : Viorel Căpitanu, „Carpica“, Bacău, 1969, 2, p. 349—362.

34. CORLĂTENI — jud. Botoșani

a) Tezaur descoperit în anul 1957. Alcătuit din circa 6332 piese de argint, puternic oxidate. Dintre acestea 2.300 sînt groși de argint emiși de Petru I (1374—1391), iar 220 sînt emisiuni de la Ștefan I (1394—1399).

Bibl. : Al. Andronic și N. Grigoraș, „Studii și Cercetări Științifice“, Iași, VIII, 1 (1957), p. 222—223 ; Oct. Iliescu, SCN, II, 1958, p. 458 ; Costin C. Kirilescu, *Sistemul bănesc al leului*, I, p. 363 ; Grigore Foit, „Bul. Muz. regional Suceava“, 1967, p. 7 ; Oct. Iliescu, Grigore Foit, AM, V, 1967, p. 165, nr. 13 ; C-ța Știrbu, Paraschiva Stancu, BSNR, 67—69, 1973—1975, nr. 121—123, Anexa II, p. 160, nr. 6 ; Oct. Iliescu, BSNR, 67—69, 1973—1975, nr. 121—123, p. 141, nr. 26 ; *Repertoriul arheologic al județului Botoșani*, I, p. 77, XII, 1.H.

b) La circa 1,5 km nord de satul Corlăteni s-a descoperit o întinsă așezare feudală (sec. XV—XVII). Cu prilejul săpăturilor arheologice s-au descoperit și 3 monede de bronz, dintre care una anepigrafă de la Alexandru cel Bun (1400—1432), un solidus polonez de la Ioan Cazimir al II-lea (1664) și ur fals de la Dabija-Vodă, după șilingii suedezi ai reginei Cristina.

Bibl. : Dumitru Tudor și colaboratorii, SCIV, IV, 1953, 1—2, p. 420—424, 2.C. *Repertoriul arheologic al jud. Botoșani*, I, p. 79, XII, 2.C.

35. COROD — jud. Galați

În 1971 s-a descoperit un tezaur alcătuit din taleri și jumătăți de taleri emiși în Țările de Jos, scuzi emiși în Spania, groși și dubli groși polonezi, dinari ungurești, șilingi (falsuri Dabija) pentru Suedia, Riga, Polonia, Lituania. Datare sec. XVI—XVII. Tezaurul se află în patrimoniul Muzeului de Istorie al României. Inventar nr. B 301—302.

Bibl. : C-ța Știrbu, *Noi tezaure monetare intrate în patrimoniul Muzeului de istorie al R. S. România*, CN, I, 1978, p. 90.

36. COSTIȘA — com. Sănduleni, jud. Bacău

Isolat s-a descoperit o piesă de argint — dirhem — emis de Murad III (1574—1595).

Bibl. : SCN, II, 1958, p. 459.

37. COTU — com. Copălău, jud. Botoșani

În marginea satului Cotu, în punctul „La Smîre“ s-a descoperit întîmplător o monedă feudală de argint, din sec. al XV-lea, probabil de la Matei Corvin (1458—1490).

Bibl. : *Repertoriul arheologic al județului Botoșani*, I, p. 73, X.5.C.

38. COȚUȘCA — jud. Botoșani

În colecția învățătorului Temistocle Malec se află, printre alte obiecte și 2 monede feudale — una de argint de la Petru I (1374—1391) și una, mai deteriorată, probabil de la Ștefăniță (1517—1527). Amândouă au fost găsite în punctul „La Răcărie“.

Bibl. : *Repertoriul arheologic al județului Botoșani*, I, p. 93, XIV.

39. CUCURUZENI — r. Orgheev, R.S.S. Moldovenească

În martie 1908 s-a descoperit un tezaur. S-au recuperat 1520 exemplare de argint — sînt jumătăți de groși, troiaci, groși, șilingi, taleri, florini, datate între 1492—1506—1619.

Bibl. : A. A. Nudelman, *Topografia*, 1976, p. 115—116, nr. 34.

40. DANKU — r. Cotovsc, R.S.S. Moldovenească

În primăvara anului 1971 s-a descoperit un mic tezaur cu 11 piese de argint emisiuni ale Ungariei. Sînt dinari emiși de Matei Corvin (1458—1490), Vladislav II (1490—1516) — 3 piese, Ludovic II Jagelon (1516—1526) — 2 piese.

Bibl. : A. Nudelman, *Topografia*, 1976, p. 99—100, nr. 14.

41. DERSCA — jud. Botoșani

Izolată s-a descoperit o monedă de la Ștefan Lăcustă (1538—1540).

Bibl. : *Repertoriul arheologic al județului Botoșani*, I, p. 106, XVIII, 1.A.

42. DEZGHINJE — r. Comrat — R.S.S. Moldovenească

În august 1928 s-a găsit pe valea râului Ialpug un mare tezaur (sec. XVI—XVII) conținând monede de argint, de aur și obiecte de podoabă. Emisiuni de aur : Imperiul otoman, 3 altini emiși de Soliman I (1520—1566) — 1 altin bătut la Edirne, altul la Constantinia și al treilea la Seres ; 1 altin emis de Selim II (1566—1574) la Amasia ; 3 altini emiși de Murad III (1574—1595) — 1 la Novar, celelalte două piese fără menționarea monetăriei ; 3 piese venețiene de aur sec. XV ; imperiul Romano-German — 2 piese de aur — emisiuni ale lui Rudolf II (1576—1608).

Monedele de argint : Imperiul Romano-German — 3 piese : 1 taler și 2 piese patagon, Polonia — 83 de piese emisiuni de la Ștefan Bathory (1576—1586) și Sigismund III Wasa (1587—1632) ; Transilvania — 1 monedă de la Sigismund Bathory (1581—1597).

Bibl. : A. A. Nudelman, *Arheologicheskie issledovanie srednovekovie Pameatnikov iz Dnestro-Prutskoe Mejdurecia*, Chișinău, 1985, p. 160—161.

43. DOBROVAȚ — jud. Iași

În zona satului prin dezrădăcinarea unui arbore s-a descoperit o monedă de aur aparținând probabil ducatului Veneției de la sfârșitul secolului al XIV-lea.

Bibl. : *Repertoriul arheologic al județului Iași*, I, p. 128, XXIII, 2.C.

44. DOLHEȘTII MARI — jud. Suceava

În anul 1937, la marginea satului, s-au găsit mai multe monede de la Petru I (1374—1391).

Bibl. : Constanța Știrbu, Paraschiva Stancu, BSNR, 67—69, 1973—1975, nr. 121—123, Anexa II, p. 160, nr. 8.

45. DOROHOI — jud. Botoșani

În oraș și în împrejurimi s-au descoperit mai multe monede. Printre acestea se află și un taler german de Mansfeld emis la 1594.

Bibl. : SCN, II, 1958, p. 459 ; *Repertoriul arheologic al județului Botoșani*, I, p. 117, XXI, 1, F.c.

46. DRAGOMIRNA — sat. compon. al com. suburbane Mitocu Dragomirnei, municip. Suceava, jud. Suceava

Într-un mormint s-a descoperit o piesă de argint emisă de Henric al IV-lea (1589—1610). Tot în morminte s-au mai descoperit 3 dinari emiși de Ferdinand I (1526—1564), groși de argint polonezi emiși de Sigismund I (1506—1544) și Sigismund II (1548—1572) 1 dublu gros emis de Alexandru cel Bun (1400—1432).

Bibl. : SCN, IV, 1968, p. 435.

47. DUBOSARI — r. Dubosari, R.S.S. Moldovenească

Tezaur descoperit în 1965 conținând 8 piese Polonia : Ștefan Bathory (1576—1586) — 3 troiaci și 1 șalău, Sigismund III Wasa (1587—1632) — 3 troiaci și 1 polturac. Pieseile sînt datate între 1581—1615.

Bibl. : A. A. Nudelman, *Topografia*, 1976, p. 118, nr. 41.

48. FELEȘTI — sat azi dispărut, com. Trifești — jud. Neamț

În 1977 a fost descoperit un tezaur din 109 monede de argint : 43 orți polonezi, 19 taleri emiși de orașele imperiale Campen, Deventer și Zvollen, 46 taleri și 12 taler, emiși de Provinciile Unite. Datate : 1576—1684.

Bibl. : AM, XII, 1988, p. 319, nr. 59.

49. FÎNTÎNA MARE — com. Vadu Moldovei, jud. Suceava

Tezaur cu 94 piese din sec. XV—XVII. Sînt emisiuni din Polonia, Ungaria, Austria, Pomerania. Cele mai multe aparțin lui Sigismund III Wasa (1587—1632).

Bibl. : Gr. Foit, *Noi tezaure monetare medievale descoperite în regiunea Suceava, Suceava*, 1967, p. 33.

50. FÎNTINELE — com. Focuri, jud. Iași

Izolată pe teritoriul satului s-a descoperit o monedă feudală turcească.

Bibl. : *Repertoriul arheologic al județului Iași*, I, p. 151, XXVII.

51. FORĂȘTI — com. Gropnița, jud. Iași

Un tezaur alcătuit din 889 monede ungurești, turcești (printre care și un mangir) central-europene, din secolul XV—XVI. Se adaugă 9 nasturi de argint fragmentari.

Bibl. : *Repertoriul arheologic al județului Iași*, I, p. 161 ; M. Blanko, Eugen Nicolae, *BSNR*, 77—79, 1983—1985, nr. 131—133, p. 305 și nota 15.

52. FRENCIUGI — com. Șcheia, jud. Iași

Tezaur monetar descoperit în jurul anului 1965, din care s-au recuperat 6 dinari ungurești și o monedă otomană de argint atribuită lui Selim II pe baza greutateii sale. Dinarii sînt emiși de Matei Corvin (1458—1490) și Vladislav I (1490—1516).

Bibl. : *Repertoriul arheologic al județului Iași*, II, p. 388, LXXII ; Viorel M. Butnariu, *Tezaure monetare din secolele XV—XVII descoperite în Moldova*, A.I.I.A., Iași, XXV, 1988, p. 269.

53. GALAȚI (Vadu Rașcu) — jud. Galați

În 1954 la lucrările de reparare a digului din punctul Vadu Rașcu din orașul Galați muncitorii au găsit un vas cu monede de aur. Din aceste piese 14 au intrat în colecția Muzeului Galați. Acestea sînt : 10 altini otomani, o piesă Rudolf II — 1594 ; o monedă ungurească, o monedă poloneză de la Sigismund III Wasa (1587—1632) și o altă neidentificată — 1619. Al doilea lot al acestui tezaur a fost trimis de autorități la Ministerul Finanțelor. Acest lot cuprinde : 112 monede de aur : 67 altini otomani : Solimen I — 1520 — 11 piese ; Selim II — 1566—1567 — 8 piese ; Murad III — 1574—1575 — 22 piese ; Mohamed III — 1595 — 5 piese ; Ahmed I (1603—1605) — 10 piese ; alte 11 piese neidentificate. Restul : ducăți ungurești, ducăți imperiali, sec. XVI, florini, de Toscana — Florența, țechini venețieni, ducăți olandezi, ducăți polonezi, germani, austrieci, imperiali. Toate piesele aparțin sec. XVI—XVII.

Bibl. : Bucur Mitrea, *SCN*, I, 1957, p. 464.

54. GIULEȘTI — com. Boroaia, jud. Suceava

În săpăturile arheologice efectuate în anul 1981 s-au descoperit următoarele monede : 1 gros emis de Ludovic cel Mare între 1370—1382, o piesă emisă de Petru I (1374—1391), un gros emis de Alexandru cel Bun (1400—1432), 1 dinar emis de Matias II în 1613.

Bibl. : Lia Bătrina, Adrian Bătrina, „*Curcetări Arheologice*“, VI, 1983, p. 82 și 83 ; idem, *Ansamblul reședinței feudale de la Giulești, jud. Suceava*, în „*Materiale*“, Vaslui, 1982 (apărut București, 1986), p. 250 ; „*Numismatica Literature*“, nr. 118, sept. 1987, p. 103.

55. HĂLAUCEȘTI — jud. Iași

Pe teritoriul satului au fost descoperite și monede feudale moldovenești aflate în colecția Biță Traian din Pașcani.

Bibl. : *Repertoriul arheologic al județului Iași*, I, p. 166, XXXIII, 3 B.

56. HLINCEA — com. Ciurea, jud. Iași

a) Izolat, în 1953 s-a descoperit o monedă moldovenească emisă de Petru II (1443—1447) sau Ștefan II (1432—1447) — perforată la un capăt.

Bibl. : SCIV, IV, 1954, nr. 1—2, p. 245.

b) În malurile nisipoase ale pîrîului Nicolina s-a descoperit un solidus polonez de argint din sec. XV—XVI.

Bibl. : *Repertoriul arheologic al județului Iași*, I, p. 81, XIII, 4 A.

c) În cimitirul medieval s-a descoperit o monedă de la Petru I (1374—1391). Iar în așezare (sec. XV—XVI) s-au descoperit monede emise de hanul Ahmed al Hoardei de Aur (1465—1484), o monedă moldovenească divizionară (?), și una emisă de Ioan Albert (1492—1501).

Bibl. : Oct. Iliescu, SCN, III, 1960, p. 274, nr. 15 ; *Repertoriul arheologic al județului Iași*, I, p. 196—197, XXXVIII, 47.

57. HODORA — com. Cotnari, jud. Iași

a) Tezaur cuprinzînd 13 piese de aur și 120 piese de argint (sec. XVI—XVII). În tezaur se mai aflau și alte obiecte. O parte din tezaur s-a pierdut. La Muzeul de Antichități din Iași s-au păstrat 11 monede de aur.

Bibl. : *Repertoriul arheologic al județului Iași*, I, p. 99, XVII, 6 ; E a ; SCN, I, 1957, p. 463.

b) În 1932, în grădina unui locuitor au fost descoperite 43 de monede poloneze (sec. XVI—XVII). Emisiuni de la Sigismund I (1506—1548), Sigismund II (1548—1572), Sigismund III Wasa (1587—1622) și Cazimir II (1648—1667).

58. HUDUM — com. Mihai Eminescu, jud. Botoșani

a) Izolat, într-o locuință s-a descoperit un gros de argint emis de Petru I (1374—1391). Circa 4 monede s-au găsit în cimitirul așezării într-o locuință. Dintre acestea 3 sînt emise în timpul domniei lui Petru I (1374—1391) și una în timpul domniei lui Alexandru cel Bun (1400—1432).

Bibl. : Victor Spinei, Rodica Popovici-Baltă, *Principalele rezultate ale săpăturilor arheologice de la Hudum, jud. Botoșani din anii 1970—1972*, în „Revista Muzeului Botoșani“, 1975 sau 1976 (?); C-ța Știrbu, P. Stancu, BSNR, 67—69, 1973—1975, nr. 121—123, Anexa II, p. 160—161, nr. 10; *Repertoriul arheologic al județului Botoșani I*, p. 175, XXXVII, 8. A.

59. IAȘI — jud. Iași

a) În cartierul Bucium al orașului s-a descoperit în 1907 un tezaur cu 171 monede de argint poloneze emise între 1550—1610. În tezaur se mai aflau și obiecte de podoabă. La institutul de Arheologie din București se păstrează obiectele de podoabă și 153 monede. Acestea sînt emisiuni : Polonia — 6 solidi, 28 de groși, 111 — tripli groși, Transilvania — 2 tripli groși, Ungaria — 1 dinar, Provinciile Unite — 1 taler, Imperiul Romano-German — 1 taler, Spania — o piesă de 2 scuizi. Tot în acest cartier s-a mai descoperit, izolat, o monedă de argint de la Sigismund Wasa (1587—1632).

Bibl. : *Repertoriul arheologic al județului Iași*, I, p. 203, XXXVIII, 73; AM, XII, 1988, p. 319, nr. 60.

b) Tezaur, descoperit în vecinătatea bisericii „Sfîntul Dumitru“ din cartierul Tătărași, în 1922. Era alcătuit din 70 de monede de argint : 6 taleri, 9 aspri, 22 dinari, 33 emisiuni poloneze (sec. XVI—XVII). Pentru aspri lipsește orice precizare.

Bibl. : V. Bude, *Un mic tezaur de monede găsit în Tătărași, Iași*, în „Ion Neculce. Buletinul Muzeului Municipal Iași“, 2, 1983, p. 234—235; Viorel M. Butnariu, AIIA, XXV, 1988, p. 527.

c) Tezaur, descoperit în 1958, alcătuit din 14 piese întregi și 5 fragmente din aramă. Sînt jumătăți de groși de aramă emiși de Alexandru cel Bun (1400—1432).

Bibl. : E. Neamțu, V, 1966, p. 165, nr. 15; *Repertoriul arheologic al județului Iași*, I, p. 198, XXXVIII, 52.

d) În diverse puncte din oraș s-au făcut descoperiri de monede. Astfel pe Str. Ștefan cel Mare s-au descoperit în 1957, 19 monede de aramă an epigrafe din vremea lui Alexandru cel Bun (1400—1432). În anii 1959—1961 lângă biserica „Sfîntul Sava“ au fost descoperite două loturi de 25 și respectiv de 161 monede poloneze de argint din sec. XVI. Lîngă întreprinderea de ulei s-au descoperit — în 1964 — 5 monede de argint din sec. XVI.

Bibl. : *Repertoriul arheologic al județului Iași*, I, p. 203, XXXVIII.

e) În curtea bisericii Golia a fost descoperit în 1958 o monedă de aur turcească — sec. XVI.

Bibl. : *Repertoriul arheologic al județului Iași*, I, p. 203, XXXVIII, 73.

f) Tezaur, descoperit în 1959 pe str. Ștefan cel Mare, alcătuit din 229 de monede de argint, sec. XVI—XVII. Compoziție : 33 monede po-

loneze, 19 dinari ungurești, 1 piesă prusiană, 89 piese turcești, 57 piese tătarăști, 30 neidentificabile.

Bibl. : Bucur Mitrea Dacia, NS, XXX, 1986, nr. 1—2, p. 192 ; *Repertoriul arheologic al județului Iași*, I, p. 199, XXXVIII, 53 și p. 203, XXVIII, 73.

g) În 1961 s-au descoperit cu ocazia săpăturilor pentru fundația liceului „Vasile Alecsandri” 2 tezaure monetare. Primul cuprinde 26 monede de argint dintre care 23 poloneze și 3 emisiuni din țări din Europa Centrală (2 din electoratul Saxoniei, 1 emisiune prusiană). Al doilea tezaur conține 161 monede de argint : 2 emisiuni habsburgice, 159 poloneze (sec. XVI).

Bibl. : AM, IX, 1980, p. 104—109 ; *Repertoriul arheologic al județului Iași*, I, p. 200, XXXVIII, 58.

h) În vara anului 1983 au fost găsite 54 monede din vremea lui Mircea cel Bătrîn (1386—1418) și Alexandru cel Bun (1400—1432).

Bibl. : *Repertoriul arheologic al județului Iași*, I, p. 190, XXXVIII, 12 ; C-ța Știrbu, P. Stancu, *Date noi privind emisiunile monetare ale lui Mircea cel Bătrîn*, în vol. *Marele Mircea Voievod*, coordonator Ioan Pătroiu, București, Edit. Acad., 1987, p. 112.

60. IUREȘTI — com. Todireni, jud. Botoșani

În 1937 în punctul „Ochiul Alb” s-au găsit întâmplător 2 groși de argint, de la Sigismund III Wasa (1587—1632), 2 dinari de argint emiși de Ferdinand I (1526—1564) și o piesă emisă de episcopul de Salzburg. Toate piesele datate în sec. XVI—XVII.

Bibl. : *Repertoriul arheologic al județului Botoșani*, I, p. 269, LIX, 5. A.

61. KALININSK — r. Edineț, R.S.S. Moldovenească

În 1957 s-a descoperit un tezaur de obiecte și monede. S-au identificat câteva zeci de monede de argint tătarăști din sec. XV.

Bibl. : A. A. Nudelman, *Topografia*, 1976, p. 92, nr. 2.

62. KATERINOVKA — r. Ribnița — R.S.S. Moldovenească

În martie 1957 s-a descoperit un tezaur cu monede de argint din care s-au recuperat 89 de exemplare. Sint emisiuni : Polonia — Alexandru I (1499—1506) — 17 jumătăți de groși, Sigismund I (1506—1548) — 3 cvartingi, 12 jumătăți de groși de argint și 3 groși ; Sigismund II August (1548—1572) — 1 gros — 1548, 26 jumătăți de groși ; Sigismund III Wasa (1587—1632) — 19 troiaci sec. XVI—XVII, 1 porturac emis în 1624. Ungaria — Rudolf II (1576—1608) — 2 dinari ; Silezia — 2 creițari sec. XVII ; Schleswig — Holdstein — 2 piese de dreipölker sec. XVII.

Bibl. : A.A. Nudelman, *Topografia*, 1976, p. 108, nr. 14.

63. KOMRAT — r. Komrat, R.S.S. Moldovenească

În 1952 s-a descoperit un tezaur de argint din care s-au recuperat 156 de exemplare (sec. XV—XVI). Emisiuni : Ungaria — dinari ungu-rești emiși de : Matei Corvin (1458—1490), Vladislav al II-lea (1490—1516), Ferdinand I (1526—1564); Imperiul otoman — aspri — emi-siuni ale sultanului Soliman I (1520—1566); Imperiul Romano-German — taleri de argint — emisiuni ale Țărilor de Jos (sub ocupație spaniolă), Flandra — Filip II (1555—1598) — 1 piesă patagon; Polonia — 1 troiac emis de Ștefan Bathory (1576—1586); Lituania-troiaci sec. XVI. Îngro-parea tezaurului : sfârșitul secolului al XVI-lea.

Bibl. : A. A. Nudelman, *Topografia*, 1976, p. 100—101, nr. 16.

64. KOSTEȘTI — r. Cotovsc, R.S.S. Moldovenească

a) În 1957 un muncitor a găsit o monedă de la Alexandru III Com-nen (1349—1390).

Bibl. : A.A. Nudelman, *Topografia*, 1976, p. 85, nr. 27.

b) Descoperiri izolate de monede de argint sau de bronz aparținând Hoardei de Aur, datate între 1311—1369.

Bibl. : O. Iliescu, în SCN, III, 1960, p. 265, nota nr. 1.

65. KOSTULENI — r. Ungheni, R.S.S. Moldovenească

În martie 1974 s-a descoperit un tezaur de monede de argint — 11 piese emise de Moldova — Despot Vodă (1561—1563) — 2 dinari din anii 1562, 1563; Ștefan Tomșa (1563—1564) — 2 dinari din anii 1563, 1564; Ungaria — Maximilian I (1564—1576) — 7 dinari — emisiuni din pe-rioda 1565, 1566, 1573, 1575.

Bibl. : A.A. Nudelman, *Topografia*, 1976, p. 98, nr. 10; *Idem*, „Ar-cheologhiceskie otkrîtiia nauka“, Moscova, 1974, p. 443; C-ța Știrbu, Carmen Maria Petolescu, Paraschiva Stancu, *op. cit.*, p. 77. Anexa II.

66. KRIULENI — r. Criuleni, R.S.S. Moldovenească

a) Tezaur descoperit în 1961 cu 50 monede de argint. Sint emisiuni poloneze, ale Provinciilor Unite datate între 1579—1642.

Bibl. : A. A. Nudelman, *Topografia*, 1976, p. 119, nr. 44.

b) În 1962 s-a descoperit un tezaur cu 93 piese de argint poloneze, ungurești, prusiene, aspri ai Imperiului Otoman. Datarea este plasată între 1512—1632.

Bibl. : *Ibidem*, p. 120, nr. 45.

c) În iulie 1962 s-a descoperit un tezaur cu 134 exemplare de argint poloneze datate între 1523—1654. Emisiuni : Polonia, Lituania, Prusia.

Bibl. : *Ibidem*, p. 120—121, nr. 46.

67. KUGUREȘTI — r. Florești, R.S.S. Moldovenească

În 1957 s-a descoperit un tezaur de 596 monede (sec. XIV—XV) și 16 obiecte de argint. Conținutul : Galiția — jumătăți de groși — 415, Cehia — groși praghezi — 108, Moldova — 1 gros, emis de Alexandru cel Bun, Polonia — 21 jumătăți de groși, aspri de Krím ; emisiuni genovezo-tătărești (sec. XV) — 5 piese ; 46 dirhemi emis de Hoarda de Aur (sec. XIV—XV).

Bibl. : A. A. Nudelman, *Topografia*, 1976, p. 93, nr. 5.

68. KUPKUI — r. Leovsc. R.S.S. Moldovenească

Tezaur descoperit în 1942, conținând monede de aur și argint. Între piesele de aur se află : 1 țechin venețian, emisiune Pasquale Ciconia (1585—1596). 1 florin transilvan emis de Sigismund Bathory în 1587, piese ale Provinciilor Unite — doi ducați — sec. XVI ; 1 florin unguresc emis de Rudolf II (1576—1608) — fără an. Piesele de argint : Sigismund I August (1544—1572), 2 jumătăți de gros — emiși în 1563 ; Ștefan Bathory (1575—1586) — 60 troiaci, Sigismund III Wasa (1587—1632) — 303 troiaci, 4 șostaci ; Silezia, Frildrich — troiaci. Emisiunile sînt datate între anii 1563—1601.

Bibl. : A. A. Nudelman, *Topografia*, 1976, p. 128, nr. 64.

69. LARGA — r. Briceansk, R.S.S. Moldovenească

În 1963 s-a descoperit un tezaur de monede otomane în componența căruia intră și 4 exemplare de argint, aspri, emisiuni ale lui Baiazid al II-lea (1481—1512), bătute la Istanbul.

Bibl. : A. A. Nudelman, *Topografia*, 1976, p. 92, nr. 1.

70. LAZOVSC — r. Lazovsc, R.S.S. Moldovenească

a) Tezaur descoperit în 1949. S-au păstrat doar 4 monede : 2 jumătăți de groși de la Sigismund I (1506—1548), Transilvania — Sigismund Bathory (1581—1597) — 1 florin, Ungaria — Rudolf II (1576—1608) — 1 taler.

Bibl. : A. A. Nudelman, *Topografia*, 1976, p. 110—111, nr. 23.

b) În martie 1972, în urma unor săpături pentru construcții, s-a găsit un tezaur de 129 monede : Polonia — jumătăți de groși : 8 de la Sigismund I (1506—1548), Sigismund II August (1544—1572) — 34 jumătăți de groși, Sigismund III Wasa (1587—1632) troiaci — 65 ; Prusia — 12 groși ; Imperiul Romano-German — Rudolf II (1576—1612) — 3 taleri ; Transilvania — Sigismund Bathory (1581—1597) — 1 ducat de aur emis în 1587 ; — Spania — Filip II (1556—1598) — 2 piese patagon ; Provinciile Unite — 2 piese. În tezaur cea mai timpurie monedă e datată 1510 și cea mai tîrzie — 1594.

Bibl. : *Ibidem*, p. 95—96, nr. 5.

71. LEUȘENI — r. Cotovsc, R.S.S. Moldovenească

În iunie 1968, în apropiere de Prut, s-a descoperit un tezaur de monede de argint din componența căruia s-au recuperat 923 de piese. Acestea sînt emisiuni ale : Moldovei — Ștefan cel Mare (1457—1504) — groși ; Despot Vodă (1561—1563) — 2 dinari și 1 mangîr emis în 1652 ; Ungaria — dinari de argint emisiuni ale lui Ferdinand I (1526—1564), Maximilian II de Habsburg (1564—1576), Rudolf II (1576—1608), Imperiul otoman — aspri de argint, emisiuni ale sultanilor Soliman I (1520—1566), Selim II (1566—1574), Murad III (1574—1595). Îngroparea tezaurului probabil că a avut loc la sfîrșitul secolului al XVI-lea și începutul secolului al XVII-lea.

Bibl. : A. A. Nudelman, *Topografia*, 1976, p. 99, nr. 13 ; idem, *Arheologhiceskaia issledovaniia v Moldavii*, IV, Știința, Chișinău, 1974, p. 214, nr. 6 ; C-ța Știrbu, Carmen Maria Petolescu, Paraschiva Stancu, CN, I, 1978, p. 77, anexa II.

72. LOZOVO — r. Nisporeni, R.S.S. Moldovenească.

În 1959 s-a descoperit un tezaur din care s-au recuperat 30 dirhemi tătărăști din sec. XIV.

Bibl. : A. A. Nudelman, *Topografia*, 1976, p. 91, nr. 13.

73. LUKAȘEVKA — r. Orgheev, R.S.S. Moldovenească

Îzolată s-a descoperit o monedă de la Ștefan cel Mare (1457—1504) în stratul de cultură medieval.

Bibl. : Oct. Iliescu, *Emisiunile monetare ale Moldovei*, p. 187, nr. 8

74. LUNCA — com. Vf. Cîmpului, jud. Botoșani

În săpăturile efectuate la punctul numit „Siliște“ s-au descoperit : o piesă de argint poloneză de la Sigismund III Wasa (1587—1632) și 1 gros de argint de la Ștefan I (1394—1395) al Moldovei.

Bibl. : *Repertoriul arheologic al județului Botoșani*, I, p. 291, XLVI, 3. A.

75. — MAMORNIȚA — R.S.S. Ucraineană

În anul 1876 s-au descoperit circa 100 de monede emise de Petru I (1374—1391) și 3 piese emisiuni de la Vladislav Iagello (1387—1436).

Bibl. : D. A. Sturdza, „Analele Societății Academiei Române”, 10, 1877, s. II-a, p. 158 ; Const. Moisil, „Anal. Acad. Rom. Mem. Sect. Ist.”, s.a. III-a, 22 (1939—1940), p. 246, nr. 4 ; Const. Moisil, „Buletin Lunar”, II, 6—12 (1947), p. 5, nr. 58 ; L. I. Polevoi, „Izvestia”, 4, Chișinău, 1956, p. 97, nr. 5 ; O. Iliescu, Grig. Foiț, *op. cit.*, p. 164, nr. 5 ; C-ța Știrbu, Paraschiva Stancu, BSNR, 67—69, 1973—1975, nr. 121—123, Anexa II, p. 161.

76. MĂRMURENI — com. Oniceni, jud. Neamț-Vaslui

În anul 1872 s-au descoperit cca 300 de monede și fragmente de monede de la Petru I și Ștefan I (1394—1399).

Bibl. : D. A. Sturdza, „Numismatische Zeitschrift“, 4, 1872, p. 52 ; N. Docan, „Anal. Acad. Rom. Mem. Secț. Ist.“ s. a. II-a, XXX 1907—1908, p. 152 ; C. Moisil, BSNR, an. XXII—XVIII, nr. 81—82, 1933—1934, p. 37 ; idem, „Buletin Lunar“, II, nr. 6—12 (1947), p. 5, nr. 58 ; L. I. Polevoi, „Izvestia“, 4, (31), 1956, p. 99, nr. 17 ; Costin C. Kirițescu, *op. cit.*, p. 363 ; O. Iliescu, Gr. Foit, *op. cit.*, p. 165, nr. 111 ; C-ța Știrbu, Paraschiva Stancu, BSNR, 67—69, 1973—1975, nr. 121—123, p. 161, nr. 12

77. MÂNĂSTIOARA — com. Udești, jud. Suceava

În 1987 în timpul lucrărilor de restaurare la biserica „Sf. Onofrei“ din localitate s-a descoperit o salbă de 40 de monede de argint. Sînt tripli groși polonezi (6), lituanieni (8), ai orașului Riga (14), orți de Danzig (10), de Brandenburg (1) și un taler emis de Arhiepiscopatul de Salzburg.

Bibl. AM., XII, 1988, p. 319, nr. 61.

78. MÂNĂSTIREA BISTRIȚA — jud. Neamț

Tezaur descoperit în 1972 cu 35 monede din care 34 sînt de argint și una de aramă. Sînt emise de Ștefan Báthory (1576—1586) pentru Polonia, de Sigismund III Wasa pentru Riga, pentru Lituania, pentru Polonia, de orașul Thorun, de Ordinul teutonic, de ducatul Prusiei. Moneda de aramă este o imitație de tip „Cristina a Suediei“.

Bibl. : Lia Bătrîna, în „Memoria Antiquitatis“, Piatra-Neamț, IV—V, 1972—1973, p. 281—293 ; BSNR, 70—74, 1976—1980, nr. 124—128, p. 605.

79. MÂNĂSTIREA DRAGOMIRNA — jud. Suceava

a) Lot de monede descoperit cu ocazia săpăturilor efectuate în 1963 în interiorul bisericii și în incintă : Alexandru cel Bun (1400—1432) — 1 dublu gros de argint ; Polonia — Sigismund I (1506—1538) — 1 jumătate de gros de argint și 1 șiling de billon ; Sigismund III Wasa (1587—1632) 8 piese ; 1 gros de argint, 1 șiling de billon, 1 imitație șiling de aramă pentru Polonia, 1 șiling aramă pt. Riga, 4 imitații de gros pt. Lituania din billon ; Ioan Cazimir (1648—1668) — 11 piese — șilingi de aramă, August III (1733—1763) — 1 gros de aramă ; Suedia — piese din sec. XVII — solidi și șilingi ; Ungaria — Ferdinand I (1526—1564) — 2 dinari de argint și o imitație dinar ; Rudolf II (1576—1608) — 1 dinar de argint ; Ferdinand II (1619—1637) — 1 dinar de argint ; monede din sec. XVIII și XIX ; Imperiul Romano-German — monede din sec. XVIII—XIX ; Prusia — 1 piesă sec. XVII ; Austria piese sec. XIX ; Franța — Henric IV (1589—1610) — 1 jumătate franc de argint ; Imperiul otoman — piese de secol XVIII.

Bibl. : Crest. Colect., 12, 1965, p. 359—368, nr. 520—574.

80. MÂNĂSTIREA NEAMȚ — jud. Neamț

În campania de săpături din anul 1963 s-au descoperit 2 piese : o piesă de o jumătate de gros de argint, emitent nedeterminat și o piesă de 1 gros și jumătate, emis de Sigismund III Wasa (1587—1632), fragmentat.

Bibl. : Crest Colect., nr. 23—24, 1968, p. 47, nr. 173—174.

81. MÂNĂSTIREA VORONEȚ — jud. Suceava

În cadrul lucrărilor de restaurare a mănăstirii Voroneț, cu ocazia săpăturilor efectuate cu această ocazie s-au descoperit monede emise de : Bogdan III (1504—1517) — 1 gros de argint ; Ștefăniță (1517—1527) — 1 gros de argint — fragmentat ; Ungaria — Matei Corvin (1458—1490) — 4 dinari de argint ; Vladislav II (1490—1510) — 1 dinar de argint ; Polonia — Ioan Cazimir (1648—1688) — 1 piesă de 6 groși ; Imperiul otoman : Mustafa III (1757—1773) — 1 piesă.

Bibl. : Crest Colect., nr. 12, 1965, p. 357—359, nr. 513—519.

82. MIORCANI — com. Rădăuți-Prut, jud. Botoșani

La circa 3—3,5 km de sat, la punctul „Zamca” s-a descoperit un tezaur feudal alcătuit din 25 de monede de aur.

Bibl. : *Repertoriul arheologic al județului Botoșani*, I, p. 209, XLVII 2.A.

83. MIRON COSTIN — com. Vlăsinești, jud. Botoșani

Izolot s-a descoperit o piesă de argint emisă de Vladislav II Jagello al Poloniei (1377—1392).

Bibl. : *Repertoriul arheologic al județului Botoșani*, I, p. 297, LXVIII, 2.A.

84. MÎNDREȘTI — r. Telenеști, R.S.S. Moldovenească

Tezaur descoperit în primăvara anului 1970 (cca 200 piese). S-au recuperat 21 piese poloneze — troiaci. Sint datate între 1582—1598.

Bibl. : A.A. Nudelman, *Topografia*, 1976, p. 114, nr. 32.

85. MÎRZESTI — r. Orgheev, R.S.S. Moldovenească

Tezaur descoperit în aprilie 1962. S-au păstrat 18 piese de argint. Sint jumătăți de groși și polturaci polonezi emiși între 1509—1624.

Bibl. : A. A. Nudelman, *Topografia*, 1976, p. 117, nr. 36.

86. MOLDOVA — R.S.S. Moldovenească

a) Locul și data descoperirii nu se cunosc. Tezaurul cuprinde aproximativ 3.000 monede : jumătăți de groși polonezi, și moldovenești. Datate : prima treime a sec. al XV-lea.

Bibl. : A. A. Nudelman, *Topografia*, 1976, p. 94, nr. 6.

b) MOLDOVA — România

În 1958 s-a descoperit un tezaur alcătuit din 13 piese, aspri de argint otomani, emiși de : Murad II (1421—1444 ; 1445—1451) — 1 piesă și 12 piese emise de Mohamed II (1451—1481).

Bibl. : Creșt Colect., nr. 4, 1962, p. 365—367, nr. 521—533 ; Oct. Iliescu, SAO, V—VI, 1967, p. 267—285 ; Eugen Nicolae, *Un lot de monede otomane din secolele XIV—XV în colecția Cabinetului numismatic al Institutului de arheologie București*, SCN, 9, 1989, p. 133, nota 13.

87. MOROZENI — r. Orgheev, R.S.S. Moldovenească

Tezaur descoperit în martie 1962 pe terenul colhozului. Conține 19 monede de argint : jumătăți de groși, kvartingi, troiaci, șalăi. Aceste emisiuni (Lituania și Polonia) sînt plasate între 1515—1624.

Bibl. : A. A. Nudelman, *Topografia*, 1976, p. 117, nr. 38.

88. MOSCOVEI — r. Cagulsc, R.S.S. Moldovenească

Tezaur descoperit în 1905. Cuprinde o monedă de aur — altîn de la Selim II (1566—1574), bătut 1566, 1567 ; monedă de argint a Imperiului Romano-German-Westffalia, 1 taler sec. XVII, Polonia Sigismund III Wasa — 4 troiaci.

Bibl. : A. A. Nudelman, *Topografia*, 1976, p. 128—129, nr. 65.

89. MOVILA RUPTĂ — com. Ripiceni, jud. Botoșani

Izolată s-a descoperit în 1931, lângă un schelet uman un gros de la Alexandru cel Bun (1400—1432).

Bibl. : *Repertoriul arheologic al jud. Botoșani*, I, p. 230, XLXIX, 4.C.

90. MUNCELU DE SUS — com. Mogoșești-Siret, jud. Iași

Izolată s-a descoperit o monedă emisă de Petru I (1374—1391).

Bibl. : *Repertoriul arheologic al județului Iași*, I, p. 251, XLIX, 4.E.

91. MUSAIT — r. Vulcănești, R.S.S. Moldovenească

Tezaur descoperit în 1964. Conține 68 obiecte de podoabă și 3 monede de argint aparținînd Poloniei și Ungariei ; sînt 2 troiaci (1 piesă emisă în 1584 de Ștefan Báthory, și Sigismund Wasa — 1 piesă din 1589) și 1 dinar — Rudolf II din 1587.

Bibl. : A. A. Nudelman, *Topografia*, 1976, p. 101—108, nr. 18.

92. NETEZI — com. Grumăzești, jud. Neamț

a) Tezaur descoperit în 1981, alcătuit din 514 monede de argint. Emisiuni ungurești de la Matei Corvin (1458—1490) — 320 dinari, de la Vladislav II (1516—1526) — 112 dinari ; poloneze de la Sigismund al

II-lea (1548—1572) — 3 groși ; de la Ștefan Báthory (1576—1586) — 9 groși, Sigismund al III-lea Wasa (1587—1632) — 3 tripli groși ; Imperiul Romano-German — 20 taleri, Imperiul Otoman — 19 aspri din secolul al XVI-lea, Spania — 1 scud emis de Filip II (1555—1598).

Bibl. : Lia Bătrina, Adrian Bătrina, Ion Vătămănuș, „Cercetări Arheologice“, București, V, 1982, p. 91 ; Lia Bătrina, Adrian Bătrina, Materiale. 1986, p. 243—244 ; Dacia, NS, XXXI, 1987, nr. 1—2, p. 177 ; „Numismatic Literature“, New-York, 1987, nr. 118, sept., p. 103.

b) În săpăturile din complexul arheologic medieval s-au găsit 2 monede : una de la Alexandru cel Bun (1400—1432), alta de la Matei al II-lea al Ungariei (1608—1618).

Bibl. : Lia Bătrina, Adrian Bătrina, *Tezaurul monetar de la Netezi, jud. Neamț*, în „Cercetări arheologice“, București, VI, 1983, p. 79—93.

93. NEZAVERTAILOVKA — r. Slobozei, R.S.S. Moldovenească

În vara lui 1968 s-a descoperit un tezaur din care s-au recuperat 17 dirhemi tătarăști datați între 1332—1352.

Bibl. : A. A. Nudelman, *Topografia*, 1976, p. 91, nr. 4.

94. NIGOTEȘTI — com. Vadu Moldovei, jud. Suceava

În 1943 într-o arătură s-a găsit un gros emis de Ștefan cel Mare (1457—1504).

Bibl. : Oct. Luchian, SCN, I, 1957, p. 471, nr. 4 ; Oct. Iliescu, *Emisiunile monetare ale Moldovei*, p. 186, nr. 3.

95. NOUA SULIȚĂ — r. Cernăuți, R.S.S. Ucraineană

În 1894 s-au descoperit cca 200 monede de la Ștefan cel Mare (1457—1504).

Bibl. : Oct. Luchian, CNA, 16, 1942, p. 66—67 ; L.L. Polevoi, „Izvestia“, 4, 1956, p. 97—98, nr. 6 ; Oct. Iliescu, Grig. Foiț, A.M., V, 1967, p. 165, nr. 20 ; Oct. Iliescu, *Emisiunile monetare ale Moldovei*, p. 187, nr. 10.

95' OANCEA — jud. Galați

a) Tezaur alcătuit din 73 piese de aur. Conținutul : 1 tamka indiană — sec. XIV, 49 ducăți venețieni — sec. XIV, 19 imitații de ducăți venețieni, 4 florini ungurești.

b) Izolat o monedă de bronz, emisiune a Hoardei de Aur, emisă de hanul Uzbek (1313—1341).

Bibl. : SCN, III, 1960, p. 272, nr. 11.

În 1954 s-a descoperit un mare tezaur alcătuit din monede și alte obiecte. Din componența acestuia s-au putut recupera 16 obiecte de podoabă și 291 exemplare de monede de argint. Emisiuni ale Ungariei — dinari emiși de : Matei Corvin (1458—1490) — 81 piese, Vladislav II (1490—1516) — 41 piese ; Imperiul otoman — aspri emiși de sultanii : Selim I (1512—1520) — 3 piese ; Soliman I (1520—1566) — 116 piese ; Selim II (1566—1574) — 38 piese. Marele Principat al Moscovei — copecii de la Ivan IV (1533—1547) — 10 piese ; Imperiul Romano-German — taleri de argint, taleri emiși la Dresda, Köln, Țările de Jos (sub spanioli) — 1 patagon emis de Brabant la Anvers în 1564 ; Saxonia — taleri de argint sec. XVI.

Bibl. : A.A. Nudelman, *Topografia*, 1976, p. 98—99, nr. 12.

97. ORHEIUL VECHI — r. Orgheev, R.S.S. Moldovenească

a) În 1892 s-au descoperit 2 monede moldovenești emise de Ștefan cel Mare (1457—1504) și Ștefăniță (1517—1527).

Bibl. : Oct. Iliescu, *Monedele lui Ștefan cel Mare*, p. 182, nr. 6.

b) În săpăturile efectuate la această localitate începînd din 1946 și pînă în 1980 s-au găsit monede de la sfîrșitul Hoardei de aur, din sec. XIV și pînă în secolul al XVII-lea. Pentru perioada secolelor XV—XVII s-au descoperit 348 de exemplare. Acestea sînt emisiuni : Cehia 5 groși (sec. XIV—XV) ; Galiția 2 dinari (sec. XIV) ; Moldova 121 piese de la Alexandru cel Bun (1400—1432) — dubli groși de argint, groși de argint și groși de aramă, groși de billon, jumătăți de groși de argint și groși de aramă ; Iliș (1432—1433) — dubli groși de argint, 1 jumătate de gros de aramă ; Ștefan II (1433—1435 ; 1443—1447) — dubli groși de aramă ; Alexandru II (1449—1452, 1454—1455) — o jumătate de gros de aramă ; Ștefan cel Mare (1457—1504) — groși de argint, jumătăți de groși de argint ; Ștefăniță (1517—1527) — groși de aramă ; Despot Vodă (1561—1563) — dinar de argint ; Ungaria — 82 piese de argint, dinari și sterți de la Matei Corvin (1458—1490), la Leopold I (1657—1705) ; Polonia — 70 piese groși și jumătăți de groși de la Cazimir IV la Sigismund II (1548—1572) ; Lituania 9 piese : groși și jumătăți de groși ; Imperiul otoman : 34 piese aspri și guruși de la Mahomed II (1451—1481), Baiazid II (1481—1512), Selim I (1512—1520), Soliman I (1520—1560), și alte emisiuni sec. XVII ; Hanatul Crimeii — 3 piese — aspri ; Veneția 1 ducat fals ; Prusia 3 piese — șilingi ; Suedia — 17 piese ; Episcopatul de Brixen : 1 piesă.

Bibl. : A. A. Nudelman, *Arheologhiceskaia Isledovaniia ot Moldavii*, III, 1973, p. 204—208 ; *idem*, *Topografia*, 1976, 139—142, nr. 33 ; C-ța Știrbu, Carmen-Maria Petolescu, Paraschiva Stancu, CN, I, 1978, Anexa II, p. 77 ; E. N. Abîzova, P. P. Bîrnea, A. A. Nudelman, *Drevnosti starogo Orheia. Moldovski period*, Chișinău, 1982, p. 34, 64—65.

c) Descoperiri izolate de monede de argint sau de bronz aparținînd Hoardei de Aur datate între 1311—1369.

Bibl. : Oct. Iliescu, SCN, III, 1960, p. 265, nota nr. 1.

98. OSOI, com. Comarna, jud. Iași

Izolată s-au descoperit două monede moldovenești emise în 1383.

Bibl. : *Repertoriul arheologic al județului Iași*, I, p. 90, XV, 5 B.

99. OȚELENI — jud. Iași

Tezaur descoperit în anul 1921, alcătuit din 400 de monede de argint și obiecte de podoabă. Dintre acestea au fost identificate doar 80. Dintre ele : 2 piese sînt emisiuni de aur bizantine sec. XIII. Restul sînt emisiuni ale Hoardei de Aur — dirhemi de argint din sec. XIII—XIV. Tezaurul cuprinde și imitații ale monedelor de argint emise de Hoarda de Aur — 11. Se mai găsesc și obiecte de podoabă.

Bibl. : SCN, III, 1968, p. 270—271, RÊSÉE, 1, 1969, p. 117 ; *Repertoriul arheologic al județului Iași*, II, p. 297, LIII, 1H.

100. PALANCA — r. Suvorov, R.S.S. Moldovenească

Tezaur descoperit în toamna lui 1902. S-au recuperat în 1903 16 exemplare. Ungaria — 1 dinar Vladislav II (1490—1615) ; Imperiul otoman — „1 aspri de la Selim I la Suleiman II“. Pieseile sînt datate 1505—1680.

Bibl. : A. A. Nudelman, *Topografia*, 1976, p. 127—128.

101. PAUN, com. Mihălășeni, jud. Botoșani

Tezaur descoperit în 1963, cu ocazia lucrărilor agricole. Este alcătuit din 212 monede și 14 obiecte de podoabă din argint și argint aurit (sec. XV—XVI). Conținutul : 177 emisiuni ale regilor Poloniei (83%) ; piese imperiale germane, taleri și jumătăți de taleri, piese de 1 taler și jumătate, un scud emis de Filip II al Spaniei, (1555—1598) 29 aspri otomani, dirhemi otomani nedeterminați. Cei 29 de aspri de argint sînt : emisiuni ale sultanilor : Selim I (1512—1520) — 1 piesă emisă în 1512 ; Soliman I (1520—1566) 6 — piese în 1520 ; Selim II (1566—1574) — 1 piesă emisă în 1566 ; Murad III (1574—1595) — 6 piese emise în 1574 15 piese uzate nedeterminate. Tezaurul datat secolele XVI—XVII.

Bibl. : Eug. Neamțu, Gr. Foit, *Tezaurul de obiecte și monede feudale descoperit la Păun, com. Mihălășeni, jud. Botoșani*, A M., 7, 1972, p. 359—367 ; „Numismatic Literature“, New-York, nr. 87, 1973, p. 14 ; *Repertoriul arheologic al județului Botoșani*, I, p. 184, XXXIX, 5A, Dacia, NS., XXII, 1978, p. 368 — figurează la localitatea Mihălășeni.

102. PEPENI — r. Lazovsc — R.S.S. Moldovenească

În 1955 s-a descoperit un tezaur de monede mărunte otomane, din care s-au putut recupera 23 de exemplare. Sînt emisiuni de aspri de la : Selim I (1512—1520), — 11 piese emise la Istanbul ; de la Soliman I (1520—1566) — 12 piese, emise tot la Istanbul.

Bibl. : A. A. Nudelman, *Topografia*, 1976, p. 96, nr. 6.

103. PERIENI — jud. Vaslui

Tezaur descoperit în 1958 cu 46 piese de argint din sec. XVI—XVII. Sint emisiuni ale Țărilor de Jos — taleri.

Bibl. : Dacia, NS, XXVIII, 1984, p. 189.

104. PETREȘTI — com. Țibănești, jud. Iași

În 1961 cu ocazia săpăturilor pentru siloz s-au găsit 11 monede poloneze emise de Alexandru, mare duce la Lituaniei (1501—1506).

Bibl. : *Repertoriul arheologic al județului Iași*, II, p. 428, LXXXI, 3 B.

105. PIATRA-NEAMȚ — jud. Neamț

a) Cu ocazia săpăturilor arheologice din anul 1954, în preajma bisericii domnești s-au găsit : o monedă de la Petru I sau Ștefan I și 3 monede de la Petru I (1374—1391) de argint și una de aramă de la același domnitor.

Bibl. : C. Mătasă, SCIV, VI, 1955, nr. 3—4, p. 336—837 ; I. L. Polevoi, „Izvestia“, Chișinău, IV, 1956, p. 98, nr. 11 ; Costin C. Kirițescu, *op. cit.*, p. 361 ; C-ța Știrbu, Paraschiva Stancu, BSNR, 67—69, 1973—1975, nr. 121—123, p. 161, nr. 14.

b) În 1963 s-a descoperit un tezaur alcătuit din 593 piese de argint din sec. XVI. Conținutul : 35 dinari de argint ungurești, groși polonezi și lituanieni — 583 piese, emisiuni ale Prusiei — 5 piese, Silezia — 1 gros. Tezaurul cuprinde și foarte multe falsuri, piese de jumătăți de groși, din vremea lui Petru Rareș (1527—1538, 1541—1546), eventual emiși de o monetărie clandestină.

Bibl. : AM, VII, 1972, p. 369—376.

c) Piatra Neamț-Dărmănești

În necropola medievală de la Piatra Neamț, la locul numit Dărmănești, în anii 1957—1958 și în 1968 s-au descoperit câteva monede : 5 piese de argint de la Petru I (1374—1391) și 1 piesă de la Alexandru cel Bun (1400—1432).

Bibl. : Materiale, VI, 1959, p. 370 ; *Ibidem*, VII, 1961, p. 348, nr. 1 ; Victor Spinei, „Memoria Antiquitatis“, 1969, p. 221 și p. 223 ; Materiale, X, 1973, p. 264 ; Victor Spinei, „Danubius“, Galați, VI—VII, 1972—1973, p. 26 ; C. Știrbu, P. Stancu, BSNR, 67—69, 1973—1975, nr. 121—123, p. 160, nr. 7 ; Bucur Mitrea, BSNR, 70—74, 1976, 1980, nr. 124—128, p. 600, nr. 361.

106. POIANA MĂRULUI — com. Ceplenița, jud. Iași

a) În 1883 s-a descoperit mai multe monede de la Petru I (1374—1391).

Bibl. : *Repertoriul arheologic al județului Iași*, I, p. 74, XI, 3 B.

b) Tezaur descoperit în 1971—1972. Conține „monede feudale mușatine“.

Bibl. : *Ibidem*, XI, 5 D.

107. PÎRCOVACI — sat aparținând orașului Hirlău, jud. Iași

În 1852 s-a descoperit un tezaur cu monede feudale : 66 piese de aur și 66 piese de argint.

Bibl. : *Repertoriul arheologic al județului Iași*, I, p. 183, XXXVII, 3 B.

108. POPRICANI — jud. Iași

În așezare s-a descoperit „un firfiric turcesc din sec. XV“.

Bibl. : *Repertoriul arheologic al județului Iași*, II, p. 321, LVIII, 1 C.

109. RAȘCOVO — r. Camenca, R.S.S. Moldovenească

În 1957 s-a descoperit un tezaur de monede tătarăști de aramă din a doua jumătate a sec. XIV ; în 1958 s-a găsit un alt tezaur tot cu monede din argint — 23 dirhemi.

Bibl. : A. A. Nudelman, *Topografia*, 1976, p. 90—92, nr. 1 și 2.

110. RADĂUȚI — jud. Suceava

În săpăturile arheologice din 1974 de la biserică s-au găsit monede emise de : Alexandru cel Bun (1400—1432) — 1 dublu gros de argint ; Polonia : Ioan Albert (1492—1501) — 1/2 gros de argint ; Sigismund I (1506—1548) — 1/2 gros de argint ; Ștefan Báthory (1575—1586). O imitație șiling pentru orașul Riga ; Sigismund III Wasa (1587—1632) — 1 șiling de argint.

Bibl. : *Crest. Colect.*, nr. 51, 1975, p. 85—86, nr. 245—249.

111. RIPICENI — jud. Botoșani

În urma săpăturilor arheologice s-au descoperit mai multe monede în nivelul de locuire medieval al așezării. Acestea sînt : un gros de la Sigismund II August (1548, Lituania), un dinar de la Ferdinand I (Ungaria, 1550), un șiling de la Ioan Cazimir (Polonia, 1660—1665?) două falsuri de la Dabija Vodă (a doua jumătate a sec. XVII) și două monede rusești — 1731—1735.

Bibl. : SON II, 1958, p. 458 ; *Repertoriul arheologic al județului Botoșani*, I, p. 228, XLXIX, 1.R.

112. RÎNGHILEȘTI — com. Santa Mare, jud. Botoșani

Izolată s-a descoperit o piesă de argint, un gros de argint emis de Sigismund III Wasa (1587—1632).

Bibl. : *Repertoriul arheologic al județului Botoșani*, I, p. 238, LII 7.F.

113. ROMAN — jud. Neamț

a) În 1964 s-a descoperit un gros venețian emis de Ioan Dandolo
Bibl. : O. Iliescu, în RESEE, XV, 1977, 2, p. 358.

b) În incinta cetății s-au găsit 4 piese de Petru I (1374—1391).

Bibl. : Lucia Chițescu, SCIV, 3, 1964, p. 420 ; M. D. Matei, SCIV, 4, 1964, p. 508 ; M. D. Matei, L. Chițescu, Dacia, N.S., X, 1966, p. 295 ; C-ța Știrbu, Paraschiva Stancu, BSNR, 67—69, 1973—1975, nr. 121—123, p. 162, nr. 17.

114. ROMĂNEȘTI — jud. Botoșani

Într-un mormint medieval s-au descoperit cca 20 piese de argint uzate. S-au recuperat 3 monede pe care se distinge o scriere turcească sau arabă.

Bibl. : Bucur Mitrea, Dacia NS, XXII, 1978, p. 386 ; *Repertoriul arheologic al județului Botoșani*, I, p. 235, LI, 1.A.

115. ROTOPĂNEȘTI — com. Horodniceni, jud. Suceava

În anul 1970 cu prilejul săpăturilor arheologice în punctul Seliște s-a găsit o monedă de la Petru I (1374—1391).

Bibl. : M. Babeș, Dacia, N.S., XV, 1971, p. 386, nr. 152 ; Constanța Știrbu, Paraschiva Stancu, BSNR, 67—69, 1973—1975, nr. 121—123, p. 162, nr. 18.

116. SĂRATA-REZEȘ — r. Leovsc, R.S.S. Moldovenească

În mai 1910 țăranii cooperatori au descoperit un tezaur de monede și obiecte de podoabă. Mare parte a tezaurului s-a împrăștiat ; s-au recuperat 13 monede de argint : taleri și jumătăți de groși, emisiuni Spania, Imperiul Romano-German, Suedia, Lituania, Saint-Gallen. S-au recuperat și 5 obiecte de podoabă. Datarea este făcută între 1510—1596.

Bibl. : A. A. Nudelman, *Topografia*, 1976, p. 100, nr. 15.

117. SCIIINENI — com. Murgeni, jud. Vaslui

Între anii 1862 și 1865 s-au descoperit 178 de monede și fragmente de monede de la Petru I (1374—1391) și Ștefan I (1394—1399).

Bibl. : *Catalogul Bibliotecii Universitare Iași*, 1865 ; N. Docan, „Anal. Acad. Rom. Mem. Sect. Ist.“, s.a. II-a, XXX (1905—1906), p. 152 ; Const. Moisil, BSNR, an XII, nr. 23 (1915), p. 17 ; I. D. Condurache, BSNR, 27—28 (1933—1934), p. 37 ; C. Moisil, în BSNR, 22 (1929—1940), p. 245, nr. 1 ; L. L. Polevoi, „Izvestia“, 4, Chișinău, 1956, p. 99, nr. 18 ; Costin C. Kirilescu, *op. cit.*, p. 363 ; Oct. Iliescu, Gr. Foit, *op. cit.*, p. 165, nr. 12 ; C-ța Știrbu, Paraschiva Stancu, BSNR, 67—69, 1973—1975, nr. 121—123, p. 162, nr. 20.

118. SCÎNTEIA — jud. Iași

Tezaur descoperit în 1982, alcătuit din 550 de piese de aur și de argint, precum și obiecte de podoabă. Emisiuni ale Ungariei și Imperiului otoman, sec. XV.

Bibl. : Bucur Mitrea, Dacia, NS, XXVIII, 1984, p. 189.

119. SCOBINȚI — jud. Iași

a) Tezaur descoperit în 1957, alcătuit din cca 200—300 de piese de argint. Sint emisiuni ale : Moldovei — 21 piese emise de Petru I (1374—1391) și 2 piese emise de regina Maria a Ungariei (1382—1395). Aceste monede au fost recuperate de Traian Biță.

Bibl. : Tr. Biță, *Monede medievale moldovenești din secolul al XVI-lea descoperite la Scobinți (jud. Iași)*, BSNR. 70—74, 1976—1980, nr. 124—128, p. 305—315 ; Bucur Mitrea, *ibidem*, p. 607, nr. 369 ; „Coin Hoards“, London, III, 1977. p. 174, nr. 492 ; Dacia, NS, XXVIII, 1984, p. 189.

b) Izolat s-a descoperit o monedă din secolul al XVI-lea.

Bibl. : *Repertoriul arheologic al județului Iași*, II, p. 367, LXVII 2D.

120. SELIȘTEA, com. Mileanca — jud. Botoșani

Tezaur descoperit întâmplător în 1960, alcătuit din cca 146 de piese din care 45 monede de aur și 101 de argint și billon (sec. XVI—XVII). Monedele de aur reprezintă : 35 ducăți din Țările de Jos, 4 poloneze, 4 ale Imperiului romano-german, 1 florin emis în Transilvania, 1 altin — Imperiul otoman. Monedele de argint reprezintă — 98 emisiuni ale regatului polonez (piese de 6 și 3 groși), 2 taleri — Țările de Jos și 1 dreipölder în valoare de 1½ gros, emisiune — Imperiul Romano-German.

Bibl. : Grigore Foiț, *Noi tezaure monetare medievale descoperite în regiunea Suceava*, p. 23—31 ; *Repertoriul arheologic al județului Botoșani*, I, p. 186, XL, 4.

121. SESENI — r. Călărași, R.S.S. Moldovenească

În 1973 s-a găsit un tezaur de monede de argint și de billon, din care s-au păstrat 272 de exemplare. Emisiuni ale : Hoardei de Aur, dirhemi sec. XIV ; Imperiul Otoman — aspri — 141 piese, emise de Baiazid II (1481—1512) ; Ungaria — dinari emiși de Matei Corvin (1458—1490) — 10 piese, Vladislav II (1490—1516) — 5 piese ; Lituania — jumătăți de groși emiși de Alexandru I (1492—1506) — 9 piese, Sigismund I cel Bătrîn (1506—1548) — 6 piese ; Moldova — emisiuni — 27 piese de la Bogdan III (1504—1512) ; piese de billon și groși de argint.

Bibl. : A. A. Nudelman, *Topografia*, 1976, p. 96—97, nr. 8.

122. SILIȘTE, com. Vlădeni, jud. Botoșani

Izolat s-a descoperit o monedă de la Alexandru cel Bun (1400—1432).

Bibl. : *Repertoriul arheologic al județului Botoșani*, I, p. 294, LXVII, 1. I.

123. SIRET — jud. Suceava

a) În anii 1897—1899 pe locul unui vechi cimitir, sub un schelet de om a fost descoperit un lot de 60 de monede de argint de la Sigismund III Wasa (1587—1632).

Bibl. : C. Moisil, în BSNR, XI, 1914, 21, p. 24 ; AM, XII, 1988, p. 319, nr. 630.

b) În 1912 s-a descoperit într-o oală de lut un tezaur cu 300 piese de argint. Sint emisiuni poloneze, boemiene, ungurești, muntene — 18 ducați de argint emiși de Vlaicu I (1364—1371). Un gros unguresc emis de Ludovic I (1432—1382) ; groși și jumătăți de groși boemi, bătuți de regii Venceslav al II-lea (1278—1305), Ioan I (1311—1346) și Carol I (1346—1378) ; kwartingi bătuți pentru Rusia Roșie sau Halici de către Cazimir I, regele Poloniei (1333—1377), de Vladislav de Oppeln în numele lui Ludovic I între anii 1372 și 1379.

Bibl. : BSNR, XI, 1914, nr. 21, p. 13 ; Bucur Mitrea, BSNR, 70—74, 1976—1980, nr. 123—128, p. 303, nota nr. 9 ; Oct. Iliescu, *Numismatica medievală și modernă a țării noastre oglindită în colecțiile restituite de la Moscova*, în vol. *Studii asupra tezaurului restituit de URSS*, București, Edit. Acad., 1958, p. 19—20.

c) În 1914 s-a descoperit, cu ocazia canalizării orașului, un tezaur alcătuit din 60 monede de argint : groși polonezi emiși de Sigismund III Wasa (1587—1632).

Bibl. : Oct. Iliescu, *Numismatica medievală și modernă*, p. 19—20,

124. SLOBOZIA — com. Șirețel, jud. Iași

În satul Slobozia a fost găsit un tezaur (?) monetar de argint din sec. XVI.

Bibl. : *Repertoriul arheologic al județului Iași*, II, p. 373, LXIX, 6. D.

125. SOROKI — r. Soroca, R.S.S. Moldovenească

În 1895 s-a găsit un tezaur cu 27 de monede de argint — groși pragezi din sec. XIV—XV emisiuni Venceslav IV (1378—1419).

Bibl. : A. A. Nudelman, *Topografia*, 1976, p. 92, nr. 3.

126. SPINOASA — com. Erbiceni, jud. Iași

a) În 1945 s-a descoperit în punctul „Dealul Catarg” un bogat tezaur de monede și obiecte de podoba din argint și din aur, din epoci diferite. S-au recuperat o serie de obiecte precum și 9 monede ungurești (una are data de 1518) și 22 de monede turcești de argint.

Bibl. : *Repertoriul arheologic al județului Iași*, I, p. 145.

b) În 1962 pe loturile CAP Totoiești, în aceeași comună Erbiceni, s-a descoperit un tezaur de monede de argint, probabil turcești din sec. XVI—XVII.

Bibl. : *Repertoriul arheologic al județului Iași*, I, p. 147, XXVI, C.

127. STAHNAIA — r. Rezin, R.S.S. Moldovenească

În primăvara anului 1966, în împrejurimile orașului Rezin, satul Stahnaia, a fost descoperit un tezaur de monede mici otomane, din com-

ponența căruia au fost recuperate 787 de exemplare. Toate sînt aspri, reprezentînd emisiuni de la patru sultani : Mahomed al II-lea (1451—1481), Baiazid al II-lea (1481—1512), Selim I (1512—1520), Soliman I (1520—1566).

Bibl. : A. A. Nudelman, *Topografia*, 1976, p. 95, nr. 4.

128. STOLNICENI-PRĂJESCU — jud. Iași

Izolat 1 gros de la Bogdan al III-lea (1504—1517).

Bibl. : Oct. Luchian, BSNR, 67—69, 1973—1975, nr. 121—123, p. 335—336 ; *Repertoriul arheologic al jud. Iași*, II, p. 376, LXX 4 E.

129. STROENȚI — r. Camenca, R.S.S. Moldovenească

În 1890 s-a găsit un tezaur în care s-au identificat : 1 piesă aur și 82 piese argint aparținînd Ungariei — Sigismund I Luxemburg (1387—1437) — 1 florin de aur, Hoardei de Aur — 30 dirhemi de argint, Cehiei — 45 groși praghezi, 5 jumătăți de groși praghezi ; Moldova — 2 groși. Datat în a doua jumătate a secolului XV.

Bibl. : A. A. Nudelman, *Topografia*, 1976, p. 93, nr. 4.

130. SUCEAVA — jud. Suceava

a) Cu prilejul săpăturilor executate de K. A. Romstorfer din perioada 1895—1904 la Suceava s-au descoperit circa 100 monede de la domnitorii Moldovei, de la Petru I (1374—1391) pînă la Ștefăniță (1517—1527). În anul 1902 s-au descoperit la Cetate, monede de la Despot-Vodă (1561—1563) — 1 ort și mai mulți dinari și mangîiri.

Bibl. : K. A. Romstorfer, *Die Forschungsarbeiten am alten Wojewodenschloss in Suceava*, în „*Jahrbuch des Bucoviner Landes museums*“, 1897, p. 53 ; *Cetatea Sucevei*, București, 1913, p. 94 și p. 98 ; Oct. Iliescu, în : C. C. Kirilescu, *op. cit.*, vol. I, p. 98, nota 8 ; Ilie Țabrea, *Monedele lui Despot Vodă în lumina ultimelor cercetări*, în SCN, V, 1971, p. 165 ; C-ța Știrbu, Carmen Maria Petolescu, Paraschiva Stancu, *op. cit.*, Anexa II, p. 77—78, nr. 11.

b) Tezaur conținînd 1880 șilingi de aramă, unii originali, alții imitații. Sînt emisiuni ale regilor poloni : Sigismund III Wasa (1587—1632), Ioan Cazimir, Gustav Adolf, regina Cristina, etc. Sînt și emisiuni de la Mihnea Radu Vodă. Datarea sec. XVI—XVIII.

Bibl. : C. Moisil, BSNR, XI, 1914, 21, p. 12.

c) În anul 1948 s-a găsit o monedă de argint de la Iliș-Vodă (1433—1443).

Bibl. : Oct. Luchian, SCN, I, 1957, p. 470, nr. 3.

d) În campaniile de săpături din perioada 1951—1953 s-au descoperit cîteva monede emise de Petru I (1374—1391).

Bibl. : SCIV III, 1952, 1—2, p. 430 ; SCIV, IV, 1953, 1—2, p. 383 ; SCIV, V, 1954, 1—2, p. 279, 285, 306, 309, 313 ; C-ța Știrbu, Paraschiva Stancu, BSNR, 67—69, 1973—1975, nr. 121—123, p. 163.

e) În 1954 s-au descoperit 39 de monede anepigrafe (jumătăți de groși) de la Alexandru cel Bun (1400—1432) și Petru Aron (1451—1452), 1454—1457).

Bibl. : B. Măteș și colab., SCIV, 6, 1955, p. 760, Oct. Iliescu, Grig. Foiț, A. M., V, 1967, p. 165, nr. 19.

f) În campaniile din anii 1955—1959 efectuate la Curtea Domnească s-au descoperit monede emise de Petru I (1374—1391).

Bibl. : „Materiale“, IV, 1957, p. 253 ; *Ibidem*, VI, 1959, p. 690 ; *Ibidem*, VIII, 1962, p. 754 ; C-ța Știrbu, Paraschiva Stancu, BSNR, 67—69, 1973—1975, nr. 121—123, p. 163.

g) Tezaur descoperit în 1957 la Suceava în apropierea șoselei Ițcani-Suceava. Este alcătuit din 1440 de monede de argint și billon sec. XV—XVII poloneze și ungurești. Cele mai multe emisiuni aparțin Poloniei — 940 exemplare și Ungariei — 453 piese. Dintre monarhi, regele Sigismund III Wasa (1587—1632), avea numărul cel mai mare de emisiuni — 491 piese. Pieseile sînt jumătăți de groși, orți, piese de doi groși, de trei groși, crețieri, dinari, dreipolkeri. Monede emise pentru Polonia de la : Cazimir IV, Ioan Albert, Sigismund I cel Bătrîn (1506—1548), Ștefan Bathory (1576—1580), Sigismund III Wasa (1587—1632) Monede prusiene, monede emise pentru Lituania, pentru orașul Gdansk, Riga, Elbing, Ragusa.

Bibl. : Grigore Foiț, *Un tezaur monetar din secolele XV—XVII descoperit la Suceava*, în SCN, III, 1960, p. 511—515.

h) Tezaur intrat în Muzeul regional Suceava în anul 1959, alcătuit din 101 monede de argint și billon. Sînt jumătăți de groși polonezi — 95 exemplare, 4 piese pentru Ungaria, 2 piese emisiuni ale orașului Herford iar alta a ducatului Brunwich.

Bibl. : Grig. Foiț, *op. cit.*, p. 17—18.

i) În 1960 pe str. N. Bălcescu din oraș s-a descoperit un tezaur de monede moldovenești de argint, alcătuit din 73 monede emisiuni de la Alexandru cel Bun (1400—1432), — 22 piese și de la Iliaș (1433—1443) — 51 exemplare.

Bibl. : Oct. Iliescu, Grig. Foiț, *Un tezaur de monede moldovenești din prima jumătate a secolului al XV-lea descoperit la Suceava*, A.M., V, 1962, p. 145—167.

j) Monedă de la Ștefan I (1394—1399) descoperită în sectorul „La Șipot“.

Bibl. : Elena Busuioc, SCIV, XV, 1964, 1, p. 86.

k) În 1967 s-a descoperit un tezaur din care s-au recuperat 69 dinari de argint ungurești. Pieseile sînt emisiuni de la Matei Corvin (1458—1490) — 59 exemplare, și de la Vladislav al II-lea Jagello (1430—1516) — 10 exemplare.

Bibl. : Grig. Foiț, *Un tezaur de denari din secolul al XV-lea descoperit la Suceava*, SCN, VII, 1980, p. 167—170.

1) La complexul arheologic de la biserica „Sf. Dumitru” în cursul săpăturilor 1967—1968 s-au descoperit următoarele monede : 16 piese moldovenești emise de Alexandru cel Bun, Ștefan II, Ștefan cel Mare, Ștefăniță ; dintre acestea s-au identificat 8 groși anepigrafi de la Alexandru cel Bun, (1400—1432), 2 piese de la Ștefan II (una de argint și una de aramă), 1 piesă de argint de la Ștefan cel Mare (1457—1504), 2 piese de la Ștefăniță (1517—1527) ; monede ungurești : 5 dinari de argint de la Matei Corvin, (1458—1490), 1 dinar de la Vladislav II (1490—1516), 3 piese de la Ferdinand I, (1526—1564), 6 piese de la Rudolf II, (1576—1608) ; monede poloneze : o jumătate de gros emis de Alexandru I, (1492—1501), un fals monetar Sigismund II (1544—1572).

S-a descoperit și un mic tezaur în subsolul turnului de nord-vest al bisericii din secolul XVI. Conținutul — 4 dinari emiși de Matei Corvin (1458—1490), 6 dinari — Vladislav II Jagello (1490—1516), 4 dinari Ludovic II (1516—1526), 1 aspru emis de Selim I (1512—1520).

Bibl. : Al. Artimon, „Studii și Materiale de Istorie”, Suceava, III, 1973, p. 137—157.

m) În campania arheologică din anul 1969 efectuată la Curtea ansamblului de la biserica Sf. Dumitru din oraș s-au descoperit emisiuni moldovenești și străine. Emisiunile moldovenești : descoperiri izolate — 9 monede anepigrafe, jumătăți de groși și o piesă de 1 gros. Sînt emisiuni Alexandru cel Bun. Cea mai mare parte din ele sînt uzate. O valoare mai mare prezintă un exemplar de aramă. Alte piese izolate provin de la : Iliș (1432—1433) — 1 monedă anepigrafă de aramă, o piesă uzată de argint de la Ștefan II, (1433—1435, 1443—1447), 1 gros de aramă de la Alexandru II, 1 gros de la Ștefăniță (1517—1527) (argintat). Dintre descoperirile monetare moldovenești un loc aparte îl ocupă tezaurul găsit într-un bordei medieval. El este format din 33 piese din aliaj de argint și din aramă. Dintre piese — 28 sînt anepigrafe și 5 sînt dubli groși. Majoritatea pieselor sînt de la Alexandru cel Bun — 23 exemplare (20 sînt jumătăți de gros anepigrafi și 3 sînt dubligroși), de la Iliș — 2 dubli groși.

Piese străine sînt : a) 21 dinari de argint emiși de regii Ungariei Matei Corvin între anii 1468—1488 — 5 piese, Ferdinand I — 4 dinari de argint emiși între anii 1533—1558 și 2 dinari cu data ștearsă, de la Vladislav II — 1 dinar de argint emis în 1516, de la Maximilian II — 2 dinari, unul din anul 1572, al doilea în 1575, de la Rudolf II — 7 dinari de argint dintre care 5 emiși între anii 1580—1602 și 2 păstrați fragmentari ; b) Monede poloneze — 3 piese : 1 solidus din aliaj de argint de la Sigismund III Wasa din anul 1612 ; a doua piesă este tot un solidus emis în 1664 de Ioan II Cazimir, a treia piesă este un gros de argint nedeterminat ; c) 6 aspri turcești de argint — 2 datează din sec. XV—XVI, 4 — din sec. XVIII ; d) Monede austriece, rusești, imperiale germane, sec. XVIII.

Bibl. Grig. Foiț, Al. Artimon, *Noi descoperiri monetare la Suceava*, „Studii și Materiale de Istorie”, Suceava, III, 1973, p. 297—307.

n) Cercetările din 1974 de la Curtea Domnească au dezvăluit existența „cele mai vechi case domnești de la Suceava. În interiorul casei domnești, pe podea și sub podea, în pivniță — s-au descoperit monede de la Petru Mușat, toate emisiunile monetare ale lui Alexandru cel Bun, precum și emisiuni din anii următori domniei lui Alexandru”. Cel mai târziu exemplar monetar — 1 dublu gros de la Petru II din anii 1447—1449.

Bibl. : Lucian Chițescu, *Cercetări arheologice la Curtea Domnească din Suceava*“, „Cercet. Arh.“, 1, 1975, p. 243 ; Bucur Mitrea, BSNR, 1976, 1980, p. 607.

131. SUCEAVA (Mirăuți)

În urma cercetărilor arheologice din anul 1976 desfășurate în jurul bisericii Mirăuților (la nord-est de vestigiile Curții domnești din Suceava) s-au găsit în necropola din jurul lăcașului o serie de monede : 2 groși — Petru I (1374—1391), 1 gros polonez emis de Ioan Albert (1492—1501), 2 dinari ungurești emiși de Ludovic II (1516—1526) și Ferdinand I, (1526—1564), 1 dinar emis de Rudolf II (1576—1612). Izolat s-au descoperit alte 2 monede din sec. XVI—XVII — una emisă de Frederic Wilhelm de Brandenburg (1620—1688) și celelalte otomane — sf. sec. XVI—XVII.

Bibl. : Lia Bătrîna, Adrian Bătrîna, *Contribuții arheologice la cunoașterea primului lăcaș al mitropoliei Moldovei. Biserica Mirăuților din Suceava*, în „Cercet. Arh.“, V, 1982, p. 217—218.

132. SULIȚA — jud. Botoșani

Pe teritoriul comunei Sulița s-au făcut mai multe descoperiri izolate :

a) Izolat, lângă satul Chercejeni, com. Sulița s-a găsit în 1972 o jumătate de gros, emisiune de la sfîrșitul domniei lui Alexandru cel Bun (1400—1432).

Bibl. : *Repertoriul arheologic al județului Botoșani*, I, p. 246, LV, 3. A.

b) Pe teritoriul satului Chercejeni s-a descoperit întîmplător un gros polonez de argint emis în 1586.

Bibl. : *Ibidem*, p. 248, LV.

133. ȘCHEIA — jud. Suceava

În urma săpăturilor efectuate la Cetatea Șcheia s-au descoperit 5 monede : trei groși de argint de la Petru I (1374—1391) și două de la Alexandru cel Bun (1400—1432).

Bibl. : Gh. Liaconu, N. Conștăntinescu, *Cetatea Șcheia. Monografie arheologică*, Buourești, Edit. Acad., 1960, p. 89—91.

134. ȘERBEȘTI — veche denumire a com. Ștefan cel Mare, jur. Neamț

Mic tezaur alcătuit din 7 groși polonezi și lituanieni din secolele XVI—XVII.

Bibl. : „*Memoria Antiquitatis*“, Piatra-Neamț, 3, 1971, p. 499—501.

135. ȘLEAHUL DOROHOIULUI — com. Mihai Eminescu, jud. Botoșani

S-a descoperit întâmplător o monedă feudală de la Sigismund III Wasa (1587—1632).

Bibl. : *Repertoriul arheologic al județului Botoșani*, I, p. 174, XXXVII, 7. J.

136. ȘTEFAN CEL MARE — com. suburbană municip. Onești, jud. Bacău

Tezaur alcătuit 42 țechini venețieni din sec. XVI—XVII.

Bibl. : Dacia NS, XXVIII, 1984, p. 189.

137. TANACU — jud. Vaslui

Dintr-un tezaur descoperit în localitate în 1970, au fost recuperate 141 de monede : 7 de aur și 134 de argint. Acestea sînt emisiuni ale Poloniei de la Ștefan Bathory (1576—1586), Sigismund al III-lea Wasa (1587—1632) ; ale Imperiului Romano-German, ale Ungariei de la Sigismund Bathory (1581—1608), ale Țărilor de Jos ; ale Imperiului Otoman, de la Murad al III-lea (1574—1595) — 2 piese de aur, altîni ; ale Veneției — (1 piesă de aur).

Bibl. : Căpitanu Vorel, *Tezaurul monetar din secolele XVI—XVII descoperit la Tanacu (jud. Vaslui)*, „Carpica“, Bacău 6, 1973—1974, p. 77—100, Bucur Mitrea, BSNR, 70—74, 1976—1980, nr. 124—128, 198, p. 607 ; „Coin Hoards“, II, 1976, p. 142, nr. 556.

138. TÎRGU OCNA—PIATRA—NEAMȚ, jud. Neamț

Tezaur de aspri turcești de argint, în mare parte de la Mahomed II (1451—1481).

Bibl. : C. Moisil, BSNR, XII, XII, 1915, nr. 23, p. 43—44 ; G. Severeanu, *ibidem*, XXII, 1916, nr. 27, p. 50 ; Eugen Nicolae, SCN, 9, 1989, p. 133 nota 134.

139. TÎRGU-TROTUȘ — jud. Bacău

În 1981 în așezarea medievală s-au descoperit monede din sec. XV—XVII emise de Sigismund I (1506—1548), Sigismund II (1548—1572). Sigismund III Wasa (1587—1632), Henri Reuss, Maximilian II (1564—1576), Rudolf II (1576—1608), Mehmed III (1595—1603), Gustav Adolf.

Bibl. : Al. Artimon, *Așezarea medievală de la Tg. Trotuș*, în „Materiale“, 1986, p. 269 ; „Numismatic Literature“, New-York, nr. 118, sept. 1987, p. 102.

140. TOCILENI — jud. Botoșani

În anul 1969 s-a descoperit întâmplător un tezaur format din 2 nasturi de argint lucrați în filigran și 442 de piese. Sînt emisiuni : Ungaria, Polonia, Transilvania, Saxonia, sec. XV—XVI. Conținutul : 311 dinari din timpul lui Matei Corvin (1458—1490), 121 dinari emiși de

Vladislav II (1490—1516), Sigismund Bathory (1581—1602) — 1 dinar, Rudolf II (1576—1608) — 1 dinar, 1 emisiune de Saxonia din 1586 și 7 monede neidentificate.

Bibl. : *Repertoriul arheologic al județului Botoșani*, I, p. 56, IV. 4. 3. c. B.

141. TOPILE — com. Valea Seacă, jud. Iași

Izolată o monedă de la Petru I (1374—1391) și una poloneză sec. XVI.

Bibl. : *Repertoriul arheologic al județului Iași*, II, p. 443, LXXXIV. 4. B.

142. TRUBAEVCA — r. Vulcănești, R.S.S. Moldovenească

În 1964 s-a descoperit un tezaur de monede de argint din care s-au recuperat 352 de exemplare — aspri otomani, sec. XVI. Emisiuni ale sultanilor : Baiazid II (1481—1512), Selim II (1512—1520), Soliman I (1520—1566), Selim II (1566—1574).

În componența acestui tezaur au intrat, se pare, un număr important de monede tătarăști, emise de Hanatul Crimeii din a doua jumătate a secolului XV.

Bibl. : A. A. Nudelman, *Topografia*, 1976, p. 102, nr. 19.

143. ȚIBĂNEȘTI — jud. Iași

S-au găsit monede feudale de argint din sec. XVI.

Bibl. : *Repertoriul arheologic al județului Iași*, II, p. 430, LXXXI. 9. C.

144. ȚIFEȘTI (în prezent înglobat la satul Siliștea), com. Iana, jud. Vaslui

Tezaur descoperit în 1912. Cuprindea 384 de piese și podoabe de argint. Conținutul : cca 335 aspri otomani emiși de Mahomed II (1451—1481), Baiazid II (1481—1512) ; dinari ungurești — 49 piese de la : Matei Corvin (1458—1490), Vladislav II (1490—1516). Piese care aparțin secolelor XV—XVI.

Bibl. : Oct. Iliescu, *Studii asupra tezaurului restituit de URSS*, p. 27 ; idem, *SAO*, VII, 1968, p. 260—261.

145. VARVAROVCA — r. Florești, R.S.S. Moldovenească

În vara lui 1973 a fost scos la iveală un tezaur cu monede de argint și billon. S-au recuperat 131 piese : jumătăți de groși, troiaci, dinari ungurești. Polonia : Ioan Albert (1492—1501) — 1 jumătate de gros fără an ; Alexandru I (1492—1501) — 23 piese, jumătăți de groși, Sigismund I (1506—1548) — 5 jumătăți de groși și 2 kwartingi ; Sigismund II (1544—1572) — 58 jumătăți de groși ; Sigismund III Wasa (1586—1632) — 1 troiac emis în 1598. Ungaria : Ferdinand I (1526—1564) — 2 dinari Rudolf II (1576—1608) — 4 dinari (1588, 1591, 1592, 1602). Datare : anii (1551, 1561) ; Maximilian II (1564—1576) — 3 dinari (1566, 1573, 1575) ; 90 ai sec. XV — 1602.

Bibl. : A. A. Nudelman, *Topografia*, 1976, p. 108—109, nr. 15.

176. VASILCOVO — r. Soroca, R.S.S. Moldovenească

În mai 1959 s-a descoperit un tezaur cu 23 monede de argint, din care Polonia : Sigismund I (1506—1548) — o jumătate de gros, Prusia : 5 groși (1537), Ungaria : Ferdinand I — 10 dinari, Maximilian II : 2 dinari (1565), restul pentru sec. XVII.

Bibl. : A. A. Nudelman, *Topografia*, 1976, p. 105—106, nr. 9.

147. VASLUI — jud. Vaslui

Taleri olandezi din sec. XVI—XVII.

Bibl. : C. Secășanu, în BSNR, 1932—1942, 83, p. 153.

148. VOLOVIȚA — r. Soroca, R.S.S. Moldovenească

În primăvara lui 1964 — la km 7 pe șoseaua Soroca — Belța, s-a descoperit un tezaur de monede de argint din care s-au păstrat 36 exemplare. Emisiuni Lituania și Polonia : troiaci și jumătăți de groși — Sigismund II August (1548—1572), Sigismund III Wasa (1587—1632).

Bibl. : A. A. Nudelman, *Topografia*, 1976, p. 94, nr. 1.

149. VOROTET — r. Orgheev, R. S. S. Moldovenească

În octombrie 1971 s-a găsit un mic tezaur de monede din care s-au recuperat 2 dinari ungurești de la Maximilian II (1564—1576) emiși în 1567 și 1576.

Bibl. : A. A. Nudelman, *Topografia*, 1976, 7, p. 96.

150. ZAGAVIA — com. Soobiniți, jud. Iași

Întimplător au fost descoperite monede de argint, emisiuni de la Petru II (1447, 1447—1448) și de la Ștefan cel Mare (1457—1504).

Bibl. : A.M., XII, 1988, p. 319, nr. 64.

151. ZAPODENI — jud. Vaslui

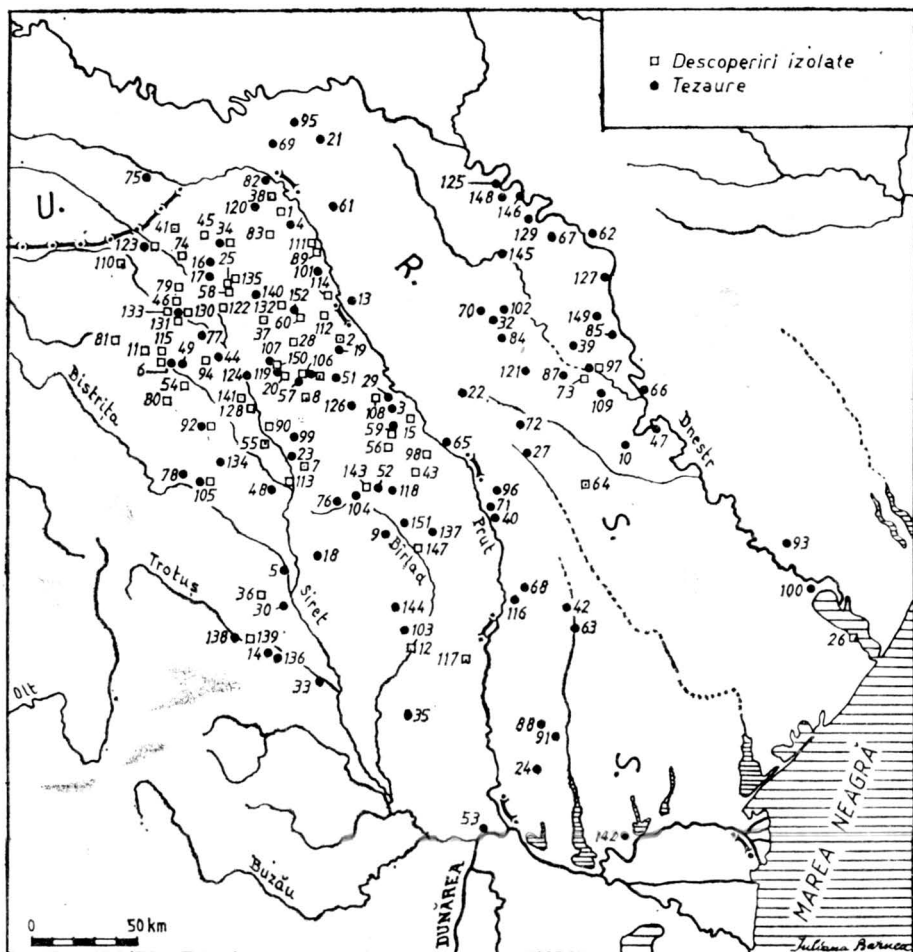
Tezaur alcătuit din 1486 piese de argint. S-au identificat 1375 dinari de argint ungurești, 89 aspri de argint otomani, 2 piese poloneze de 3 groși emise de Ștefan Bathory (1574—1586) și de Sigismund III (1587—1632) sec. XVI—XVII.

Bibl. Informație de la Constanța Știrbu, Muzeul Național.

152. ZLATUNOAIA — com. Lunca — jud. Botoșani

În 1972 s-a descoperit un tezaur alcătuit din cca 24 piese (sec. XV—XVII). Conținutul : 2 piese de la Vladislav Iagello (1387—1436), 6 piese de la Matei Corvin (1458—1490), 7 piese de la Ferdinand I (1526—1564), 3 piese de la Maximilian II (1564—1576), 3 piese de la Sigismund III Wasa (1587—1632), o piesă de la Ștefan Bathory (1576—1586), o piesă de la Rudolf II (1576—1608), 1 aspru de argint otoman.

Bibl. : *Repertoriul arheologic al județului Botoșani*, I, p. 158 ; XXXV, 3. A. ; Dacia, NS, XXV, 1981, p. 390.

Harta descoperirilor monetare de pe teritoriul Moldovei (secolele XIV—XVI).

SIGILOGRAFIE ROMÂNEASCĂ. BIBLIOGRAFIE *

Dr. MARIA DOGARU

Asist. dr. ADINA BERCIU-DRĂGHICESCU

De cîțiva ani ne-am axat preocupările și pe realizarea unor instrumente de lucru din domeniul științelor auxiliare ale istoriei. În acest sens am socotit necesară alcătuirea prezentei bibliografii, utilă atât studenților cît și specialiștilor.

Din punct de vedere cronologic am cuprins lucrări cu conținut sigilografic vizînd toate epocile, din antichitate și pînă în contemporaneitate. În clasificarea materialului am utilizat criteriile actuale folosite în marile lucrări bibliografice europene, dar am fost preocupate și de o prezentare cît mai completă și cît mai utilă cu putință.

În ceea ce privește selecționarea lucrărilor, am pornit de la operele reprezentanților școlii românești de sigilografie, din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și ne-am oprit investigarea în decembrie 1989.

Bibliografia am structurat-o pe mari probleme, încercînd să cuprindem cît mai multe din aspectele și preocupările școlii românești de sigilografie, dar și scoțînd în evidență profunda implicare a izvorului sigilografic în scrierea istoriei.

Pentru a fi cît mai cuprinzătoare și cît mai utilă, bibliografia noastră are și trimiteri la lucrări diverse dar unde se află referiri însemnate cu caracter sigilografic. Ori de cîte ori am socotit necesar am făcut mențiuni privind ilustrațiile din unele cărți, studii, albume.

Desigur, sîntem conștiente că multe lucrări au fost omise, că s-au putut strecura unele erori privind numele autorilor, pagini, titluri, lucruri pentru care ne cerem anticipat scuze și așteptăm cuvenitele sesizări pentru rectificare.

I. A. BIBLIOGRAFIE

Bibliografia istorică a României. Bibliografie selectivă, București, Edit. Acad., vol. I (1944—1969), 1970 — Sigilografie la p. 64—65; vol. IV (1969—1974), 1975 — sigilografie la p. 99; vol. V (1974—1979), 1980, — sigilografie la p. 73—74; vol. VI (1979—1984), 1985 — sigilografie la p. 85—86.

BUCUR, MITREA, *Bibliografia numismaticii românești*. În: SCN, IV, 1968 — sigilografie la p. 481 și 484; SCN, V, 1971 — sigilografie la p. 412—413 și

* O variantă mai restrînsă, autor dr. Maria Dogaru a apărut în RA, 1989, nr. 4, p. 410—421.

p. 416 ; SCN VI, 1975 — sigilografie la p. 274 și 277 ; SCN, VII, 1980 — sigilografie la p. 184—185 și 188—189.

* * * *Caietul studentului*, București, Școala de Arhivistică, 1939, 24 p., ed. a 2-a, 1945, 86 p. (cuprinde informații bibliografice asupra principalelor științe auxiliare. Bibliografia cursului de sigilografie a fost întocmită de Constantin Moisil). La ediția a 2-a lucrările de sigilografie au fost selectate de Emil Condurachi în capit. „Numismatică, sigilografie și arheologie“.

CERNOVODEANU, DAN, *Bibliografia heraldicii românești*, București, 1977, (Heraldică sigilară la p. 22—34).

CERNOVODEANU, PAUL, *Revista istorică română. Bibliografie*, București, Ed. Șt. Encicl., 1977, p. 123 și p. 162.

COVACEF, ZIZI, *Bibliografia arheologică a Dobrogei (1948—1969)*. În : „Pontica“, 1968, p. 427—454 ; Idem, *Bibliografia arheologică a Dobrogei (1968—1971)*. În : „Pontica“, 1973, p. 398—399 (capit. VII — Numismatică, metrologie, sigilografie).

FANESCU, MIHAIL, *Revista arhivelor (seria veche) și Hrisovul*. În : RA, XII, 1969, nr. 1, p. 327—351. (Index alfabetic al autorilor și al lucrărilor lor în perioada 1924—1947 pentru „Revista Arhivelor“ și 1941—1947 pentru „Hrisovul“).

FOTINO, CORALIA, *Bibliographie historique*. În : RRH, t. VII, 1968, nr. 4, p. 674—675 ; idem, RRH, t. VIII, 1969, nr. 1, p. 93—196.

Revista arhivelor (1958—1967). Index alfabetic. În : RA, 1968, 1, p. 245—266 ; *Revista arhivelor (1968—1969). Index alfabetic*. În : RA, XIII, 1970, nr. 1, p. 343—351 ; *Revista arhivelor (1970—1975). Index alfabetic*. În : RA, 1976, nr. 1, p. 105—118 ; *Revista arhivelor (1976—1980). Index alfabetic*. În : RA, 1986, nr. 1, p. 100—118.

Revista de Istorie. Indice bibliografic (1948—1985), București, Bibl. Centrală Universitară, 1989, p. 64—66.

TOMESCU, MIRCEA, *Revista pentru istorie. Arheologie și filologie I—XVI (1882—1922). Repertoriu bibliografic*, București, Școala de arhivistică, 1945, 60 p. (Studiile sint grupate pe probleme ; capitolul XII cuprinde lucrări privind sigilografia și numismatică).

TUDORICA, MIOARA, *Revista Arhivelor 1924—1985. Bibliografie tematică*, București, DGAS, 1988, p. 366—389, — sigilografie.

ȚABREA, ILIE, *Constantin Moisil, pionier al numismaticii românești*, București, Ed. Șt. Enciclop., 1970. Lucrarea cuprinde *Lista lucrărilor lui Constantin Moisil*. Capitolul VII din această listă este destinat sigilografiei, p. 139—141.

WAGNER, GABRIELA, *Bibliographie historique (1971)*, I. În : RRH, t. XII, 1973, nr. 4, p. 837—855.

II. LUCRĂRI GENERALE

II. A. SINTEZE. MONOGRAFII. DICȚIONARE.

BURLACU, IOANA, MARIA DOGARU, IONEL GAL și colab. *Dicționar al științelor speciale ale istoriei. Arhivistică, cronologie, diplomatică, genealogie, heraldică, paleografie, sigilografie*, București, Edit. Șt. Enciclop., 1982, 268 p., 51 ilustr.

- BERCIU-DRĂGHICESCU, ADINA, *Științele auxiliare ale istoriei*, partea I, București, Tipografia Universității, 1988, 151 p. (Sigilografie la p. 96—111).
- CORNEL, THEODOR, *Figuri contemporane din România, dicționar biografic ilustrat*, ed. a 3-a, București, 1912 (ilustrații cu sigiliile fam. Linche).
- DOGARU, MARIA, *Colecțiile de matrice sigilare ale Arhivelor Statului*, București, Direcția Generală a Arhivelor Statului, 1978, 304 p., 172 ilustr.
- DOGARU MARIA, *Sigiliile mărturii ale trecutului istoric Album sigilografic*, București, Edit. Șt. și Enciclop., 1976, 286 p., 302 ilustr.
- DOGARU MARIA, *Sigilii orășenești din epoca modernă și contemporană*, București, DGAS, 1978, 223 p.; 283 ilustr.
- DOGARU MARIA, *Contribuția lui Constantin Moisil la dezvoltarea sigilografiei românești*. În : RA, 54, 1977, nr. 1, p. 82—84.
- DUMITRESCU, EMIL, *Sigilii din epoca modernă expuse la Muzeul de Istorie al R. S. România*. În : CN, I, 1978, p. 113—129; 9 ilustr. (sînt prezentate tiparele sigilare aparținînd unor domnitori din secolul al XIX-lea din Țara Românească, matrice sigilare provenind de la Alexandru Ioan Cuza precum și ale diferitelor instituții).
- HASDEU, B.P., *Etymologicum Magnum Romaniae*, t. II, București, 1887, p. 2988—2989, 3049 (descrieri de steme și sigilii ale diverselor familii boieresti).
- JAKO, SIGISMUND, *Sigilografia cu referire la Transilvania (pînă în secolul al XV-lea)*. În : *Documente privind istoria României. Introducere*, vol. II, București, 1956, p. 561—619; VII. ilustr.
- LAURENT, V., *Documents de sigillographie byzantine; La collection C. Orghidan*, Paris, 1952, 343 p. + 70 pl.
- MOISIL, CONSTANTIN, *Studii de sigilografie românească*. În : RA, vol. II, 1927—1929, nr. 4—5, p. 126—129.
- MOISIL, CONSTANTIN, *Noi studii de sigilografie românească*. În : RA, IV, 1940, nr. 1, p. 100—109.
- URECHIA, V.A., *Șchițe de sigilografie românească. Raportul D-lui.. către Comisiunea însărcinată de Ministerul de Interne cu cercetarea stemelor regatului și ale județelor*, București, 1881, 30 p.
- VÎRTOSU, EMIL, *Din sigilografia Moldovei și a Țării Românești*. În : *Documente privind istoria României. Introducere*, vol. II, București, 1956, p. 333—537; 62 ilustr.

II. B. ABORDĂRI TEORETICE ȘI ACTIVITĂȚI PRACTICE

- BALAN, CONSTANTIN, *Nouvelle recherches dans le domaine des disciplines auxiliaire de l'histoire*. În : RRH, t. III, 1963, nr. 2, p. 405—407 — pentru sigilografie.
- BOGLEAN, DAMIAN, P., *Științele speciale ale istoriei*. În : RI, t. 33, 1980, nr. 7—8, p. 1603—1635.
- BERINDEI, DAN, *Cinci ani de activitate a comisiei de heraldică, genealogie și sigilografie de pe lângă Institutul de Istorie „N. Iorga”*. În : RI, t. 29, 1976, nr. 5, p. 759—760. Anexa : Ședințele de lucru ale comisiei de heraldică, genealogie și sigilografie în anii 1971—1975, p. 760—762.
- BERINDEI, DAN, *Cel de-al XIV-lea Congres Internațional de genealogie și heraldică de la Copenhaga (25—29 august 1980)*. În : RI, t. 34, 1981, p. 152.

- BERINDEI, DAN, *La comission d'héraldique, de généalogie et de sigillographie, (1971—1982). Bilan et perspectives*. În : *Recueil d'Etudes généalogiques et héraldiques roumaines*, Bucarest, 1982, p. 1—11.
- DOGARU, MARIA, *Documente excepțional validate*. În : RA, 1972, nr. 2, p. 325—332, (sint prezentate unele situații în care actele de cancelarie au fost autentificate în domnii succesive, ca și practica validării unor hrisoave cu două sigilii de text).
- DOGARU MARIA, *Contribuția lui Constantin Moisil la dezvoltarea sigilografiei românești*. În : RA, 1977, nr. 1, p. 82—84.
- DOGARU MARIA, *Îndreptare la lucrarea „Sigiliile mărturii ale trecutului istoric“*. În : RA, 1979, nr. 1, p. 72—73.
- DOGARU, MARIA, *Instrumente de evidență și informare științifică pentru izvoarele sigilare*. În : RA, 1979, nr. 2, p. 154—156.
- DOGARU MARIA, *Documente privind interferența dintre sigilografie și diplomatica românească*. În : RA, 1979, nr. 3, p. 340—344. (Catalogul expoziției organizată cu prilejul reuniunii de la București a Comitetului Internațional de sigilografie).
- DOGARU MARIA, *Reuniunea Comitetului Internațional de sigilografie de la București*. În : RI, t. 33, 1979, nr. 2, p. 353—354.
- DOGARU, MARIA, *Expoziție internațională de sigilografie*. În : RA, 1979, nr. 3, p. 345—349.
- DOGARU, MARIA, *Sigiliul izvor istoric și factor cultural*. În : „Analele Universității București“, Istorie, t. XXIX, 1980, p. 123—133.
- DOGARU, MARIA, *Insemne heraldice atestind originea latină a poporului român*. În vol. : *Documente noi descoperite și informații arheologice*, București, 1980, p. 29—43 ; 12 ilustr.
- DOGARU, MARIA, *Expoziția „Ideea de unitate și independență oglindită în simbol heraldic“*. În : RMM, Muzee, 1982, nr. 5, p. 23—31 ; 12 ilustr.
- DOGARU, MARIA, *Sources héraldiques reflétant l'origine latine du peuple roumain*. În : *Recueil d'Etudes généalogiques et héraldiques roumaines*, Bucarest, 1982, p. 25—47 ; 8 ilustr.
- DOGARU, MARIA, FLORICA MUREȘAN, *Principii de organizare a expozițiilor sigilare*. În : RMM, Muzee, 1986, nr. 8, p. 31—43 ; 10 ilustr.
- DOGARU, MARIA, *Expoziția „Sigiliile dovezi ale perenității românești la Dunăre“*. În : RMM, Muzee, 1987, nr. 1, p. 14—19 ; 8 ilustr.
- DRAGHICI, NATALIA, MARIA DOGARU, *Mulaje sigilare realizate de Arhivele Statului în sprijinul activităților cultural-educative*, În : RA, 1987, nr. 3, p. 330—343 ; 12 ilustr.

* * * Expoziția „Mărturii sigilare“, Catalog, București, 1984, 24 p.

GOLIMAS, AUREL, *Locul numismaticii și al științelor înrudite în opera istoricului C.C. Giurescu*. În : BSNR, 70—74, 1976—1980, nr. 124—128, p. 659—674.

* * * *Ideea unității naționale oglindită în simbol heraldic. Catalogul expoziției heraldice și sigilare*. București, 1983, 47 p.

* * * *Izvoare speciale, dovezi ale permanenței și continuității poporului român în viața strămoșească*. În : RA, 3, 1982, nr. 3, p. 277—284. manifestare organizată în cadrul Săptămânii internaționale a Arhivelor, București 26 noiembrie — 2 decembrie 1979. Intervențiile participanților : Gal Ionel, Berindei Dan, Ștefănescu Ștefan, Theodorescu Răzvan, Panait I.

Panait, Mitrea Bucur, Kogălniceanu Ion, Golimas Aurel, Periețeanu Alexandru, Ișcu Gheorghe, Iordache Constantin, Pleșa Dan, Iliescu Octavian, Știrbu Constanța, Mănescu Jean, Vasile Arimia, Crișan Ion Horațiu.

MOISIL CONSTANTIN, *Două științe surori: numismatică și sigilografia*. În : BSNR, XVII, 1922, p. 76—80.

NASTUREL, P.V., *Marca țării pe peceti, clădiri și monede*. În : „Albina” IV, 1901, nr. 5 (4 nov.), p. 117—119; nr. 12—13 (23—30 dec.), p. 325—330; V, 1902, nr. 14 (6 ian.), p. 367—369; ilustr.

PIRVULESCU, MARIA, MARIA DOGARU, *Introducerea și regăsirea informațiilor privind izvoarele sigilare în memoria echipamentului electronic*. În : RA, 3, 1979, nr. 3, p. 337—340.

SACERDOTEANU, AURELIAN, *Sigiliul domnesc și stema țării. Conceptul de unitate pe care îl reflectă și rolul avut în formarea ideii de unire*. În : RA, 1968, nr. 2, p. 11—68; 133 ilustr.

ȘTEFĂNESCU, I.D., *Cu privire la stema Țării Românești. Arborele din pecetile și bulele sigilare de aur*. În : SCN, I, 1957, p. 373—388.

VÎRTOSU, EMIL, *Les relations de la Moldavie et de la Valachie avec l'Empire Ottoman reflétées par le sceau du Prince regnant, XVIII — siècles*. În : REȘEF, IV, 1966, nr. 1—2, p. 197—206.

VÎRTOSU, EMIL, *Despre dreptul de sigiliu*. În : SCN, III, 1960, p. 333—346; 1 ilustr.

II. C. PĂSTRAREA-CONSERVAREA IZVOARELOR SIGILARE

CERNATESU, VIORICA, *Documente relative la confecționarea sigiliilor și modul de păstrare a matricelor sigilare*. În : „Buletinul de documentare arhivistă”, D.G.A.S., București, 1982, p. 118.

DOGARU MARIA, *Forme de degradare și unele probleme ale conservării sigiliilor*. În vol : *Știința și Tehnica în Arhive*, București, 1976, p. 108—116.

VICOVEANU, D., *Restaurarea și conservarea pecetilor atirinate*. În : „Cercetări istorice”, Iași, VIII, 1977, p. 63—80.

II. D. INTERFERENȚE SIGILOGRAFICE EXTERNE

BARASCHI, SILVIA, *O ștampilă de bronz de la Păcuiul lui Soare*. În : SCIV, 1973, nr. 3, p. 541—544.

BARNEA, I., *Sigiliul unui ierarh al Rosiei în așezarea de la Garvăn*. În : SCIV, 1956, nr., p. 189—197, 1 fig. în text.

BARNEA, I., *A propos de la découverte de deux sceaux byzantins de Dinogetia*. În : Dacia, NS, II, 1958, p. 473—478 + 2 fig. în text.

BARNEA, I., *Sigilii inedite din Dobrogea*. În : SCN, III, 1960, p. 323—332.

BARNEA, I., *Plombs byzantins de la collection Michel C. Soutzo*. În : REȘEF, VII, 1969, nr. 1, p. 21—33.

BARNEA, I., *Sceaux des empereurs byzantins découverts en Roumanie*. În : „Byzantina”, 3, 1971, p. 149—172, cu 10. fig.

BARNEA, I., *Sigilii bizantine de la Noviodunum*. În : SCN, VI, 1975, p. 159—162.

BARNEA, I., *Sceau de Constantin IV empereur de Byzance, trouvé à Dorostorum*. În : RRH, t. XX, 1981, nr. 4, p. 625—628.

- BARNEA, I., *Sigilii bizantine inedite din colecția Muzeului Național de Istorie*. În : CN, IV, 1982, p. 169—176.
- BARNEA, I., *Sigilii bizantine de la Durostorum-Dorostolon*. În : „Pontica”, t. XV, 1982, p. 201—212.
- BARNEA, I., *Sigilii bizantine inedite din Dobrogea*. În : „Pontica”, t. XVI, 1983, 16, p. 263—272.
- BARNEA, I., *Sigilii bizantine din colecția Muzeului de Istorie al RSR*. În : SCN, VIII, 1984, p. 95—104.
- BANESCU, N., *Le général byzantin de Sucidava*. În : „Académie Roumaine. Bulletin de la Section Historique”, București, XXVI, 1945, p. 223—251.
- BANESCU, N., *Notes de sigillographie byzantine*. În : „Académie Roumaine. Bulletin de la Section Historique”, București, XXVII, 1946, p. 42—55.
- BANESCU, N., *O colecție de sigilii bizantine inedite*, București, Imprimeria Națională 1938, 12 p. + 2 pl.
- BATRÎNA, LIA, ADRIAN BATRÎNA, *Cu privire la un sigiliu de comerț din sec. al XV-lea descoperit la Curtea de Argeș*. În : CN, V, 1983, p. 197—211.
- CULICA, VASILE, *Pluburi comerciale din cetatea romano-bizantină de la Izvoarele*, (IV). În : „Pontica”, IX, 1976, p. 115—133.
- DIACONU, PETRE, *Un sigiliu de plumb al lui Alexie Comnenul descoperit la Păcuilui lui Soare*. În : SCN, IV, 1968, p. 249—251.
- DOGARU, MARIA, *L'état actuel et les directions du développement de la sigillographie roumaine*. În : *Internationaler Kongress für genealogische und heraldische wissenschaften*, München, 1974, p. 315—337.
- DOGARU, MARIA, *Mulaje sigilare din Flandra și Brabant (sec. X—XVIII)*. În : RA, 1975, nr. 4, p. 418—426, 38 ilustr.
- DOGARU, MARIA, *L'importance de l'héraldique de la sigillographie et de l'insignologie pour l'étude de l'histoire des pays roumains*, Londra, 31 august — 7 septembrie 1976 (referat la al XIII-lea Congres Internațional al Științelor : Genealogie și Heraldică).
- DOGARU, MARIA, *Sigiliile mănăstirilor de la Muntele Athos*. În : „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, Suceava, t. LIII, 1977, p. 567—572, 3 ilustr.
- DOGARU, MARIA, *Din lucrările Comitetului internațional de sigilografie*, București, 27—29 septembrie 1978. În : RA, 1979, nr. 3, p. 326—333.
- DOGARU, MARIA, *Reuniunea Comitetului Internațional de sigilografie*, Paris, 24—28 septembrie 1979. În : RA, t. 56, 1979, nr. 4, p. 474—475.
- DOGARU, MARIA, *Reuniunea Comitetului Internațional de sigilografie de la București*. În : RI, t. 32, 1979, nr. 2, p. 353—354.
- DOGARU, MARIA, *Valoarea artistică a izvoarelor sigilare. Pe marginea unei expoziții internaționale de sigilografie*. În : „Studii și cercetări privind istoria artei”, seria Artă plastică, 26, 1979, p. 193—198 ; 4 ilustr.
- DOGARU, MARIA, *Reuniunea Comitetului Internațional de sigilografie (Buda-pesta 17—20 septembrie 1981)*. În : RA, 1982, nr. 2, p. 202—254.
- DOGARU MARIA, *Manifestări științifice internaționale, Al XV-lea Congres Internațional de heraldică și genealogie — Madrid, (Reuniunea Comitetului*

Internațională de sigilografie — Toledo, Ședința Comisiei internaționale de diplomatică — Saragoza). În : RA, 1983, nr. 3, p. 332—334.

DOGARU MARIA, *Insignes et devises, héraldiques attestant l'origine latine du peuple roumain*. În : *Studii în onore di Leopoldo Sandri*, vol. II, Roma, 1933, (Sigilografia la p. 443—456) ; 19 ilustr.

DOGARU MARIA *Reuniunea Comitetului internațional de sigilografie* — Stuttgart 19—23 sept. 1983. În : RA, t. 16, 1984, nr. 2, p. 217—219.

DOGARU, MARIA, COSTIN FENESAN, *Al X-lea Congres Internațional al Arhivelor* — Bonn 16—21 sept. 1984. În : RA, 1984, nr. 4, p. 464—467. (Se prezintă și lucrările Comitetului Internațional de sigilografie).

DRAGOMIR, KIRIAC, *The Earliest Roumain Quarantine Seals and Cachets*. În : „The American Philatelist“, 4, 1980, p. 303—314, 43 ilustr.

GHEORGHE, CRISTACHE, *Un interesant sigiliu din colecția noastră*. În : BSNR, 77—79, 1983—1985, nr. 131—133, p. 421—422. (Un sigiliu cu reprezentări heraldice apusene, sec. XIX provenind din zona Cimpulung Muscel).

HOGEA-VELIȘCU, I., I. POPOVICI, *Sigiliile chinezești de la Arad — între artă și utilitate*. În : MI, 10, 1985, p. 28—30 ; 1 ilustr.

MITREA, BUCUR, *Un sigiliu de plumb al lui Germanos II patriarh al Constantinopolului*. În : SCN, IV, 1968, p. 253—261.

MUȘTEȘANU, CRIȘAN : *Capsule de sigilii romane din Dacia și Moesia inferioară*. În : SCIVA, t. 35, 1984, nr. 4, p. 361—366.

PAPAHAGI, PERICLE, *Un sigiliu de argint al țarului Simeon*. (Comunicare făcută la Congresul al III-lea de numismatică și arheologie de la Cernăuți, 30 sept. — 1 oct. 1935), Tiparul Univ., București, 1935, 8 p. + ilustrații + 1 pl.

PAPASIMA, TUDOR, *Despre sigiliile în alb din cetatea bizantină Păcuiul lui Soare (jud. Constanța)*. În : SCIVA, t. 33, 1982, nr. 2, p. 236—237.

POPEEA, AL., *Sigiliul patriarhal descoperit la Constanța*. În : SCN, VII, 1980, p. 117—120 ; 2 ilustr. (Sigiliul unui patriarh al Constantinopolului din sec. XIX).

REZACHIEVICI, CONSTANTIN, *Cel mai vechi sigiliu inelar (matricea) de dregător moldovean (sec. XV), păstrat în Polonia*. În : RA, 1984, nr. 3, p. 340—347 ; 2 ilustr.

SECĂȘANU, CORNELIU, *Sigilii și tessere bizantine găsite în Dobrogea*. În : „Răsăritul“ nr. 7—8, 1938.

URECHIA, V.A., *Notices sur les armoires du peuple roumain. Memoire lu au congrès d'histoire comparée*, Paris, 1900, Macon, 1901, 20 p. și ilustr.

VIRTOSU, EMIL, *Les relations de la Moldavie et de la Valachie avec l'Empire Ottoman reflétées par le sceaux du Prince regnant (XVII-e — XIX-e siècles)*. În : RÊSÉE, t. IV, 1966, nr. 1—2 p. 197—206.

III. SIGILII DE VOIEVOZI, DOMNI, PRINCIPI

BARTSCH, FERDINAND, MARIA DOGARU, *Elemente noi în stemele unor domnitori pămînteni din Țara Românească*. În : „Documente noi descoperite și informații arheologice“, București, 1981, p. 95—103 ; 5 ilustr. (se discută reprezentările sigilare domnești din prima jumătate a sec. al XIX-lea)

BATARIUC, T., *Un document contrasigilat din secolul al XVI-lea*. În : „Suceava“, IX, 1982, p. 521—524.

- BEDEUS VON SCHAARBERG I., *Die Wappen und Siegel der Fürsten von Siebenbürgen und der einzelnen ständisches Nationen dieses Landes*. Ein Versuch von J.B., v. S. Georg. v. Closius, Hermanstadt, 1838, 38 p.; 5 ilustr.
- BOGDAN, DAMIAN, P., *O străveche matrice de pecete românească*. În : SMIM, I, 1956, p. 245—265, 15 planșe.
- BUNTA, MARIA MAGDALENA, *Un tipar de sigiliu din secolul XVI (atribuit lui Petru Cercel)*. În : AMN, II, 1965, p. 679—683, 3 ilustr.
- BUNTA, MARIA MAGDALENA, *Tiparul sigiliului mare al domnului Țării Românești Pătrașcu cel Bun*. În : AMN, V, 1968, p. 533—538.
- BUNTA, MARIA MAGDALENA, *Sigilii domnești din secolul al XVII-lea*. În : SCN IV, 1968, p. 263—276; 7 ilustr.
- BUZDUGAN, GEORGE, *Un vechi sigiliu cantacuzinesc*. În : BSNR, 67—69, 1973—1975, nr. 121—123, p. 231—233.
- CHIPER, IOAN, *Cel mai vechi sigiliu cu legendă în limba română (sfârșitul sec. XVI)*. În : MI, 14, 1980, nr. 2, p. 6—8; 1 ilustr.
- CIOFU, VALERIAN, *Un sigiliu moldovenesc din perioada premergătoare Unirii Principatelor*. În : CI., Iași, 50, 1974, p. 265—273; 4 ilustr. (sigiliul lui Grigore Alexandru Ghica, 1856).
- CIOBOTEA, DINICĂ, *Un tipar pentru turnarea matricelor de peceți din vremea voievodului Moldovei Iliș Rareș*. În : RMM, Muzee, 6, 1982, p. 49—53.
- COSMA, ELENA, *Un sigiliu al domnului Radu Mihnea*. În : RA, t.65, 1988, nr. 2, p. 225—227, 1 ilustr.
- DIACONESCU, SPERANȚA TEODORA, *Un sigiliu inelar de la Gaspar Grațiani* În : MIM, Muzee, 10, 1980, p. 235—240.
- DOGARU, MARIA, *Sigiliile cancelariei domnești a Țării Românești între anii 1715—1821*. În : RA, t. 47, 1970, nr. 1, p. 385—421, 51 ilustr.
- DOGARU, MARIA, *Primul sigiliu cu text în limba turcă folosit de domnitorii români*. În : RMM, Muzee, 7, 6 (1970), p. 532—533. (Este al domnitorului Vasile Lupu aplicat pe un document din 1652).
- DOGARU, MARIA, *Sigiliile lui Vasile Lupu*. În : RMM, Muzee, 1. 1971, p. 60—63.
- DOGARU, MARIA, *Particularités et évolution des ornements de l'écu dans les sceaux des princes régnants de Valachie au XVIII-ème siècle*. În vol.: *Recueil du 11-ème Congres international des sciences généalogique et héraldique*, Liège, 1972, p. 191—198.
- DOGARU, MARIA, *Sigilii de tip iconografic utilizate de domnii Țării Românești*. În : RA, 1979, nr. 3, p. 333—337; 5 ilustr.
- DOGARU, MARIA, IOANA ALEXANDRA NEGREANU, *Contribuții la cunoașterea însemnelor heraldice din timpul domniei lui Matei Basarab*. În : „Documente noi descoperite și informații arheologice”, 1982, p. 53—61.
- DOGARU, MARIA, *Contribuții la cunoașterea sigiliilor de tip iconografic din secolul al IV-lea*. În : CN, IV, 1982, p. 177—182.
- DOGARU, Maria, *Sigiliile cancelariei lui Ștefan cel Mare*. În : RA, 1984, nr. 2, p. 197—202.
- DOGARU, MARIA FILOFTEIA RÎNZIȘ, *Un sigiliu necunoscut de la Radu Șerban Voievod*. În : RI, t. XL, 1987, nr. 9, p. 921—926.
- DUMITRU DARAC, IONIȚA, *Un tipar pentru turnarea matricelor sigilare a voievodului Moldovei Iliș Rareș (1546—1551)*. În : BSNR, 77—79, 1983—1985, nr. 131—133, p. 419—420.

- FLORESCU, GEORGE, *Un inel domnesc din veacul al XVI-lea și câteva considerații cu privire la neamul Basarabilor din acel veac*. În : „Tirajul” București, 1949, 35 p. + ilustr.
- GRAMADĂ, NICULAE, *Aflarea pecetei tipar a lui Petru Mușat*. În : „Glasul Bucovinei”, XXIII 1940, nr. 5896 (26 aprilie), p. 9.
- GRIGORAȘ, N., *Un tipar de pecete necunoscut de la Gheorghe Duca din anul 1666*. În : AJA, Iași, I, 1964, p. 167—168.
- ILIESCU, OCTAVIAN, *Inelul de argint de la Cladova. Notă preliminară*. În : „Ziridava”, Arad, XV—XVI, 1987, p. 85—86, 2 ilustr.
- ILIESCU, OCTAVIAN, *Vlad I voievode de la Valachie : le regne, le sceau et les monnaies*. În : RRH, t. XXVII, 1988, nr. 1—2, p. 73—105 ; 7 ilustr.
- LAURIAN AUGUST, TREBONIU, *Pecetea lui Mihai Radu V*. În : „Magazin istoric pentru Dacia”, II, 1846, p. 187.
- LEONTE, ILEANA, *O formă rară de validare a documentelor în cancelaria domnească a Moldovei*. În : RA, 1968, nr. 2, p. 245—252.
- MANESCU, N. JEAN, *Stemele lui Dimitrie Cantemir și locul lor în heraldica Țărilor Române*. În : RA, 1973, nr. 3, p. 465—480. (se descriu și sigiliile folosite de D. Cantemir).
- METZULESCU, STELIAN, *Apoteoza în fresca românească (referire la sigiliile lui Mircea cel Bătrîn)*. În : „Glasul bisericii”, 3—4, 1965, p. 331—356, ilustr.
- MIRCEA, ION-RADU, *Pecetea inelară a lui Mihnea Vodă Turcitul*, În : „Hrisovul”, III, 1943, p. 103—107, 1 ilustr.
- MIRCEA, ION RADU, *Pecetea atârnată a lui Mihai Viteazul*. În : „Hrisovul”, V, 1945, p. 90—96.
- MOISIL, CONSTANTIN, *Sigiliul statului*. În : *Enciclopedia României*, vol. I, București, 1938, p. 72.
- MOISIL, CONSTANTIN, *Primele peceți cu stemele unite ale Moldovei și Țării Românești*. În : BSNR, XVIII, 1923, p. 60—63.
- MOISIL, CONSTANTIN, *Bule de aur sigilare de la domnii Țării Românești și ai Moldovei*. În : RA, I, 1925, nr. 2, 1925, p. 249—265.
- MOISIL, CONSTANTIN, *Noi studii de sigilografie românească. Sigiliul lui Mihai Viteazul ca domn al Țării Românești, Ardealului și Moldovei*. În : RA, IV, 1940, 1, p. 100—109.
- MOISIL, CONSTANTIN, *Bule de aur românești*. În : „Universul”, LVIII, 1941, nr. 98 (15 april.), p. 2, ilustr.
- MOISIL CONSTANTIN, *Sigilii de aur de la Vasle Lupu*. În : „Universul”, LVIII, 1941, nr 106 (23 april.), 2, ilustr.
- MOISIL, CONSTANTIN, *Vechi sigilii domnești de la primii domni ai Moldovei*. În : „Universul”, LVIII, 1941, nr. 42, (18 febr.), p. 2 ; ilustr.
- MOISIL CONSTANTIN, *Monede și sigilii de la Ștefan cel Mare*. În : „Universul”, LVIII, 1942, nr. 91, (8 april.), p. 2 ; ilustr.
- MOISIL CONSTANTIN, *Vechi sigilii de la Mircea cel Bătrîn*. În : „Universul”, LVIII, 1941, nr. 49 (25 febr.), p. 2 ; 12 ilustr.
- MOISIL, CONSTANTIN, *Cercetări sigilografice. Inele sigilare domnești de aur* : În : RA, V, 1942, nr. 1, p. 212—219, 1 pl.
- MOISIL, CONSTANTIN, *Licitație de sigilii domnești*. În : RA, 1, 1942, nr. 1, p. 209—212.
- MOISIL, CONSTANTIN, *Sigiliile lui Mircea cel Bătrîn*. În : RA, VI, 1944—1945, nr. 2, p. 256—286, 113 ilustr.

- MOISIL, CONSTANTIN, *O nouă bulă de aur sigilară din Țara Românească* (de la Mihnea II). În : „Buletinul Științific al Acad. R.P.R.“, St. Ist., Filoz., 1951, nr. 53, p. 13—24 ; cu 15 figuri.
- MOISIL, CONSTANTIN, *Cu privire la bula de aur sigilară a lui Mihnea al III-lea*, În : „Buletinul Științific al Acad. P.R.R.“, St. Ist. Filoz., 1—2, 1952, p. 103—104.
- MUNTEANU, ION, *Peceți inele sigilare și bule de aur domnești*. În : „Viața Militară“, 12, 1966, p. 28 + 7 ilustr.
- NĂSTUREL, P.V., „*Nova Plantatio*“ și regii României moștenitori ai împăraților Bizanțului. *Studiu sfragistic din punct de vedere istorico-heraldic*. În : „Revista pentru istorie, arheologie și filologie“, XV, 1914, București, 1915, p. 80 ; 34 ilustr.
- NĂSTUREL, P.V., *Asupra stemelor unite ale Moldovei și Țării Românești la începutul veacului al XVII-lea*. În : SCN 2, 1958, p. 371—376.
- ONCIUL, DIMITRIE, *Sigiliul lui Mihai Viteazul ca domn al Țării Române, Ardealului și Moldovei*. În : „Anal. Acad. Rom. Mem. Sect. Ist“, s. II, t. XXVII, dezbaterile 1904—1905, p. 169—170.
- POPESCU, MIHAIL, *Sigiliul lui Sigismund Bathory, principele Transilvaniei*. În : RA, II 1926, nr. 3, p. 328—332.
- RĂDULESCU, GABRIELA, *Sigiliile cancelariei domnești a Moldovei între anii 1711—1821*. În : RA, XII, 1969, nr. 2, p. 173—218 ; 58 ilustr.
- RÎNZIȘ, FILOTEIA, *Sigiliile lui Constantin Șerban (1654—1658)*. În : RA, 1982, nr. 1, p. 86—90 ; 3 ilustr.
- SACERDOȚEANU, AURELIAN, *Hrisovul și sigiliul lui Mihai Viteazul din 27 iulie 1600*. În : RA, III, 1940, nr. 1, p. 161—162.
- SACERDOȚEANU, AURELIAN, *Autografe și sigilii de la Mihai Viteazul*. În : RA, IV, 1941, nr. 2, p. 296—313.
- SACERDOȚEANU, AURELIAN, *Iarăși despre sigiliul lui Mihai Viteazul*. În : RA, VI, 1944, nr. 2 p. 330—333.
- SACERDOȚEANU, AURELIAN, *Contribuții la studiul diplomatiei române. Sfatul domnesc și sigiliile din timpul lui Neagoe Basarab (1512—1521)*. În : „Romanoslavica“, X, 1964, p. 405—434.
- SACERDOȚEANU, AURELIAN, *Sigiliul domnesc și stema țării, Conceptul de unitate a poporului român pe care îl reflectă și rolul avut în formarea ideii de unire*. În : RA, XI, 1968, nr. 2, p. 11—68.
- SACERDOȚEANU, AURELIAN, *Despre un sigiliu al lui Mircea cel Bătrîn. O recritică sigilografică*. În : RMM, Muzeu, V, 1968, nr. 5, p. 443—445.
- SACERDOȚEANU, AURELIAN, *Stema lui Dan al II-lea în legătură cu familiile Huniade și Olah*. În : RMM., Muzeu, V, 1, 1968, nr. 1, p. 5—16.
- SACERDOȚEANU, AURELIAN, *Hrisovul cu sigiliile multiple ale lui Vlăduț Vodă către brașoveni*. În : RMM, Muzeu VI, 4, 1971, nr. 4, p. 328—332.
- STURDZA, ALEXANDRE, A.C., *Le regne de Michel Sturdza, prince regnant de Moldavie 1834—1849*, Plon, Paris, 1906, 72 planșe, ilustr. (sigilii cu stemă ale lui Mihail Sturdza — p. 256 ; sigiliul heraldic al lui Ion Sturdza, mare hatman al Moldovei — p. 178 ; sigiliul heraldic din 1690 al marelui vornic Ion Sturdza — p. 178 ; sigiliul heraldic al lui Sandu Sturdza, mare logofăt — p. 178).
- STURDZA, D.A., *Dare de seamă despre colecțiunea de documente istorice române aflate la Wiesbaden*. În : „Anal. Acad. Rom. Mem. Sect. Ist“, s. III, t. VIII, Sect. III (1888), p. 239—259, 4 planșe (descrierea sigiliilor heraldice

ale unor domni ai Țării Românești : Vlad Dracul, Alexandru al II-lea Mircea, Neagoe Basarab).

SZEGEDI, R.P., IOANNES, *Cerographia Hungariae seu Notitia de insignibus et sigillis regni Mariano-Apostolici*, Typis Academ per Leopold Berger, Tynavine, 1734, 197 p. (stema Țării Românești și a Moldovei, comentarii).

SIMANSCHI, LEON, *Cele mai vechi sigilii domnești și boierești din Moldova (1387—1421)*. În : AHA, t. 17, 1980, p. 141—158.

TOCILESCU, GRIGORE, *O nouă pecete a lui Mihai Viteazul*. În : BSNR, II, 1905, p. 10—13.

VASILESCU, ANCA, *Despre sigiliul personal al domnitorului Alexandru Ioan Cuza*. În : CN, I, 1978, p. 109—112.

VIRTOSU, EMIL, *Sigilii domnești rare din secolul al XVII-lea*. În : „Anal. Acad. Rom. Mem. Sec. Ist.”, Seria III, tom. XXV, 1942, p. 73—87, (prezintă sigiliile lui Vasile Lupu, Mihai Radu și Grigore Ghica).

VIRTOSU, EMIL, *Tipare sigilare domnești din secolul al XIX-lea (Țara Românească)*. În : SCN, I, 1957, p. 307—355, 73 ilustr.

VIRTOSU, EMIL, *Glose sigilografice*, SCN, II, 1958, p. 419—437, 11 fig. (referire la sigiliile domnitorilor Petru I, Constantin Brâncoveanu, Alexandru Moruzi).

VIRTOSU, EMIL, *Note și discuții sigilografice*. În : SCN, III, 1960, p. 519—539 (se referă la ornamentele și trofeele aflate pe sigiliile domnești din Moldova, sec. XIX).

VIRTOSU, EMIL, *L'apparition et le rôle politique et juridique du sceau princier*. În : RRH, VI, 1967, nr. 1, p. 57—67.

VIRTOSU, EMIL, *Despre cosigilarea actelor domnești*. În : AHA, Iași, VI, 1969, p. 151—158.

IV. REGIUNI ISTORICE ȘI UNITĂȚI TERITORIAL-ADMINISTRATIVE

ARBURE, ZAMFIR, *Mărcile districtelor Basarabiei, Chișinău, 1898*.

BALICA, GH., *Indrumător în Arhivele Statului din Iași*, vol. IV. Iași, 1970, Colecția sigilii.

BALOGH, ADALBERT, *Evoluția sigiliilor folosite de autoritățile administrative din comitatul Maramureș sec. XV—XVIII*. În : RA, 1982, nr. 4, p. 413—422. (prezintă sigiliile individualizând orașele Cimpulung, Huși, Sighet, Teceu și Vîsc).

CAȚAVEI, VICTOR, *Contribuții la heraldica, sigilografia și medalistica aniversării unui deceniu de la unirea Transilvaniei cu România*. În : „Ziridava”, Arad, I, 1979, p. 1012—1022.

DOGARU MARIA, *Matrice sigilare aparținând instituțiilor din județul Prahova existente în colecția Arhivelor Statului București*. În : „File din trecutul istoric al județului Prahova”, Ploiești, 1971, p. 55—61.

DOGARU, MARIA, *Conservarea stemelor județene în sigiliile domnești*. În : RA, 2, 1973, nr. 2, p. 295—302.

DOGARU, MARIA, *Sigiliile consiliilor județene (a doua jumătate a secolului al XIX-lea)*. În : RMM, Muzeu, 1979, nr. 1, p. 66—68 ; 3 ilustr.

DOGARU, MARIA, *Matrice sigilare provenind din Oltenia conservate în colecția Direcției Generale a Arhivelor Statului*. În : AO, 1981, nr. 1, p. 89—95 ; 3 ilustr.

DOGARU, MARIA, *Contribuții la cunoașterea sigiliilor comitetelor din Transilvania*. În : RMM, Muzeu, 1986, nr. 2, p. 47—58 ; 8 ilustr.

- KOVACS, MARIA, *Colecția de sigilii a Filialei Arhivelor Statului jud. Arad. In : „Ziridava“, Arad, VI, 1976, p. 499—504.*
- MUDURA, GH., *Sigiliile localităților bihorene — izvoare etnografice (I). Zona Vășcău. In : „Biharea“, Oradea, 9, 1981, p. 195—902 ; 26 ilustr.*
- OSZÓCZKI, K., *Sigilii folosite de autoritățile administrative comitatense și orașele fostului comitat Satu Mare (sec. XIV—XVIII), In : „Studii și Comunicări“. Muzeul județean Satu-Mare, 5—6 1981—1982, p. 183—201 ; 13 ilustr.*
- PLEȘA, ION, *Sigiliile din colecția Filialei Arhivelor Statului a județului Alba. In : „Apulum“, Alba-Iulia, XI, 1974, p. 405—430 ; 72 ilustr.*
- RÎNZIS, FILOFTELA, *Contribuții la cunoașterea matricelor sigilare aparținând unor instituții din județul Argeș. In : „Argeș — Studii și comunicări“, Muzeul Cîmpulung-Muscel, 1981, p. 149—152.*
- SMARANDA, AURICA, ȘTEFAN TRÎMBACIU, *Un sigiliu al județului Muscel din anul 1865. In : BSNR, 75—76, 1981—1982, nr. 129—130, p. 439—440.*
- ȘTEFĂNESCU, R., *Sigilii din colecția Muzeului județean Brașov. In : „Cumidava“, Brașov, I, 1979—1980, p. 457—477.*

V. SIGILII DE TÎRGURI ȘI ORAȘE

- BLAJ, PAVEL, *Un sigiliu inedit al orașului Suceava. In : „Suceava“ IX, 1982, p. 39—42.*
- CERNOVODEANU, PAUL, NICOLAE VĂTĂMANU, *Considerații privitoare la pecetile orașului București, în secolele al XVI-lea și al XVII-lea. In : MIM, Muzee, 4, 1960, nr. 4, p. 3—14.*
- CIOBANU, RADU-ȘTEFAN, ADRIAN CIOACĂ, *Vechimea orașului Baia. In : „Muzeul Național“, București, 2, 1975, p. 365—379. (Discută sigiliul orașului din sec. al XV-lea).*
- CIUREA, DUMITRU, *Sigiliile medievale ale orașelor din Moldova. In : „Studii și cercetări științifice“, Istorie, Iași, 7, 1956, fasc. 2, p. 157—164.*
- DAN, DIMITRIE, *Un document românesc cu marele sigiliu din Tîrgul Baia. In : „Junimea literară“, IV, 1907, IV, p. 56—57.*
- DOGARU, MARIA, *Două sigilii și semnificația lor. In : MI, 6, 1978, p. 31—32.*
- DOGARU, MARIA, *Sigilii orășenești din epoca modernă și contemporană, București, DGAS., 1980.*
- DUMITRESCU, AL. T., *Pecetea latinească a Cîmpulungului (O ipoteză). In : „Scolul“, București, VIII, 1907, nr. 2222 din ianuarie.*
- FRĂȚILA, ION, IOSIF JIVAN *Sigiliul orașului Deva de la 1618. In : „Sargeția“, Deva, XI—XII, 1974—1975, p. 411—413.*
- GEORGESCU, MARIA, *Stema orașului Alexandria. In : „Documente recent descoperite și informații arheologice“, 1982, p. 62—65.*
- GOROVEI, ȘTEFAN, *„Am pus pecetea orașului“. In : MI, 2, 1978, p. 35—38.*
- HORDILĂ, DOMNIȚA, *Cîteva păreri în legătură cu sigiliul Romanului. In : „Memoria Antiquitatis“, Piatra Neamț, 1, 1969, p. 363—367.*
- LAPEDATU, ALEXANDRU, *O nouă narațiune a luptelor dintre Movilești 1606—1607 și sigiliile Romanului și Cîmpulungului muntean. In : „Convorbiri literare“, XL, 1907, p. 1140—1142. Republicat în „Un mănunchi de cercetări istorice“, București, 1915, p. 43—50.*
- LAPEDATU, ALEXANDRU, *Arhitecturile de la Baia. In : „Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice“, II, 1909, nr. 2, april-iunie, p. 53—64. (sigiliul heraldic al orașului Baia).*

- NĚMETI, IOAN, *Scurt istoric al sigiliilor orașului Baia Mare*. În : „Marmăția“, Baia-Mare, I, 1969, p. 16—21.
- NICULESCU, MIHAIL, *O matrice sigilară a orașului Pitești aflată în colecțiile muzeului județean Dimbovița*. În : „Studii și comunicări de istorie și etnografie“, Golești, III, 1980, p. 205—207.
- OSZÓCZKI, K., *Sigilii de orașe miniere. Mutus amor civum*. În : MI, 8, 1970, p. 73.
- SACERDOTEANU, AURELIAN, *Condițiile în care a apărut sigiliul orașului București (sec. XVI—XVII)*. În : „Glasul Bisericii“, 1962, nr. 11—12, p. 1097—1100.
- STAN, MARIA, *Un exponat muzeistic deosebit de rar — sigiliul vămii de la Cimpina*, RMM, Muzeu, 1976, nr. 5, p. 49—50. (Datează din anul 1824).
- UNGUREANU, GHEORGHE, *Sigiliul orașului Iași în secolul al XIX-lea*. În : RA, 1966, nr. 2, p. 83—100.
- URECHIA, V. A., *Sigiliul Tîrgului Petrei (județul Neamț). Notă istorică*. În : „Anal. Acad. Rom. Mem. Sec. Ist.“, seria II, tom. X, 1887—1888, 1889, p. 235—245 ; 2 ilustr.
- URSU, V., *Sigiliul mare al orașului Baia Mare din secolul al XIV-lea*. În : RMM, Muzeu, 1986, nr. 4, p. 84—85.
- VIRTOSU, EMIL, *Sigilii de tîrguri și orașe din Moldova și Țara Românească*. În : „Analele Universității București“. Istorie, V, 1956, p. 131—1135.
- VIRTOSU, EMIL, *Bucureștii și sigilografia*. În : MIM, Muzeu, vol. IV, 1966, p. 123—129.
- ZIMMERMANN, F., *Das mittelalterlichen Siegel der Stadt Kronstadt u.d. Burzenländer Distrikten*. În : „Korrespondenzblatt I, (1878), p. 107—110 și 116—121.
- ZIMMERMANN, F., *Das älteste Siegel der Stadt Hermannstadt*. În : „Korrespondenzblatt“, I (1878), p. 2—5.
- ZIMMERMANN, F., *Das mittelalterlichen, Siegel der Stadt Bistritz*. În : „Korrespondenzblatt“, V, 1882, p. 97—98.

VI. SIGILII SĂTEȘTI

- ANDRIȚOIU, MARIA, MIHAI CERGHEDEAN, *Sigilii satești în comitetele Hunedoara, Zarand*. În : RA, 1971, nr. 1, p. 3—26 ; 51 ilustr.
- DOGARU, MARIA, *Sigilii satești din fostul comitat Arad*. În : CN, III, 1986, p. 341—347.
- GEORGESCU, MARIA, *Sigilii satești din județul Buzău (1836—1864)*. În : RA, 1983, nr. 3, p. 341—347.
- GRAMADĂ, NICULAE, *Vechi peceți satești bucovinene*. În : „Codrii Cosminului“, XII, 1936—1939, p. 19—268.
- JUDE, MARIA MAGDALENA, N. CORDOȘ, *Sigilii satești transilvănene din secolul al XIX-lea*. În : AMN, XV, 1978, p. 467—479, 49 ilustr.
- JUDE, MARIA MAGDALENA, A. HOPĂRTAN, *Sigilii satești transilvănene în Muzeul de Istorie din Turda*. În : AMN, XVI, 1979, p. 691—697.
- JUDE, MARIA MAGDALENA, *Sigilii satești bănățene pe un document din 1820*. În : AMN, XVIII, 1981, p. 509—511.

- JUDE, MARIA MAGDALENA, *Sigilii sătești din Comitatul Cluj (sec. XIX)*. În : AMN, t. XX, 1983, p. 843—847.
- SPONEA, CORINA, *Din trecutul satelor săcelene. „Compania oierilor“ români din cele șapte sate săcelene. Sigiliul cu stema medievală a Săcelelor*. În : „Drum nou“, Brașov, XXVIII, 1971, nr. 8361, (25 nov.), p. 2, 1 ilustr.
- ȘTEFĂNESCU, ARISTIDE, *Cercetarea satului medieval Mănești de pe Colentina (sec. XIV—XVI)*. În : „Muz. Naț., 2, 1975, p. 387—393 (un inel sigilar sec. XVI).
- VULPE, ILIE, *Sigiliul sătesc împărțit al satului Aricești (jud. Dolj)*. În : „Studii vilcene“, Rîmnicu-Vilcea, 3, 1974, p. XIII—114.
- VIRTOSU, EMIL, *Sigilii împărțite și sigilii sătești*. În : SCN, I, 1957, p. 357—366 ; 2 ilustr.

VII. BRESLE ȘI INSTITUȚII MODERNE

- BĂTRÎNA, LIA, ADRIAN BĂTRÎNA *Cu privire la un sigiliu de comerț din sec. al XV-lea descoperit la Curtea de Argeș*. În : CN, V, 1983, p. 197—211 ; 2 ilustr.
- BERINDEI, DAN, MARIA DOGARU, *Petiția de la 11 iunie 1861. Comitetul pentru subscripție și sigiliul său*. În : RA, 1981, nr. 3, p. 318—324.
- BUNTA, MARIA MAGDALENA, *Un tipar de sigiliu din sec. XVI*. În : AMN, II, 1965, p. 679—683.
- BUNTA, MARIA MAGDALENA, *Sigilii de breaslă în colecția Muzeului de Istorie Cluj*. În : AMN, III, 1966, p. 213—229, cu 27 figuri.
- BUNTA, MARIA MAGDALENA, *Două sigilii ale breslei aurarilor din Cluj și Dej*. În : „Apulum“, VI, 1967, p. 355—360.
- CERNĂTESCU, VIORICA, *O matrice sigilară deosebită a bisericii Madona Dudu din Craiova*. În : MO, 7—9, 1980, p. 651—652.
- COJOCARESCU, MARIA, *Sigiliile Comisiei Centrale de la Focșani 1859*. În : RMM, Muzee, IX, 1979, nr. 4, p. 348—349.
- CULICA, VASILE, *Tiparul sigilar al carantinei Gura Ialomiței (1860)*. În : BSNR, 70—74, 1976—1980, nr. 124—128, p. 551—555.
- DENGEL, L., *Agențiile starostii și ștampilele lor*. În : „Filatelia“, 1962, nr. 6, p. 3—4.
- DOGARU, MARIA *Contribuții la cunoașterea sigiliilor folosite de Guvernul Provizoriu și Locotenența domnească (9 iunie — 13 septembrie 1848)*. În : RA, 1968, nr. 2, p. 265—270.
- DOGARU, MARIA, *Colecția de sigilii a Direcției Generale a Arhivelor Statului*. În : RA, nr. 2, p. 155—171.
- DOGARU, MARIA, *Insemnele instituțiilor mehedintene reflectind istoria națională (sec. XIX—XX)*. În : „Mehedinți istorie și cultură“, Drobeta-Turnu Severin, 1978, p. 211—216.
- DOGARU, MARIA, *Sigiliul Comisiei Teatrului Național*. În : RMM, Muzee, 1979, nr. 2, p. 61.
- DOGARU, MARIA, *Sigilii ale instituțiilor sanitare din Moldova*. În : AIIA, XIX, 1982, p. 533—536, 4 ilustr.
- DRAGOMIR, KIRIAK, *Noi identificări de ștampile din perioada clasică. Date tirzii și timpurii etc.* În : „Filatelia“, 1974, nr. 10, p. 3—4.
- DRAGOMIR, KIRIAK, *Primele birouri sucursale din România și ștampilele lor*. În : „Filatelia“, 1975, nr. 10, p. 4—5.
- DRAGOMIR, KIRIAK, *Primele hărți, sigilii și ștampile românești ale poștelor și carantinelor*. În : „Filatelia“, 1979, nr. 1, p. 5—11 ; 32 ilustr.

- DRAGOMIR, KIRIAC, *Sigilii și ștampile din perioada prefilatelică. Moldova 1822—1858*. În : „Filatelia”, 1985, nr. 11, p. 56 ; 12, 1986, p. 5—7.
- DUMITRESCU, EMIL, *Sigiliile din epoca modernă expuse la Muzeul de istorie al RSR*. În : CN, I, 1978, p. 113—129 (sigiliile princiare, de instituții centrale de stat, instituții culturale, de personalități).
- EICHHORN, ALBERT, *Siebenbürgische Zunftsiegel*. În : „Forschungen zur Volks- und Landeskunde”, 12, 1969, 2, p. 72—81. (Sînt prezentate sigiliile breslelor din Transilvania în evul mediu).
- EMANDI, EMIL, PETRE HOJBOTA, *Un sigiliu al Comitetului național român de la Sibiu din anul 1848*. În : RMM, Muzee, 1987, nr. 10, p. 60—61.
- GRAMADA, NICOLAE, *Vechi sigilii bisericești bucovinene*. În : „Glasul Bucovinei”, Cernăuți, 1939.
- INCZE, LÁSZLO, *Céphecsétek és céhbehintotablák Kézdivasárhelyi Múzeum gyűjteményeben* (Sigilii și table de breaslă în colecțiile Muzeului din Tîrgu secuiesc). În : „Aluta”, Sfîntu Gheorghe, 6—7 1974—1975, p. 113—141. (Nouă sigilii ale breslelor locale, majoritatea din secolul al XIX-lea.
- IORDACHE, STELIAN, GH., *Ștampila de datare Galați—Moldova*. În : RA, 1985, nr. 4, p. 437—445.
- JUDE, MARIA MAGDALENA, *Sigilii poștale în Muzeul de istorie al Transilvaniei*. În : AMN, VII, 1980, p. 785—786.
- LENGHEL, ALEXANDRU, *Sigiliile medicale din Clujul de odinioară*. În : „Clujul medical”, Cluj, 4, 1930, 3 p.
- LÎȚIU, GH., *O controversă privind numele și sigiliul consistoriului din Oradea (1839)*. În : „Biserica ortodoxă română”, 88, 1970, nr. 11—12, p. 1228—1232.
- MUREȘAN, AUGUSTIN, *Două tipare sigilare aparținînd breslei olarilor din Lipova*. În : RMM, Muzee, 1989, nr. 3, p. 39—42.
- NICU, IOSIF, *Ștampilele din perioada de după proclamarea republicii*. În : „Îndreptarul filatelistului”, București, 1969, p. 56—74.
- OPASCHI, CĂTALINA, *Trei sigilii care amintesc de Unirea Principatelor aflate în patrimoniul Muzeului Național de Istorie*. În : CN, IV, p. 183—189.
- PASSALEGA, DUMITRU, *Ștampilele oficiilor și serviciilor poștale*. În : „Filatelia”, 1970, nr. 6, p. 6—7.
- PAȘALEGA, DUMITRU, *Ștampilele ambulanțelor poștale*. În : „Filatelia”, 1971, nr. 2, p. 6—7.
- PENESCU, LUCEAN, *Studiul ștampilelor poștale ale Tîrgoviștei de la finele secolului al XIX-lea*. În : „Scripta Valahica”, Tîrgoviște, 4, 1972, 1973, p. 347—350.
- POPESCU, ION, *Un sigiliu de carantină cu simbolistica folclorică religioasă*. În : MO, t. 33, 1981, nr. 4—6, p. 292—293.
- POPOVICI, MIHAIL, *Scurt istoric asupra transporturilor fluviale și maritime românești, a ștampilelor de navigație străine în porturile dunărene și maritime și a ștampilelor de bord ale navelor fluviale și maritime românești*. În : „Îndrumarul filatelistului”, București, 1980, p. 139—169.
- RACOVICIANU, GRIGORE, *Ștampilele folosite de Țările Române pînă în anul 1881*, București, Edit. Transporturilor și Telecomunicațiilor, 1963.

- RĂȚOI, TUDOR, OLIMPIA GRIGORESCU** *Matrice sigilare moderne din colecțiile Muzeului „Regiunii Porților de Fier”*. În : „Drobeta”, Drobeta-Turnu Severin, IV, 1980, p. 187—192 ; 18 ilustr. (sînt prezentate tipare aparținînd unor localități și instituții din zonă ca și din alte regiuni : Gorj, Galați, Suceava, Tecuci etc.).
- RÎNZIȘ, FILOFTEIA**, *Contribuții la cunoașterea matricelor sigilare aparținînd unor instituții din județul Argeș*. În : „Studii și Comunicări”, Muz. Cîmpulung-Muscel, 1981, p. 149—152.
- TRÎMBACIU, ȘTEFAN**, *Patru sigilii școlare din secolul al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, în Colecțiile din Cîmpulung Muscel*. În : RMM, Muzee, 1, 1982, p. 54.
- VIRTOSU, EMIL**, *Sigilii de corporații bucureștene*. În : SCN, III, 1960, p. 347—374 ; 35 ilustr.
- ZDROBA, MIRCEA**, *Sigilii ale breslelor din Baia Mare păstrate în colecțiile Muzeului județean Maramureș*. În : „Marmația”, Baia-Mare, II, 1971, p. 121—127 ; 6 ilustr.
- ZDROBA, MIRCEA, MIRCEA BARBU**, *Sigilii de breaslă dn județul Arad*. În : „Ziridava”, Arad, 3—4, 1974, p. 107—112.

VIII. CLASE ȘI CATEGORII SOCIALE. MENTALITAȚI

- ANTON MANEA, CRISTINA**, *Inele sigilare inedite din sec. XVI—XVII aflate în colecția Muzeului de istorie al R.S. România*. În : CI, 3, 1980, p. 205—213.
- BODEA, CORNELIA**, *Un sigiliu al lui Nicolae Bălcescu*. În : Crest. Colect., nr. 12, 1965, p. 390—391.
- BUZDUGAN, GEORGE**, *Un vechi sigiliu Cantacuzinesc*. În : BSNR, 67—69, 1973—1975, nr. 121—123, p. 231—234 ; ilustr.
- CANCEA, IOAN V.**, *Sigiliile caimacamlor Craiovei*. În : RA, III, 1, 1936—1937, nr. 6—7, p. 178—179.
- CERNOVODEANU, DAN**, *Un sigiliu pașoptist inedit*. În : „Studia et Acta Musei Nicolae Bălcescu”, Bălcești, II, 1970—1971, p. 673—679.
- CERNOVODEANU, DAN**, *Sur la valeur héraldique des sceaux des boyards valaques et moldaves   travers l'histoire des Principautés roumaines* (referat la al X-lea Congres Internațional al Științelor. Genealogie și Heraldică, Viena, 14—19 sept. 1970). În : *Genealogia et Heraldica*, Wien, 1972, vol. II, p. 589—595.
- CERNOVODEANU, DAN**, *Un sigiliu puțin cunoscut al vel-logofătului Andronachi Donici*. În : BMI., 42, 1973, nr. 1, p. 39—40.
- COJOCĂRESCU, MARIA**, *Cîteva sigilii inedite aflate în expoziția numismatică a Muzeului de istorie a municipiului București*. În : BSNR, 70—71, 1976—1977, nr. 124—125, p. 124—125.
- DOGARU, MARIA**, *Sigiliul lui Avram Iancu*. În : RA, 1972, nr. 3, p. 694—695. (Vezi revenirea asupra acestor opinii, în lucrarea : Maria Dogaru, Gh. Cristache, *Revoluția Română de la 1848 reflectată în documente de metal*, București, Edit. Militară, 1988, p. 86).
- DOGARU, MARIA**, *Contribuții la cunoașterea sigiliilor folosite de caimacamii Craiovei*. În : RMM, Muzee, 1, 1976, p. 53—57.
- DOGARU MARIA**, *Conceptiunile revoluționarilor pașoptiști oglindite în sigilii*. În : RA, Supliment, 1973, p. 134—138 ; 3 ilustr.

- DOGARU, MARIA, *Sigilii țărănești din Țara Românească și Moldova (1600—1650)*. În : RI, 4, t. 34, 1981, nr. 4, p. 729—741.
- DOGARU, MARIA, *Sigiliul lui Ioniță, căpitan în oastea lui Tudor Vladimirescu*. În : „Documente noi descoperite și informații arheologice”, 1981, p. 85—87.
- DOGARU, MARIA, *Sfintul Gheorghe reprezentat în sigiliul inedit al lui Ioniță căpitan în oastea lui Tudor Vladimirescu*. În : MO, 7—9, 1981, p.
- DOGARU, MARIA, *O matrice sigilară provenind de la Tudor Vladimirescu*. În : MO, 1981, 7—9, p. 375—378.
- DOGARU, MARIA, *Sigiliile lui Avram Iancu*. În : RI, t. 36, 1933, nr. 10, p. 1023—1027.
- DOGARU, MARIA, ADINA BERCIU-DRĂGHICESCU, *Două tipare sigilare ale familiei Mavrocordat din colecția bibliotecii Facultății de Istorie-Filoso-fie, București*. În : „Caietul seminarului special de științe auxiliare Opuscula numismatica”, București, 1989, p. 204—215.
- DUMITRESCU, EMIL, *Sigiliul generalului Gheorghe Magheru*. În : RMM, Muzeu, 14, 1977, nr. 3, p. 21—22.
- EDROIU, NICOLAE, *Un sigiliu inelar cu inscripție slavonă în colecțiile Muzeului de istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca*. În : AMN, XV, 1978, p. 311—313 ; 3 ilustr. (O gemă antică refolosită în evul mediu ca sigiliu de demnitarul Bratu).
- GOLESCU, MARIA, *Sigiliul cu legendă în limba turcească a lui Iordachi Golescu*. În : CNA, 1943, p. 127—128.
- GYULAI, PAUL, *În legătură cu un tipar de sigiliu considerat pierdut*. În : „Studii și Materiale”, Muzeul județean Tîrgu Mureș, 2, 1969, p. 99—102. (Este vorba de un sigiliu din anii 1659—1661 al secuilor din Transilvania).
- MARICA, GUY VIORICA, *Figura aurarului în sigilografie*. În : vol. *Sub sem-nul lui Clio. Omagiu acad. prof. Ștefan Pascu*, Cluj-Napoca, 1974, p. 451—458.
- METZULESCU, STELIAN, *Pagini de istorie religioasă reprezentate în cartografie și sigilografie*. În : „Glasul Bisericii”, XX, 1961, nr. 5—6, p. 528—558.
- METZULESCU, STELIAN, *Contribuții cu privire la începuturile artei creștine. Semnificația unor reprezentări și simboluri*. În : „Glasul Bisericii”, XXI, 1962, nr. 11—12, p. 1116—1142, ilustr. (simbolurile creștine în heraldica sigilară, europeană și românească).
- MIRȚU, FLAMINIU, *Un sigiliu inelar al unui „județ” al Cîmpulungului*. În : RMM, Muzeu, III, 5, 1970, p. 436—437. (Un sigiliu inelar din anul 1810).
- MOISIL, CONSTANTIN, *Inele sigilare boierești din colecția prof. Mihai Seulescu*, în BSNR, XXIX—XXVI, 1935—1942, nr. 83—90, București, 1944, p. 180—184.
- MOISIL, CONSTANTIN, *Unele reminiscențe din timpul propagandei pentru unire*. În : „Arhiva României”, VII (1941), p. 126—129.
- MOISIL, CONSTANTIN, *Mărunțișuri sigilografice*. În : SCN, I, 1957, p. 405—406. (Sigiliul heraldic al vel-spătarului Zottu Tzigara).
- NASTUREL, S. PETRE, *O întrebuintare necunoscută a lui „Io” în sigilografie și diplomatică*. În : SCN, I, 1957, p. 367—372.
- POPA, RADU, *Plumburi de postav medievale*. În : „Sargeția”, Deva, XIV, 1979, p. 275—279. (Este vorba de sigilii pentru postav).
- REGLEANU, M., *Sigiliu iconografic al lui Cernica (Știrbei) mare vornic (1602—1610)*. În : RA, IX, 1966, nr. 1, p. 119—122 ; 1 ilustr.

- RINZIȘ, FILOFTEIA, *Tradiție și continuitate exprimate în sigilii personale din sec. al XVII-lea (însemne și semnificații)*. În : „Muzeul Național”, 6, 1982, p. 171—174.
- RINZIȘ, FILOFTEIA, *Contribuții la cunoașterea sigiliilor de mari dregători (Țara Românească secolul XVIII)*. În : AIIA, XXIV, 1987, 2 p. 325—334 ; 15 ilustr.
- RINZIȘ, FILOFTEIA, *Contribuții la istoria Bălenilor. Sigiliul lui Ivașco mare vornic*. În : „Studii și comunicări”, Cîmpulung Muscel, 1987, p. 63—66.
- ROSETTI, DINU, *Vestigiile feudale de la Suslănești (jud. Argeș)*. În : BMI., 41, 1972, nr. 2, p. 27—28. (Prezintă și unele inele sigilare).
- SACERDOTEANU, AURELIAN, *Acte fără pecete*. În : „Hrisovul”. I, 1941, p. 430—438.
- SACERDOTEANU, AURELIAN, *Cancelaria Mitropoliei Țării Românești și slujitorii ei pînă la 1830*. În : „Glasul Bisericii”, t. XVIII, 1959, nr. 7—12, p. 542—586. (Sigilii heraldice ale citorva mitropoliți).
- SACERDOTEANU, AURELIAN, *Sigiliile mitropolitului Antim Ivireanu*. În : MO, t. XVIII, 1966, nr. 9—10, p. 838—841 ; 1 ilustr.
- STURDZA, SAUCEȘTI, M., M. NIȘTOR, *Sigiliile boierilor din sfatul lui Radu cel Mare de la convenția cu Sibiul din 1507*. În : RA, 1, 1967, p. 73—90.
- ȘTEPHĂNESCU, MIHAIL, G., *O piatră de mormint uitată și o pecetie necunoscută. Mărturie vechi și noi despre marele spătar Zottu Tzigara*. În : BMI., XL, 1971, nr. 4, p. 58—62 ; 7 ilustr.
- TAFRALI, OREST, *O pecete interesantă a lui Zotu de Cigara, ginerele lui Petru Șchiopu (sec. XVI)*. În : „Arta și Arheologia”, Iași, IV (1931—1932), fasc. 7—8, p. 75.
- TIHU, NĂSTASE, *Criptologia în istoria românească*. În : „Știința și tehnica”, 1989, nr. 4, p. 9. (Se referă la inelul sigilar din 1821 — aparținînd lui Tudor Vladimirescu).
- VIRTOSU, EMIL, *Sigilii românești cu legenda în limba turcească*. În : „Hrisovul”, II, 1942, p. 203—216. (Sigilii de mari dregători prezente pe un document din 1823).
- VIRTOSU, EMIL, *Mari dregători din Țara Românească în sigiliile secolelor XVII—XVIII*. În : SMIM, I, 1950, p. 140—180 ; 32 ilustr.
- VIRTOSU, EMIL, *Sigilii cu însemnele dregătoriei (Țara Românească 1786—1829)*. În : RMM, Muzeo, II, 1965, nr. 2, p. 152—159.
- VORNICESCU, N., *Sigiliul revoluției lui Tudor Vladimirescu*. În : MI, 6, 1981, p. 14—15.
- VORNICESCU, N., *O matrice sigilară inedită și semnificația sa istorică*. În : MO, t. XXXIII, 1981, nr. 7—9, p. 354—374.
- VORNICESCU, N., *Simbolistica eliberării patriei într-o matrice sigilară a lui Tudor Vladimirescu*. În : „Documente noi descoperite și informații arheologice”, 1981, p. 79—84 ; 1 ilustr.
- VORNICESCU, N., *Revelațiile unui sigiliu. Inelul lui Tudor Vladimirescu*. În : „Almanah estival — Luceafărul”, 1982, p. 67—68.
- ZOTTA, SEVER, *Date nouă cu privire la Andronache Donici (c. 1760 — 4 noiembrie 1829)*. În : „Arhiva societății Științifice și Literare”, Iași, XXVI, 1915, nr. 1. 2, 3, p. 34—44.

IX. INFORMAȚII SIGILARE INSERATE ÎN LUCRĂRI DE NATURA DIVERSA

- BEZA, MARCU, *Urme românești în răsăritul ortodox*, ed. a 2-a, București, 1937, p. 41, și 50.
- BERZA, MIHAI, *Stema Moldovei în timpul lui Ștefan cel Mare*. În : „Studii și cercetări privind istoria artei“, 1—2, 1953, p. 69—88.
- BERZA, MIHAI, *Stema Moldovei în veacul al XVI-lea*. În : „Studii și cercetări privind istoria artei“, 1—2, 1956, p. 99—128.
- BOGDAN, IOAN, *Documente și regește privind relațiile Țării Românești cu Brașovul și cu Țara Ungurească în sec. XV—XVI*, București, 1902, p. 489. (sigiliile armoriate ale domnilor din Țara Românească din sec. XV—XVI, p. L—LXXVIII).
- BOGDAN, IOAN, *Documente moldovenesti din secolele XV—XVI în arhivele Brașovului*, București, 1905 (sigiliile heraldice ale domnilor Moldovei sec. XV—XVI).
- BOGDAN, IOAN, *Album paleografic moldovenesc. Documente din secolul al XV-lea și al XV-lea*, București, 1926.
- BOTEZAT, EUGEN, *Bourul și zimbru*. În : „Anal. Acad. Rom., Mem. Sect. Ist.“ Seria II, tom. XXXVI, 1913—1914, p. 17—39.
- * * * *Brăila veche-Stampe, planuri, hărți*. Album întocmit pentru comemorarea centenarului eliberării Brăilei de sub turci, 1829—1929 Brăila, 1929 (sigiliile ale municipiului și județului Brăila și a unor comune).
- BRĂȚIANU, GH., *Originea stemelor Moldovei și Țării Românești*. În : „Revista istorică Română“, I, 1931, p. 50—61.
- CERNOVODEANU, DAN, *Știința și arta heraldică în România*, București, Edit. St. Enciclop., 1977.
- COSTIN, MIRON, *Opere complete, după manuscrise, cu variante și note*, ediție V.A. Urechia, vol. I—II, București, 1886—1888 (în vol. I la note se află studiul lui V.A. Urechia despre sigiliile unor demnitari moldoveni și munteni din sec. XVI—XVIII; în vol. II, tot la note se află un alt studiu al editorului despre heraldica sigilară municipală moldovenească din secolele XVI—XVII, reprezentări de diverse peceti orășenești).
- CREȘT. COLECT, 1962, p. 377; nr. 6, 1962 — p. 366, nr. 8/1963 — p. 409; nr. 10, 1964, p. 378, nr. 12, 1965 — p. 388—391; 13—14/1965 — p. 92; nr. 19, 1967 — p. 74; nr. 23—24 — p. 86; nr. 39—40, 1972, p. 87—88; nr. 43—44/1973, p. 61—62; nr. 51, 1975, p. 95—96.
- DOGARU, MARIA, *Insemne heraldice reflectând ideea unității naționale*. În : RA, Supliment, 1979, p. 206—222; 30 ilustr.
- DOGARU, MARIA, *Ur armorial românesc din 1813. Spița de neam a familiei Balș dotată cu steme*, București, 1981, 151 p.; 22 ilustr.
- DOGARU, MARIA, *Aspirația poporului român spre unitate și independență oglindită în simbol heraldic*. București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1981, 289 p.; 266 ilustr.
- DOGARU, MARIA, *Tricolorul românesc, o istorie glorioasă*. În : „Analele de istorie“, 1988, nr. 1, p. 133—148.
- DOGARU, MARIA, L. ALBU, *Revoluția română de la 1848 reflectată în izvoarele heraldice*. În : RMM, Muzee, 1988, nr. 5, p. 48—61; 17 ilustr.

- FILITTI, IOAN, C., *Regeste din documente. I. Familia Slătineanu (1712—1862)*. În : „Lupta”, București, 1938 (descrieri de sigilii ale membrilor acestei familii).
- GHEORGHE, CRISTACHE, DOGARU, MARIA, *Revoluția română din 1848 reflectată în documente de metal*, București, Editura Militară, 1988, 189 p ; (84 de ilustrații).
- GHIBĂNESCU, GH., *Ispisoace și zapise*, București, 1906, vol. IV, 2, p. 71—73. (Despre „peceți degete”).
- GIURESCU, C.C., *Tirguri sau orașe și cetăți moldovene din secolul al X până la mijlocul secolului al XVI-lea*, București, Edit. Acad., 1967 (sigiliile orașului Roman și Baia).
- GIURESCU, C.C., *Istoricul podgoriei Odobeștilor. Din cele mai vechi timpuri până la 1918*, București, Edit. Acad., 1969, p. 188—189 (sigiliile orașului Odobești din secolul al XIX-lea).
- GIURESCU, C.C., *Istoria pădurii românești din cele mai vechi timpuri până astăzi*, București, Edit. Acad., 1975, p. 315—320 (cap. Pădurea, heraldica și sfragistica).
- HASDEU, B.P., „Arhiva istorică a României”, I, 1864, nr. 16, (5 dec.), p. 128 (descrierea sigiliului doamnei Elisabeta Movilă aplicat pe un act de epocă).
- ILIESCU, OCTAVIAN, *Din trecutul unei steme. O acvilă neobișnuită*. În : MI, nr. 3, 1971, p. 27—32 (se fac referiri la primele sigilii folosite de domnii români).
- IORGA NICOLAE, *Pretendenți domnești în secolul al XVI-lea*. În : „Anal. Acad. Rom. Mem. Secț. Ist.”, s. II, t. 1898, p. 193—274, (planșe, tabel genealogic, reprezentarea stemelor sigilare ale unor pretendenți la tronul Moldovei din veacul al XVI-lea).
- MARTIAN, I., *Contribuții la heraldica vechiului Ardeal*. În : „Anuarul Institutului de istorie națională”, IV, 1928, p. 441—446.
- MĂNESCU, N. JEAN, CERNOVODEANU DAN, *Noile steme ale județelor și municipiilor din Republica Socialistă România. Studiu asupra dezvoltării istorice a heraldicii districtuale și municipale românești*. În : RA, 1974, nr. 1—2, p. 3—218.
- MĂNESCU, N. JEAN, *Cu privire la originea stemei Țării Românești*. În : CN, V, 1983, p. 183—196 ; 9 ilustr.
- MOISIL, CONSTANTIN, *Stema României, Studiu critic din punct de vedere heraldic*, București, 1931, 23 p ; 54 ilustr.
- NĂSTUREL, P.V., *Stema României, București, 1890*.
- NEGRUȚI-MUNTEANU, ECATERINA, *Sfatul administrativ al Moldovei între anii 1832—1862*. În : AIIA, VII, 1971, 70 p., 195.
- NICOLAESCU, STOICA, *Documente slavo-române cu privire la relațiile Țării Românești și Moldovei cu Ardealul în secolele XV și XVI*. În : „Revista pentru istorie, arheologie și filologie”, București, XII, 1911, p. 235—336 (se referă la sigiliul lui Mihai Viteazul).
- STAN, MARIA, *Obiecte muzeistice privind înființarea Academiei Mihăilene*. În : RMM, Muzee, 1973, nr. 3, p. 240—242 (Sigiliul Academiei Mihăilene).
- ȘTEFĂNESCU, ARISTIDE, *Elemente particulare și generale în ornamentica obiectelor de podoabă descoperite la București (secolele XIV—XV)*. În : RMM, Muzee, 2, 1986, nr. 2, p. 54—59 ; 18 ilustr. (Sint prezentate și unele sigilare).

- STURDZA, ALEXANDRE, A.C., *L'Europe orientale et le rôle historique des Mau-
rocordato 1660—1830*, Paris, 1913, tabele, ilustr. (20 de sigilii heraldice
ale familiei Mavrocordat).
- SUCIU, ȘTEFAN, GERNOT, NUSSBÄCHER, MONICA, CINCU, *Relațiile Țării
Românești și Moldovei cu Brașovul (1369—1803). Inventar arhivistic*,
București, 1986, 251 p. (Sînt prezîntate și 7 sigilii).
- URECHIA, V.A., *Anexa la Raportul delegaților de secțiune asupra proiectului de
lege pentru modificarea armelor țării*, București, 1868, (tablou cu steme,
sigilii și monede).
- VERESS, ANDREI, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării
Românești*, vol. I—XI, București, 1929—1939. Vol. I (1527—1573), 1929
(sigiliile heraldice ale lui Despot-Vodă, Ștefan Vodă Mizgă); vol. II,
1930 (sigiliul lui Petru Cercel); vol. V, 1932 (sigiliile lui Sigismund Bat-
hory, Maria Cristina, cardinalul Andrei Bathory); vol. VII, 1934 (si-
giliile heraldice ale domnilor Nicolae Pătrașcu, Radu Șerban); vol. X,
1938 (sigiliile heraldice ale domnitorilor Matei Basarab, Ioan Vodă Mo-
vilă, Vasile Lupu și alții); vol. XI, 1939 (sigiliile heraldice ale domnito-
rilor Grigore Ghika, Constantin Șerban, al doamnei Nastasia Duca).
- VORNICESCU, N., *Descătușarea*. Edit. Mitropoliei Craiova, Craiova, 1981 (vezi ca-
pitolul I și II, p. 1—20); 8 ilustr.

MINIATURA ROMÂNEASCĂ ÎN OPERA LUI NICOLAE IORGA

ANCA-ANDA MIHALCEA

Miniaturistica, această artă de a istorisi prin imagini, contribuie, în egală măsură, alături de arhitectură, sculptură, gravură, pictură murală, orfevrerie și broderie, la înțelegerea civilizației românești.

În această ordine de idei, putem spune că preocupările sistematice pentru scoaterea în evidență a originalității și valorii miniaturilor românești datează de aproximativ un sfert de veac¹.

În această perioadă studiile care au apărut au aprofundat una sau alta din cercetările miniaturisticii, unele chiar pe o perioadă strictă, în cadrul unor monografii de domni (Matei Basarab, Constantin Brâncoveanu)². De asemenea, albumele apărute au avut și ele meritul de a populariza numeroase miniaturi³.

Poziția lui Nicolae Iorga în această problemă se situează pe o linie care-i este proprie marelui nostru istoric, oferind și aici puncte de plecare în cercetarea coloristicii și miniaturisticii românești. El a elaborat un plan de cercetare, mai exact direcțiile majore ale miniaturisticii românești, aprofundate ulterior de reprezentanții istoriografiei românești.

Marele istoric, donator generos de cărți rare și documente, a desfășurat o neîntreruptă activitate pentru adunarea izvoarelor istorice și

¹ Avem în vedere studiile Sultanei Craic, Gheorghe Buluță, Vasile Drăguț, Gh. Popescu-Vilcea, Tr. Ionescu-Nișcov, Maria Soveja, Veronica Vasilescu ș.a. Dăm câteva exemple :

— Gh. Buluță, Sultana Craic — *Manuscrise și miniaturi ornate din epoca lui Matei Basarab*, București, Ed. Meridiane, 1984 ; Vasile Drăguț, *Dictionar enciclopedic de artă medievală românească*, București, Edit. Șt. Enciclop., 1976 ; *idem* *Artă brincovească*, București, Ed. Meridiane, 1971 ; Tr. Ionescu-Nișcov, Maria Soveja, *Acte de cancelarie domnească. Ornamente și miniaturi*, București, Edit. Meridiane, 1974 ; Veronica Vasilescu, *Ornamentația și miniaturile documentelor din Țara Românească pînă la Constantin Brîncoveanu*, în RA, an XI, nr. 2, p. 253—265 ; Gh. Popescu-Vilcea, *Miniatura românească*, București, Ed. Meridiane, 1981.

² Ne referim la monografiile de domni și în acest cadru exemplificăm cu studiul lui Nicolae Stoicescu — *Matei Basarab*, București, Ed. Acad., 1938. Capitolul al II-lea este intitulat *Matei Basarab, cel mai mare ctitor al poporului român în epoca medievală* (p. 94—126) ; referirile la miniatură sînt reduse (p. 123—125). Un studiu cuprinzător al cercetătoarei dr. Maria Dogaru va apare în monografia *Constantin Brîncoveanu*, Ed. Serisul Românesc, Craiova, coordonator Ioan Pătroiu (sub tipar).

³ Un exemplu edificator în acest sens : Ioana Burlacu și Virgil Teodorescu, *Din tezaurul arhivelor. Volum de documente*, București, DGAS, 1976.

punerea lor în circulație printr-o editare sistematică, spre a se putea reconstitui tezaurul istoric al neamului nostru⁴.

Nicolae Iorga este primul istoric, după Al. Odobescu și Ioan Bianu⁵, care, odată cu grija față de izvor a evidențiat și grija față de manuscrise și miniaturile lor „...pentru că fiecare e cu atât mai puternic, cu cât are în el mai mult din viața celor dinaintea lui, și, adaug, cu cât cuprinde într-insul mai multe și din nădejtile oamenilor cari vor veni după dînsul”⁶.

În lucrările care i-au apărut în primele patru decenii ale secolului nostru, Nicolae Iorga se referă fie explicit, dar mai mult implicit la miniatura românească⁷. După cum se poate ușor observa dintr-o statistică efectuată, anii 1931—1934 se bucură de un statut aparte, ceea ce nu înseamnă că lucrările apărute acum epuizează întreaga „concepție” a istoricului despre miniaturi; dacă ar fi să facem o delimitare mult mai clară am putea spune că perioada 1928, 1929 — 1933/1934 este cea mai fertilă în această direcție, mai ales anul 1933. A fost anul în care savantul și-a cristalizat un program concret de cercetare în domeniul miniaturisticii. A fost momentul în care putem spune că Iorga și-a concentrat atenția asupra acestei probleme și a trecut de la stadiul de simple idei sau simple prefigurări, la un adevărat program de lucru.

Ceea ce i s-ar putea „reproșa” marelui istoric ar fi, în primul rînd, risipa de idei — enunță o mulțime de probleme, fără să le dezvolte în amănunțime pe nici una în contextul în care le folosește, iar unghiul de vedere asupra unei situații sau a alteia este cel pe care și-l consideră favorabil; nu mai puțin adevărat este și faptul că emite judecăți de valoare neargumentate în întregime prin izvoare istorice, dar care, în timp și-au dovedit valabilitatea.

Pentru N. Iorga, „miniatura este cîteodată singura manifestare a picturii în evul mediu” și mai cu seamă atrage atenția asupra faptului că „miniatura nu s-a bucurat îndeajuns de favoarea cercetărilor și a istoricilor”⁸.

⁴ Vezi pentru bibliografia operei lui Nicolae Iorga, Barbu Theodorescu, *Nicolae Iorga 1871—1940*, București, Ed. Acad., 1976, precum și D. Ibănescu, *Nicolae Iorga cercetător și prețuitor al arhivelor*, în vol. N. Iorga, *Omul și opera*, Iași, Editura Junimea, 1971, p. 103—112; Ion Ienășcu, *N. Iorga éditeur des sources historiques*, în vol. N. Iorga, *L'homme et l'oeuvre*, București, Ed. Acad., 1972, p. 85—114.

⁵ Vezi Al. Odobescu, *Opere*, vol. VIII—XI, Corespondență, București, Ed. Acad., 1979; Ioan Bianu, *Catalogul manuscriselor românești*, București, Carol Göbl, 1907; *Documente românești reproduse după originale sau după fotografii de I. Bianu*, tom. 1, fasc. 1 (1576—1629), în „Convorbiri literare”, București, 1907, p. 381—386.

⁶ Nicolae Iorga, *Cercetășii și monumentele noastre de istorie și artă*. Cîteva învățături și sfaturi date în seara de 25 martie 1916, în prezența a S.R. Principelui Carol la Fundația Universitară Carol I, București. „Jockey-Club”, 919, p. 5.

⁷ Vezi *Lista de lucrări ale lui Nicolae Iorga referitoare la miniaturistica românească* de la sfîrșitul studiului nostru.

⁸ „En général la miniature, un art si grand et si varié, parfois seule manifestation de la peinture au moyen-âge, ne jouit pas trop de la faveur des chercheurs et des historiens” — N. Iorga, *Les arts mineurs en Roumanie*, București 1934, p. 45.

Textul cu mici excepții este cel din „Miniaturile românești”, tradus în franceză; albumul se bucură de prezența a numeroase planșe, figuri, tipărite în condiții grafice excelente.

Punctul de plecare al concepției sale îl întâlnim în conferința ținută la Fundația Dalles în 1933, intitulată „Miniaturile românești”. Aici avem schișat programul său; în primul rând o încercare de definire a miniaturii, metodele de a o face, interesul manifestat atât de înaintași, cât și de contemporani pentru miniatură, rolul unei asemenea întreprinderi, locul miniaturii în cadrul artei. Vorbind despre originea și evoluția miniaturii face chiar o periodizare sau „ierarhizare” pe epoci, faze, delimitează câteva școli, ne oferă date despre miniaturisti și lucrările lor.

Concepția lui N. Iorga despre miniaturile românești se definește, totuși, pe parcursul mai multor conferințe, reunite, în 1934, sub titlul *Vechea artă religioasă la români*. A reprezentat una din problemele pe care, silit de împrejurări, a trebuit să le regândească în perioada 1932—1934. Poate din această cauză întâlnim și unele neconcordanțe în păreri.

Ceea ce facilitează elaborarea concepției sale este „scopul de a arăta care sînt în domeniul artei bisericești elementele unei comori românești de cea mai mare importanță”⁹, conchizînd în final că „restul acestor conferințe, ca și al conferințelor de anul trecut (1933) este tocmai să dea cea „dîntîiu încercare de organizare și prezentare științifică, organică, a acestor lucruri, care nu trebuie să rămînă niște obiecte de pură curiozitate, ci, legate pentru motive adînci între dînsese, să intre în acea totalitate organică”¹⁰. Așadar, cele cinci conferințe formează un tot unitar, iar punctul de vedere al lui Nicolae Iorga nu poate fi explicat decît pornind de la fiecare în parte.

N. Iorga, nu a elaborat o singură definiție a miniaturisticii. Rămîne la latitudinea noastră pe care dintre formulările sale o vom promova la rangul de definiție. Astfel, miniatura pe care episcopul Melchisedec o considera la 1883, „dovada cea mai pipăită despre cultura și despre inteligența românească, nu numai în prezent, dar și în veacurile de mult trecute”¹¹, pentru N. Iorga era „una dintre manifestările cele mai splendide ale sufletului evului mediu”¹². După aceea, încercînd să dea cîteva lămuriri asupra originii și caracterului miniaturilor, el le desemnează ca „desene atît de delicate, de o imaginație așa de îndrăzneată și de armonioasă în același timp, care adaugă clanului nobil al liniei un subtil sens al culorii”¹³. Din rîndul acestor desene fac parte inițialele¹⁴ (a se înțelege „majuscule triumfătoare”) — „asemănătoare produselor marii arte a miniaturistilor armeni din Cilicia secolului al XIV-lea, mai ales vignete, ornamente marginale, tot ceea ce contribuie la îmbelșugata și scînteietoarea podoabă a documentelor”¹⁵.

⁹ Nicolae Iorga, *Les arts mineurs en Roumanie*, tom. I, București, 1934, p. 7; idem, *Vechea artă religioasă la români*, Editura Episcopiei Hotinului, Așezămîntul tipografic „Datina românească”, Vălenii-de-Munte, 1934, p. 3.

¹⁰ Nicolae Iorga, *Vechea artă religioasă...*, p. 132.

¹¹ Idem, *Miniaturile românești*, București, 1933, p. 5; idem, *Vechea artă religioasă...*, p. 95; idem, *Les arts mineurs*, p. 46.

¹² Idem, *Miniaturile românești*, p. 3; idem, *Vechea artă religioasă...*, p. 93; idem, *Les arts mineurs...*, p. 45.

¹³ Magdalena Iorga, *Inițiale, litere, chenare și înflorituri din documente muntene și moldovene din veacul al XVII-lea și al XVIII-lea*, Scrisul românesc, 1928—1929.

¹⁴ Ibidem, Cuvînt înainte de Nicolae Iorga.

¹⁵ Ibidem.

În esență, miniaturile reprezintă „un nesecat izvor de naivă frumusețe și presupun o „muncă înceată, migăloasă“¹⁶.

Astfel, N. Iorga îndemna la o reconsiderare a miniaturisticii și a locului ei în cadrul „rămășițelor vechii noastre arte“. El afirma că „miniatura joacă, în evul mediu, un rol foarte mare, mult mai mare decât acela care i-a fost acordat“¹⁷. Plasată în cadrul istoriei artelor în rândul așa-ziselor „arte minore“, ea ar trebui „pusă la un loc cu pictura“¹⁸ deoarece ceea ce ar putea să le despartă ar fi doar materialul. Elementele comune sînt mai multe : miniatura înfățișează exact același lucru ca și pictura pe pînză s-au pictura pe lemn, tehnica de lucru este aceeași, subiectele sînt aceleași, chiar și spiritul, căci „spiritul unei epoci se oglindește tot așa de bine într-o pagină de pergament de hirtie, pe care este înfățișat un subiect sacru sau unul de imaginație, ori este făcut un portret ca și în orice altă pictură“¹⁹.

A considerat inadecvată categorisirea miniaturii ca reprezentînd numai chipuri de sfinți sau scene din viața religioasă, iar în pictură ar fi reprezentată „întreaga viață“. De aici se deduce că, dincolo de aparențe, miniatura înseamnă de fapt „întreaga viață“ dar în alt cadru, strînsă în alte limite, utilizînd anumite „modele“. Grijă pentru manuscrise și miniaturile lor și din dorința lui N. Iorga de a ne fixa într-o anume arie culturală prin intermediul unei incursiuni voit comparative între reprezentările miniaturistice apusene și cele răsăritene, reprezentările le-a situat undeva la extreme. În timp ce Apusul reproduce, după expresia lui N. Iorga, „ceea ce-i trece în fiecare zi sub ochi“, răsăritul, este clar, nu se bucură de aceeași libertate²⁰. Deși puse pe seama deosebirilor sufletești, fapt ce indică mai mult o analiză de suprafață dacă

¹⁶ *Ibidem*. Istoriografia românească a reluat toate aceste elemente. O primă problemă o constituie definiția miniaturisticii ; în speță ea este largă : astfel, Gh. Popescu-Vilcea definește miniaturistica drept „ornamentarea și arta imprimării manuscriselor“ (G. Popescu-Vilcea, *Miniatura românească*, p. 15). Vasile Drăguț în al său *Dicționar enciclopedic de artă medievală românească*, p. 77, ca și *Grand Larousse encyclopedique*, tom 7, Paris, 1963, ne informează că „inițial toate elementele decorative (inițiale, vignete, frontispicii, reprezentări figurative) ale unui pergament manuscris purtau denumirea de miniaturi, denumirea derivînd de la miniul de plumb cu care se executau aceste ornamente. Mai tîrziu, termenul a fost aplicat numai reprezentărilor figurative din manuscrise și, prin extensie, tablourilor de mici dimensiuni. De asemenea, *Dicționarul științelor speciale ale istoriei*, Ed. Șt. Enciclop., București, 1982, p. 167—168 conține două definiții — „miniatură (min., dipl.), pictură sau desen realizînd în dimensiuni reduse, cu finețe și minuțiozitate, deseori în culori, în scop ornamental sau simbolic, pe suportul actelor și manuscriselor. Miniaturile transmit date privind evoluția stilului artistic în diferite perioade, concepțiile generale ale epocii, tradițiile unor comunități. Cele mai frecvente miniaturi realizate pe actele de cancelarie românești sînt reprezentările din frontispicii (cuprinzînd, de obicei, stema țării), vignetele, inițialele ornate“. Miniaturistică : 1. „Disciplină specială a istoriei care cercetează diferitele reprezentări artistice realizate în antetul sau cuprinsul actelor în vederea determinării semnificației și valorii artistice a acestora. 2. Artă de a executa miniaturi“.

¹⁷ Nicolae Iorga, *Miniaturile românești*, p. 2 ; *idem*, *Vechea artă religioasă...*, p. 91 ; *idem*, *Les arts mineurs...*, p. 45.

¹⁸ *Ibidem*, *Miniaturile românești*, p. 3 ; *idem*, *Vechea artă religioasă...*, p. 91 ; *idem*, *Les arts mineurs...*, p. 45.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*.

s-ar sprijini numai pe observații de acest gen, se desprind totuși nuanțe de spontaneitate, umanism, realism și varietate a Apusului. „Costumele, ca și atitudinile, apoi libertatea de mișcare a grupurilor, vioiciunea care nu se întâlnește niciodată în arta noastră, acestea toate arată că avem a face cu un lucru occidental, și nu cu spiritul artei bizantine sau post-bizantine”²¹. Lumea răsăriteană, în schimb „ține de anumite tipicuri, se supune unor reguli cu rol de principii, promovînd, deci, „ceea ce a fost admis odată și consacrat”. Miniatura românească se situează undeva la marginea ariei răsăritene și are, prin urmare, caracteristicile ei. În fapt, ceea ce ne-ar caracteriza este această polaritate Orient-Occident, care marchează evoluția culturii noastre, structura spiritului nostru. Deci, românii pot fi considerați un element de legătură pentru că au „înhalat” preț de două milenii aerul spiritual a două continente. Ceea ce salvează miniatura românească și o distinge ca miniatură în miniaturistica răsăriteană este stilul, înțeles ca acel „joc de lumină și culoare”, ce variază de la un miniaturist la altul și care este tot așa de variat ca și cel apusean.

De fapt, în 1928, N. Iorga sesiza că, „pe lângă ce este înfățișat într-o icoană — de altminteri ca și într-o frescă ca și într-o miniatură — mai este și stilul, iar definirea cronologică a stilurilor este foarte grea”. Chiar cu această rezervă, putem reține în privința stilului un prim pas spre originalitatea miniaturisticii românești. „Dacă, într-o primă etapă, românii nu au putut fi originali în alte direcții”, au fost în schimb inovatori în ceea ce privește jocul culorilor. Această orientare este prefigurată în policromia arhitecturală a Moldovei, bisericile secolului al XV-lea nu prezintă altceva „decît o îmbinare de culori foarte frumoase”²². Astfel, N. Iorga pune în evidență legătura dintre pictura murală și miniatură, condiționarea lor reciprocă, interinfluențarea lor.

„Culoarea — spune N. Iorga — este pentru noi unul din elementele principale ale artei: trăim în culoare și pentru culoare, simțim culoarea, o dorim, o impunem artistului, dacă el nu găsește această lume a noastră, ci una care-și însușește tot ceea ce dă lumină și care știe să întrebuițeze efectele luminii pentru a realiza frumosul”²³.

De altfel, încă în conferința referitoare la *Icoana românească* N. Iorga sublinia faptul că „se începe întotdeauna prin împrumut. Dar nu se rămîne la împrumutul unor lucruri străine care sînt manifest străine, ci se întîmplă și altceva. De la o bucată de vreme se crează și curente indigene. Ceea ce s-a întîmplat se adaptează după felul de a înțelege frumosul și sfințenia unui întreg popor.

Tradiția prin urmare există și se poate merge mai departe cu dînsa; dar, deodată, în mijlocul tradiției vine una care i se opune, și trebuie să se facă deosebire, foarte limpede, între ceea ce este aiurea și între ce s-a făcut la fața locului de cineva care e însuși la fața locului. Trebuie să se recunoască deci lucrul intercalat, deosebindu-se de acela care se găsește pe linie tradițională”²⁴.

²¹ Nicolae Iorga, *Vechea artă religioasă la români*, p. 34.

²² *Idem*, *Miniaturile românești*, p. 4; *idem*, *Vechea artă religioasă...*, p. 94; *idem*, *Les arts mineurs...*, p. 45—46.

²³ *Ibidem*.

²⁴ Nicolae Iorga, *Vechea artă religioasă la români*, p. 3.

În acest mod, N. Iorga introducea în discuție problema miniaturistilor și a existenței unor curente sau școli. La întrebarea dacă au existat „inițiatori”, N. Iorga menționează că „uneori cel care colorează gravurile este, desigur, secretarul domnesc, caligraful care semnează cu litere mărunte, dar de o atît de frumoasă trăsătură, jos în colțul din dreapta, lingă logofăt”²⁵. În acest sens considera că mai sînt de făcut cercetări (pe care avea de gînd să le întreprindă) intenționînd „o istorie cronologică a miniaturii, poate chiar prin biografii”²⁶.

Această intenție nu a fost materializată, dar N. Iorga va evidenția pe principalii caligrafi, operele lor și va încerca să explice modul în care s-a format o școală de miniatură în adevăratul înțeles al cuvîntului. Toată această delimitare s-a făcut pe baza criteriului cronologic, urmărind evoluția culturii și după aceea a vieții politice.

Tot explicația de ordin politic este aceea care a determinat apariția cu înțietate a manuscriselor cu miniaturi în Moldova. Aici, Gavrilă Urzicovici de la Neamț (încercare a lui N. Iorga de a explica numele de la Urziche) formează o școală ai cărei artiști sînt: Paladie din Putna — 1488, Teodor Mărișescul, călugărul Filip — 1502. Cu această ocazie constată identitatea dintre miniaturile lui Gavril și practica bizantină. Școala de la Mînăstirea Neamț nu este menționată în această componentă în nici un alt studiu. Interesant și instructiv este faptul că această școală nu-și are criteriul de „formare” în localizare, ci după tehnica folosită și elementele prezente. Caracterizînd-o prin severitate și simplitate și trecînd, după o epocă considerată de decadentă (elemente grecești și siriene) la școala lui Anastasie Crimca, N. Iorga va spune : „...se vedește meșteșugul de caligrafie al lui Antim și al școlii sale, și ele sînt printre cele cari au o mai mare valoare istorică”²⁷. Aceasta s-a caracterizat prin ornamentație, mergînd pînă la manierism²⁸.

Delimitarea celor două școli se petrece în anul 1600, an pe care Nicolae Iorga l-a considerat ca un „prag”. „S-a bazat însă pe una dintre acele geniale intuiții care fac din el un istoric fără pereche al neamului românesc”. Nicolae Iorga putînd afirma : „Noi am făcut unirea la 1859, dar unirea artistică și literară o făcuserăm încă din secolul al XVI-lea și de aceea Unirea de mai tîrziu a fost așa de solidă”²⁹.

Indiferent cînd sînt plasate în timp, N. Iorga explică formarea unei școli astfel : „pornind de la faptul că în vechea noastră biserică era obiceiul ca atunci cînd cineva era ciracul unui cleric, lua numele acestuia. În felul acesta se va merge pînă la Anastasie Crimca cu începutul secolului al XVII-lea „adecă : de la Anastasie de Vad (1505) la Anastasie de Roman (1558), de la care este posibil să fi învățat Anastasie Crimca”³⁰. După cum se vede este o încercare de a explica inclusiv prin omonimie tendința de formare a unui „stil” miniaturistic românesc. Dar, fiindcă

²⁵ Magdalena Iorga, *op. cit.*, p. 1.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ Nicolae Iorga, *Activitatea culturală a lui Constantin Vodă Brâncoveanu și scopurile Academiei Române*, București, 1914, p. 12.

²⁸ *Idem*, *Miniaturile românești*, p. 8, 11.

²⁹ Vasile Drăguț, *Medaliaoane în cerneală*, București, Ed. Meridiane, 1988, p. 96.

³⁰ Nicolae Iorga, *Vechea artă religioasă la români*, p. 30

continuitatea nu era vizibilă în modul în care a exprimat-o prima dată, și oricui i s-ar fi părut a fi o exagerare, va reveni și va plasa după Anastasie de Roman pe arhimandritul Dosoftei din Putna cu ucenicul său, ierodiaconul Anastasie, menționînd că „s-ar putea ca acesta să fie chiar Crimca : posibilitatea nu este exclusă dacă ținem seama de elementele biografiei lui“³¹. Fixarea școlii nu este exactă, fiind în fapt vorba de Dragomirna, dar încercarea de a o delimita rămîne, singura de gen.

Pentru Țara Românească, unde miniaturile apar ceva mai tîrziu, N. Iorga făcea distincție între epoca de artă a lu Neagoe Basarab, caracterizată prin „punerea pe același nivel a durerii omenești celei mai adînci, celei mișcătoare, cu durerea mistică“³¹ — și momentul următor — Matei Basarab, anticipînd cercetările contemporane referitoare la noul caracter al artei acestei perioade. Miniaturile nu mai păstrează „nimic din caracterul arhaic, rigid al miniaturilor bizantine. Ele sînt mărunte, de un realism neobservat pînă atunci ; scenele din viața de toate zilele chiar dacă nu pătrund acum sînt foarte numeroase“³². Originalitatea în miniaturistica românească este văzută prin spiritul popular, realist, doritor de pitoresc și care creează o operă „foarte românească“³³. Elementele noi sînt sesizate imediat de N. Iorga după epoca lui Matei Basarab : bogăția elementelor florale (pe linia Orientului) și materialul de lucru cel mai scump, ce oglindește bogăția și creșterea prestigiului domniei. N. Iorga a numit de pe acum aceasta drept un adevărat baroc în miniaturistică (acel „baroc înainte de baroc“ sau, după opinia d-lui Răzvan Theodorescu „barocul de după Bizanț“) ³⁵, deoarece rar se revine la vechile tradiții de simplitate ale evului mediu, mai curînd se acumulează în încadrări feluritele ornamentații întrebuințate pînă acolo, deci este, din punct de vedere tehnic, cu totul altceva.

În cu totul alt plan, acela al portretelor de donatori sau portretul istoric constatăm că acestea sînt aproape aceleași pe care le întîlnim în lucrarea *Miniatura românească* (G. Popescu — Vilcea) : Ștefan cel Mare, Alexandru al II-lea, Mircea și fiul său Mihnea, Anastasie Crimca semnalat ca autoportretist, Matei Basarab, Constantin Brâncoveanu ; singurul omis dintre voievozi este Ieremia Movilă³⁶. De asemenea important este faptul că N. Iorga afirmă prezența elementului laic, prin înfățișarea voievodului în mod „imperial“, nu conform concepției vechi medievale, ingenunchiat înaintea lui Dumnezeu.

N. Iorga tratează portretele diferențiat, după cum face în mod corect distincția dintre miniatura manuscriselor și aceea a actelor de cancelarie, arătînd importanța sporită a celor din urmă, semnificația lor pe plan politic prin simbolistica culorilor.

³¹ *Ibidem*, p. 31.

³² Nicolae Iorga, *Miniaturile românești*, p. 13 ; idem, *Vechea artă religioasă...*, p. 106.

³³ *Ibidem*.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ Răzvan Theodorescu, *Civilizația românilor între medieval și modern*, București, Editura Meridiane, 1987, p. 144, 164.

³⁶ Referința este doar la portretele voievodale (nu și la cele ale boierilor).

Un alt aspect important l-a constituit semnalarea „cartușelor miniaturistice“³⁷, redescoperite abia în deceniul nostru, cu referire la documentele împodobite de Antim Ivireanu. Aici sesiza puterea de expresie, a culorilor într-un document. De fapt, în 1914, N. Iorga remarca că : „...departamentul manuscrisurilor are și unele, destul de multe, dintre acele cărți în cari se vădește meșteșugul de caligrafie al lui Antim și al scolii sale...“³⁸.

Concluzia ce se impune este că N. Iorga, avînd ca punct de plecare aspectele culturale, a ajuns să exprime semnificația politică a împodobirii documentelor. Într-un studiu dens, un studiu în miniatură, despre miniatură, *Miniaturile românești* — în jurul căruia se „brodează“ celelalte considerații ale sale, — N. Iorga și-a sintetizat considerațiile, atît în plan conceptual, cit și în cel metodologic.

În concluzie, se poate afirma fără pericolul de a greși, că N. Iorga a trasat din 1933 direcțiile importante de cercetare ale miniaturisticii, fiind primul care a realizat un astfel de program și, în același timp, a ridicat miniaturistica la rang de știință auxiliară a istoriei.

În prezent, miniaturistica se bucură de o preocupare constantă în cadrul istoriografiei românești, iar rezultatele cercetărilor vin să completeze, într-o măsură apreciabilă, dimensiunile artei și a istoriei noastre medievale, încadrîndu-ne și prin aceasta în istoria universală.

LISTA LUCRĂRILOR LUI NICOLAE IORGA REFERITOARE LA MINIATURISTICA

1. *Despre adunarea și tipărirea izvoarelor relative la istoria Românilor. Rolul și misiunea Academiei Române*, în vol. *Prinos lui D. A. Sturdza la împlinirea celor șaptezeci de ani*. București, 1903.
2. *Patrafirul lui Alexandru cel Bun, cel dintîi chip de domn român; Cu o stampă*, București, 1913.
3. *Muntele Athos în legătură cu Terile noastre*, București, 1914.
4. *Activitatea culturală a lui Constantin vodă Brâncoveanu și scopurile Academiei Române*, București, 1914.
5. *Cercetași și monumentele noastre de istorie și artă. Cîteva învățături și sfaturi*, București, „Jockey-Club“, 1919.
6. *Histoire de l'art roumain ancien*, Paris, Ed. E. de Brocard, 1922 (în colaborare cu Gh. Balș).
7. *Portretele domnilor noștri la Muntele Athos*, București, Cultura Națională, 1928.

³⁷ Nicolae Iorga, *Vechea artă religioasă la români*, p. 142 : „cartușele cuprinzînd la mijloc o floare, prinse pe lînia de cuibuce învîrtite ca niște frînghii. În genere, ca tehnică, e ceva la mijloc între Bizanț și brocartul de Geneva sau de Veneția...“.

³⁸ Nicolae Iorga, *Activitatea culturală a lui Constantin Brâncoveanu...*, p. 12.

8. *Domnii români după portrete și fresce contemporane, adunate și publicate de Președintele Comisiunii, Sibiu, 1929.*

9. *Miniaturi românești în secolul al XVII-lea*, în „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice”, anul XXIV, 1931, fasc. 70.

10. *Noi obiecte de artă găsite la Ierusalim, în mănăstirea Sf. Sava și Muntele Sinai*, în „Buletinul Comisiunii Monumentelor istorice”, an. XXIV, 1931, fasc. 70.

11. *La figuration des évangélistes dans l'art roumain et l'école chypriote — valque*. În „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice”, an. XXVI, 1933.

12. *Icoane românești*, Vălenii-de-Munte, „Datina românească”, 1933.

13. *Miniaturile românești*, Vălenii-de-Munte, „Datina românească”, 1933.

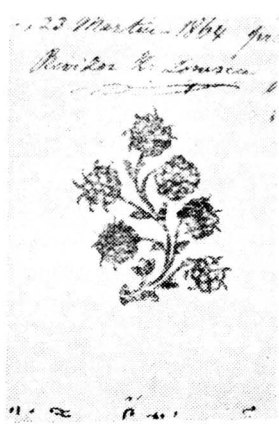
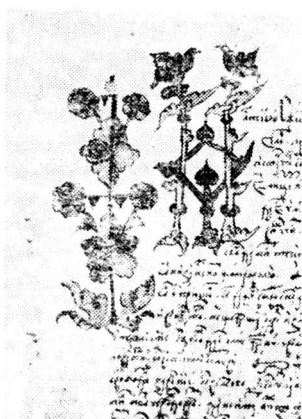
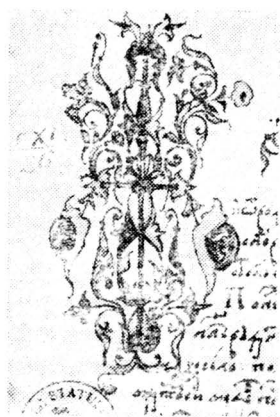
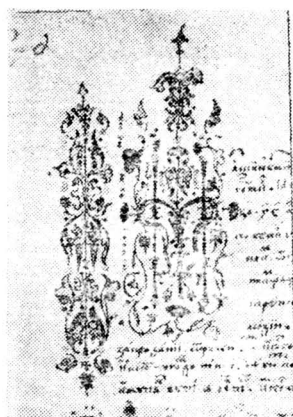
14. *Argintăriile românești*, Vălenii-de-Munte, „Datina românească”, 1933.

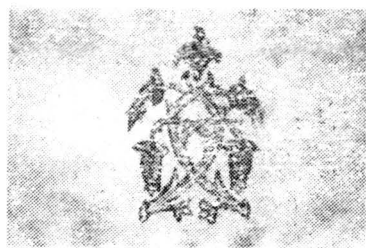
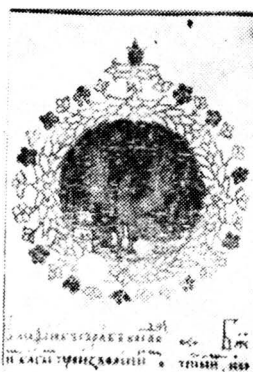
15. *Les arts mineurs en Roumanie*, 2 vol., Bucurest, 1934.

16. *Vechea artă religioasă la români*, I. *Icoana românească*, II. *Argintăria românească*, III. *Miniaturile românești*, IV. *Sculpturile în lemn*, V. *Țesăturile*, Editura Episc. Hotinului, Așezământul tipografic „Datina Românească”, Vălenii-de-Munte, 1934.

17. *Portretele doamnelor române*, publicate de Președintele comisiei, București, Imp. „Lupta”, 1937.

La acestea adăugăm și „Cuvîntul înainte” la lucrarea fiicei sale Magdalena Iorga, „*Inițiale, litere ornate, chenare și înflorituri din documente muntene și moldovene din veacul al XVII-lea și al XVIII-lea*”, Craiova, 1928—1929, p. 1.

LOCUL GENEALOGIEI ÎN OPERA ISTORICULUI NICOLAE IORGA

GABRIELA ȘTEFAN

„El e un specialist total, un istoric care a sorbit apa tuturor. Nu este cu puțință să-ți alegi un domeniu oricât de îngust și umbrat din istoria română fără să constăți că N. Iorga a trecut pe acolo și a tratat tema în fundamentul ei”.

G. Călinescu ¹

Personalitate marcantă a istoriografiei românești și universale, Nicolae Iorga s-a impus nu numai prin aspectul calitativ și cantitativ al operei sale, ci și prin multitudinea și varietatea problemelor abordate. În cadrul acestor probleme, un loc bine delimitat l-a deținut genealogia, Rezultatul interesului față de această disciplină istorică fiind concretizat într-o serie de lucrări de dimensiuni mai mari sau mai mici, care, luate în totalitatea lor, ne dau imaginea unei concepții sistematizate, unitare și coerente despre ceea ce a însemnat genealogia pentru marele nostru istoric.

Studiul de față își propune să surprindă contribuția adusă de Nicolae Iorga la evoluția genealogiei din punct de vedere metodologic, importanța acordată genealogiei ca știință, concepția asupra utilității și rolului genealogiei în cadrul demersului istoric general.

Cea mai sistematică și mai explicită teoretizare elaborată de Nicolae Iorga în legătură cu valoarea genealogiei ca știință o întâlnim în memoriile sale ². Această valoare se concretizează într-o viziune asupra genealogiei ca *modalitate de a înțelege istoria* și, în același timp, *de a scrie istoria*: „De la dinșii /antecesorii/, și de la alții veniți la mine prin mama mamei mele, am acea simțire pentru tot ce se leagă de acest pământ, făcând din scrisul meu, în fiecare clipă când ating acest trecut, un omagiu lor și în același timp o recunoaștere a tot ceea ce mă leagă de iubita mică istorie a Moldovei noastre [...]. Prin ei înțeleg istoria așa cum aș fi văzut-o, simțindu-mă tovarăș, rudă, prieten, uncori complice cu toți aceia a căror viață o scriu!” ³.

Dincolo de fraza specifică mai mult literaturii decât istoriei — explicabilă în cadrul unor memorii aparținând unui istoric —, din textul

¹ G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, București, 1985, p. 612.

² N. Iorga, *O viață de om așa cum a fost*, București, Editura Minerva, 1984, p. 3—8.

³ *Ibidem*, p. 6—8.

citată se desprind câteva idei de o reală valoare, vizînd raportul dintre conştiinţa apartenenţei la un popor cu un trecut istoric bogat, precum şi dintre conştiinţa unei ascendenţe particulare dintr-o familie cu incontestabile merite istorice, şi răspunderile pe care le implică aceste realităţi.

Nicolae Iorga realizează o schiţă genealogică privind antecesorii săi în ambele linii, subliniind funcţiile şi importanţa fiecărei ramuri sau a fiecărui membru. Insistă în special asupra înaintaşilor săi pe linie maternă, a căror succesiune — urmăm textul lui Nicolae Iorga — se prezintă în următorul mod :

Arghiropolii — continuatori ai Mavrocordaţilor prin căsătorie
Arghiropol, ofiţer, în Rusia

Ioan Arghiropol + o. Miclescu neam vechi, cu origini care se pot urmări pînă
(străbunic) (străbunică) la 1600 boieri de sfat domnesc, mitropoliţi (Sofronie)

Gheorghe Arghiropol + Elena, fata — marelui vornic Iordachi Drăghici din
(bunic) (bunică) neamul foarte vechi al Filipeştilor

— Mariei Nacu (Năculeştii sînt o mlădiţă
din neamul lui Alexandru cel Bun)

— Constantin Arghiropol

— Manuil Arghiropol

— Zulia Arghiropol + Nicu Iorga
(mama) (tatăl)

N. Iorga

Cele mai recente cercetări privind genealogia lui N. Iorga au adus date noi privind ascendenţa sa.

Printr-o serie de lucrări referitoare la originile familiilor boiereşti de diferite ranguri sau ale familiilor domnitoare, Nicolae Iorga se înscrie în orientarea tradiţionalistă de a scrie genealogie.

Lucrările sale pot fi clasificate în :

1) critici la anumite lucrări de genealogie ;

2) colecţii de documente referitoare la genealogiile unor familii ;

3) lucrări genealogice propriu-zise.

Din cadrul primei grupe de lucrări ne oprim asupra celei intitulată *O genealogie a Basarabilor (însemnări critice)*, de fapt o critică la un studiu al lui C. Kogălniceanu care a realizat un tablou genealogic şi cronologic al Basarabilor ca domni ai Ţării Româneşti, pentru perioada 1310—1659, şi care a combătut unele puncte de vedere ale lui Nicolae Iorga.

Nicolae Iorga pune în evidenţă, în primul rînd, greşelile de ordin metodologic ale lucrării : faptul că autorul nu foloseşte ultima ediţie a unei cărţi, că nu menţionează şi nu analizează în mod serios punctele de vedere ale altor cercetători care au studiat aceeaşi problemă, faptul că nu foloseşte în original izvoarele citate.

Reprezentativă pentru cea de-a doua categorie de lucrări este colecţia *Documente privitoare la familia Callimachi*, a cărei prefaţă semnată tot de Nicolae Iorga reprezintă un studiu genealogic de înaltă ţinută ştiinţifică. *Documente privitoare la familia Callimachi* urmează istoriei fami-

liei Callimachi, scrisă de A. D. Xenopol și considerată de marele istoric o importantă lucrare și realizare genealogică, ce se statuează ca un punct de referință.

Documentele publicate de Nicolae Iorga constituie „o povestire istorică despre Callimachi”⁴, contribuind totodată la lămurirea anumitor aspecte prin publicarea și interpretarea unor noi documente. Genealogia acestei familii apare acum într-o culoare și lumină de epocă.

Trecînd la lucrările de genealogie propriu-zise trebuie să remarcăm în primul rînd preferința pentru evul mediu și în al doilea rînd o motivație aparte dar nu unică a alegerii obiectului a cărui ascendență este discutată. Titlurile citorva lucrări sînt edificatoare în acest sens : *Originile lui Ștefan Răzvan, Domnița Anca și patronajul ei literar, Vicisitudinile celui dintâiu student moldovean la Paris* : Gh. Bogdan, *Neamul lui Petru Șchiopul și vechi documente de limbă mai nouă* etc.

În prima lucrare este discutată mult dezbătuta problemă „era Răzvan țigan?”. Ca argumente pro, Nicolae Iorga aduce lipsa pomenirii în documente a tatălui domnesc, precum și o mărturie de la Mihai Viteazul, un document datat mai 1595 și din care reproduce următorul fragment : „E trădătorul meu : nu țaran, ci grădinar, a cărui mamă îmi este supusă mie. Mi-a furat șease mii de galbeni ungurești când a fost trimis de mine la Constantinopol, iar acum mi se face frate... În aceasta, nu Domn moldovean, ci Țigan de neam, nu e nici o credință. Când m-a servit pe mine, m-a înșelat, pe urmă, scoțînd din Domnie pe Aron, domnul său, poruncește Moldovenilor în locul lui”⁵.

Răzvan, ca domn, a purtat numele de Ștefan Radu, invocînd astfel ca părinte al său pe unul dintre domnii sau претенzii cu numele de Radu din secolul al XVI-lea muntean. Aceasta este explicația pe care Nicolae Iorga o dă faptului că Răzvan n-ar fi putut aspira la tron fără a invoca o origine domnească, lucru pe care nimeni nu îl făcuse pînă atunci.

În lucrarea *Domnița Anca și patronajul ei literar*, Nicolae Iorga pornește de la o notă dintr-un capitol al colecției engleze *Cambridge medieval history* — care trimite la vechea revistă consacrată cruciadelor a contelui Riaut, în care se vorbește de lucrări literare în legătură cu „Ana, Țărița de Vidin”. Argumentația adusă de istoricul român, bazată exclusiv pe documente, arată că „țărița Anca a Bulgarilor și Grecilor” e „domnița munteană Anca, fiica lui Alexandru Vodă și a Doamnei Clara, sora lui Vladislav sau Vlaicu Vodă”⁶. „Anca, mai arată Nicolae Iorga, e soția lui Sracimir și el nu a avut altă soție care să se fi numit Anca ; de asemenea, Sracimir a fost o dată gonit de unguri și restabilit de Vladislav Munteanul”.

Lucrarea *Neamul lui Petru Șchiopul și vechi documente de limbă mai nouă* se remarcă în primul rînd printr-o documentare și prezentare științifică de excepție : ilustrate (pecetea Mariei Paleologu, iscălitura Domniței Maria a lui Petru Șchiopul, porunca lui Antonie Vodă Ruset

⁴ N. Iorga, *Documente privitoare la familia Callimachi*, vol. I, Institutul de Arte Grafice și Editura Minerva, București, 1902, p. 4.

⁵ N. Iorga, *Originile lui Ștefan Răzvan*, în „Mem. Sect. Ist.”, seria III, tom. XI, Mem. 5, București, 1930, p. 5.

⁶ N. Iorga, *Domnița Anca și patronajul ei literar*, în „Mem. Sect. Ist.”, seria III, tom. IV, Mem. 5, București, 1903, p. 3.

pentru păcura de la Lucăcești), reproducerea unor documente inedite, comentarea documentelor, descrierea pecetilor.

O puternică notă de modernitate este conferită lucrărilor genealogice ale lui Nicolae Iorga prin aplecarea asupra studiului originilor modeste ale unor familii, cu un statut social mediu. Aceasta este o dovadă de înțelegere a sensului cel mai profund, a menirii genealogiei care nu trebuie să se limiteze la genealogia capetelor încoronate sau a personajelor importante din viața unui stat.

Astfel, referindu-se la Axinte Uricariul, cronicarul domniei lui N. Mavrocordat, Nicolae Iorga pune în evidență faptul că acesta aparține clasei „oamenilor de condeiu, cari, cu toată contribuția lor, așa de importantă, la cultura noastră, nu jucaseră pînă atunci, nici un rol în viața noastră publică”⁷. *Știri despre Axinte Uricariul* este un studiu de proporții reduse, caracterizat însă printr-o documentare bine pusă la punct (chiar reproducerea integrală a documentelor — acte de vînzare-cumpărare, de donație —, descrierea pecetilor) și o interpretare adecvată.

Deosebit de interesantă este lucrarea *Neamul lui Agarici răzeși fălcieni*, care a avut ca punct de plecare testamentul lui I. Agarici, „unul dintre binefăcătorii Academiei noastre”, care „pomenește cu pietate de înaintașii săi răzeși, din Popeștii Vasluiului”⁸.

Studiul lui Nicolae Iorga se întemeiază pe un număr de acte văzute în parte de A. D. Xenopol și de domnul Dimitriu, învățător din Popești.

Primul Agarici este atestat la 1654 : Chirilă Agîrici, căruia Ștefan Vodă „îi dă sarcina de a pleca din Popeștii săi ca să judece, <fără fățării>, ca să <nu petreacă rușine>, o pricină privitoare la satul vasluian vecin al Curtenilor”. Lista Agaricilor, urmînd studiul lui Nicolae Iorga, arată în următorul mod :

1) Chirilă Agîrici, 1654 :

2) Stratulat, fiul lui Chirilă Agîrici, care se „ridică prin avere mai presus de vecinie și copărtașii săi”⁹ și care în 1700 s-a făcut diacon ;

3) Gligoraș Agârăci, fiul lui Stratulat, „întăiu călăraș de Țarigrad și apoi vornic de Poartă”¹⁰.

...Urmează o întrerupere în șirul Agaricilor pentru o perioadă de circa o jumătate de secol.

4) Lupul Ștefan Agârăci, 1801 ;

5) Dumitrachi Agârăci, bunicul lui I. Agarici, 1846.

Această demonstrație genealogică este întregită de o anexă completă de documente.

Cea mai reprezentativă lucrare de genealogie a lui Nicolae Iorga rămîne însă aceea intitulată : *Despre Cantacuzini* — lucrare care însumează principalele trăsături ale metodei sale genealogice : deosebita importanță acordată izvorului istoric documentar și tratarea științifică a

⁷ N. Iorga, *Știri despre Axentie Uricariul*, „Mem. Sect. Ist.”, seria III, tom. XVI, Mem. 2, București, 1934, p. 1.

⁸ N. Iorga, *Neamul Agarici răzeși fălcieni*, extras din „Anal. Acad. Rom.”, seria II, tom. XXXVII, București, 1914, p. 1.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*, p. 2.

acestui (publicare, traducere — când este cazul —, explicitare), corelarea aspectului istoric strict cronologic cu alte domenii ale vieții spirituale (literatură, artă etc.), legătura strânsă, intimă pe care o vede între istoria prezentă și înaintași.

Referindu-se la metoda lui Nicolae Iorga, pe care o caracterizează drept „genealogică”, G. Călinescu spunea : „Toată opera istorică a lui N. Iorga se desfășoară invariabil în același chip cronologic și genealogic”¹¹. Într-adevăr, nedespărțite, genealogia și cronologia și-au pus amprenta asupra metodei generale a lui N. Iorga de a scrie istoria : cronologia fixează timpul și cadrul, genealogia dă conținut și viață acestora prin bogăția de informații, semnificații și înălțuri.

LISTA LUCRĂRILOR LUI NICOLAE IORGA REFERITOARE LA GENEALOGIE

1. *Despre Cantacuzini, Studii istorice bazate în parte pe documentele inedite din arhiva lui G. Gr. Cantacuzino*, București, Institutul de Arte grafice și Editura Minerva, 1902.
2. *Documente privitoare la familia Callimachi*, vol. I, București, Institutul de Arte grafice și Editura Minerva, 1902.
3. *Ceva nou despre mama lui Ștefan cel Mare*, în „Convorbiri literare”, București, 1904, p. 748—749.
4. *Domnița Anca și patronajul ei literar*, în „Memoriile Secțiunii Istorice”, seria III, mem. 5, București, 1905.
5. *Unchiul lui Ștefan cel Mare*, în „Neamul românesc literar”, București, 1909, p. 662—663.
6. *O genealogie a Basarabilor (Însemnări critice)*, Vălenii de Munte, Editura tipografică „Neamul Românesc”, 1912.
7. *Neamul Agariți, răzeși fălcieni și vasluieni*, extras din „Anal. Acad. Rom.”, seria II, tom. XXXVII, București, 1914.
8. *Ștefan Lăcustă nu e fiul lui Ștefan cel Mare*, în „Revista istorică”, București, 1915, p. 213.
9. *Originea neamului Basaraba*, în „Revista istorică”, București, 1919, p. 138.
10. *Originea moldoveană a lui Ienăchiță Văcărescu*, în „Memoriile Secțiunii Istorice”, seria III, tom. X, mem. 4, București, 1929.
11. *Originile lui Ștefan Răzvan*, în „Memoriile Sesiunii Istorice”, seria III, tom. XI, Mem. 5, București, 1930.
12. *Vicisitudinile celui dintâiu student moldovean la Paris : Gh. Bogdan*, Impri-meria națională, București, 1933.
13. *Știri despre Azintie Uricarul*, în „Memoriile Secțiunii Istorice”, seria III, tom. XVI, Mem. 2, București, 1934.
14. *Neamul lui Petru Șchipul și vechi documente de limbă mai nouă*, în „Memoriile Secțiunii Istorice”, seria III, tom. XVIII, mem. 14, București, 1936.
15. *Despre regele Carol*, extras din „Revista Fundațiilor Regale”, nr. 5, București, 1939.
16. *O viață de om așa cum a fost*, București, Edit. Minerva, 1984.
17. *Oameni cari au fost*, București, ESPLA, 1967.

¹¹ G. Călinescu, *op. cit.*, p. 612.

NICOLAE ENACHE, *La Descendance de Pierre le Grand, tsar de Russie*, Paris, Sedopols, 1983, 431 p.

Diplomat al Institutului de limbi orientale din Paris, Nicolas Enache este autorul a încă două lucrări genealogice alături de cea de față, care vădesc multă pricepere și pasiune în acest domeniu: *Ascendance des Prince héritier d'Espagne, de Grèce, de Danemark et de Norvège* (1980) și *Ascendance de Leurs Majestés le Roi et la Reine de Roumanie* (1981). Volumul pe care îl semnalăm prin aceste rânduri a fost încununat în 1984 cu premiul Bohus-Szövény al Federației Internaționale de Genealogie și Heraldică. Dedicat memoriei țarului Nicolae al II-lea și tuturor membrilor Casei Imperiale a Rusiei care au fost asasinați în urma revoluției ruse, el se deschide cu un Cuvint înainte semnat de prințul Nicolae Romanovici Romanov, căruia îi urmează o prefață scrisă de genealogistul Joseph Valynseele. Descendența lui Petru cel Mare este urmărită de-a lungul a 11 generații, autorul adăugînd bogate note privitoare la personajele fiecărei generații. De mare interes sînt și anexele care cuprind: stadiul actual al Casei Imperiale a Rusiei, cele 16 cartiere genealogice ale împăratului Petru I, cele 16 cartiere ale împăratului Paul I Petrovici, o privire statistică asupra descendenței lui Petru cel Mare, descendența marelui principe Alexis Alexandrovici (1850—1908). Aceștea le urmează liste sinoptice cu familiile în vinele cărora curge singele lui Petru cel Mare, precum și 34 tabele genealogice foarte utile care pun în evidență o parte a acestor filiații. Din cei 1354 urmași ai lui Petru cel Mare, pe care îi înregistrează genealogistul român, 59,68% aparțin unor familii suverane și mediatizate, 27,10 fac parte din familii nobile, sau sînt rezultați din mezalianțe, iar 13,22% sînt nenobili. În mozaicul descendenților lui Petru cel Mare, Nicolae Enache identifică 49,85% singe german — pe — primul loc —, urmînd apoi singele slav, cel anglo-saxon și în ultimul rînd ca procentaj, cel latin, acesta din urmă reprezentînd 9,16%. Mortalitatea infantilă în această descendență se cifrează la 5,57%. 56 urmași ai lui Petru cel Mare — 7,53% — s-au căsătorit cu verișoare ale lor, coborîtoare tot din Petru cel Mare, în vreme ce 86 descendenți — 7,04% — nu au avut descendență legitimă. În momentul scrierii cărții 186 dintre urmașii actuali ai lui Petru cel Mare — 15,23% — nu încheiaseră căsătorii.

În marcia posteritate a întemeietorului Rusiei moderne se numără multe figuri ale istoriei politice moderne și contemporane a Europei, între care și regele Mihai I al României. Străbunica sa prințesa Maria Alexandrovna de Rusia, mama reginei Maria, cobora în linie directă din Petru cel Mare. Lucrarea lui Nicolae Enache, adusă la zi cu multă minu-

țiozitate, oferă date bogate despre starea actuală a unor familii din aristocrația rusă din aceeași mare posteritate a Romanovilor : prinții Galițin, prinții Beloselski-Belozerski, prinții Orlov, conții Șeremetiev, conții Voronțov-Dașkov, conții Cernișev-Bezobrazov, conții Grabbe, prinții Bagration-Muhrański. În virtutea descendenței comune din Petru cel Mare, consangvini cu aceștia sînt : cîteva case regale europene și mai multe mari familii aristocratice : casa regală a Marii Britanii, casa regală a Danemarcei (deci și soția regelui Mihai I, regina Ana, născută prințesă de Bourbon-Parma, mama ei fiind prințesa Margareta de Danemarca), casa de Württemberg, casa de Prusia, casa de Nassau-Weilburg (deci și regina Elisabeta, născută prințesă de Wied, soția regelui Carol I al României, mama ei fiind prințesa Maria de Nassau), casa de Hessa, casa regală a Iugoslaviei și cea a Muntenegrului, casa Schleswig-Holstein-Sonderburg-Glücksburg, casa de Baden, casa ducală de Anhalt, casa de Schaumburg-Lippe, casa de Hohenlohe-Langenburg, casa princiară de Leiningen, conții Czernin de Chudenitz, ducii de Westminster, ducii d'Abercorn, conții d'Erne, conții de Dalhousie etc.

Aspirațiile noastre spre cunoașterea activității românilor din emigrație trebuie să vizeze și lucrările genealogiștilor români din Occident, care pînă acum au fost prea puțin cunoscute publicului din țară : Mihail-Dimitri Sturdza, Nicolas Enache, Dan Cernovodeanu, Neagu Djuvara, Emmanuel R. Bogdan etc. În această perspectivă ne apar ca foarte meritorii contribuțiile cercetătorului român Nicolas Enache la studiile de genealogie europeană.

Mihai Sorin Rădulescu
Anul V

SLOBODAN SREČKOVIĆ, Osmanlijski novac kovan na tlu Jugoslavije, Belgrad, 1987. 206 p *

Remarcabilă ** contribuție în domeniul numismaticii otomane, volumul este dedicat, după cum arată titlul, activității atelierelor de pe teritoriul R.S.F. Iugoslavia. El prezintă un deosebit interes și pentru istoria României, deoarece majoritatea asprilor otomani care au circulat în țara noastră în a doua jumătate a secolului XV și în secolul XVI au fost bătute în atelierelor iugoslave. În special noile precizări cronologice pentru lunga domnie a lui Soliman Magnificul (Süleyman I), ai cărui aspri erau pînă acum datați larg pe perioada 1520—1566, vor permite gruparea tezaurelor pe orizonturi și aplicarea metodelor moderne de analiză. Apărută în excelente condiții grafice, cartea se adresează atît spe-

* Această recenzie a fost publicată în „*Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”*”, XXV/2, 1988, p. 554—557. Avînd în vedere importanța lucrării am socotit necesar să o reluăm și în prezentul volum (n. coord.).

** Abrevieri : Pere = Nuri Pere, *Osmanlılarda Madeni Paralar (Coins of the Ottoman Empire)*, Istanbul, 1968 ; TND Bülten = *Türk Numismatik Derneği, Bülten*.

cialiştilor cîi şi colecţionarilor. Astfel, cu o generozitate cu totul ieşită din comun (datorată autorului, care a suportat integral cheltuielile de imprimare), s-au rezervat în finalul planşelor spaţii libere, destinate a găzdui desenele şi fotografiile unor eventuale variante noi. Textul sirbo-croat este însoţit, în cea mai mare parte, de versiuni în limbile engleză şi turcă.

În introducere (p. 7—13) se oferă o imagine sintetică a activităţii atelierelor monetare otomane locale, care au funcţionat în secolele XV—XVIII (de la Murad II la Süleyman II). Dintre consideraţiile făcute reţinem faptul că semnalările de mângiri bătute în Iugoslavia nu se confirmă (p. 10; pentru regiunile de la Dunărea de Jos vezi recent o prezentare a problematicii monedelor de cupru şi date noi privind circulaţia lor la Mihaela Blaskó, E. Nicolae, *BSNR*, 77—79, 1983—1985, p. 297—307, cu bibliografia). Se arată apoi că numele citit pe monede Koçaniye nu desemnează, aşa cum s-a considerat în literatura anterioară, localitatea Kočane de la sud-vest de Belgrad, care în secolul XVI nu era decît un mic sat, ci Kučajna (= Kuçayna), aflată la sud-est de acelaşi oraş, unde săpături efectuate în 1984 au scos la lumină urmele unui atelier monetar. Cît priveşte Čajnice (= Čaniçe), se respinge cu bune argumente existenţa unei monetării aici, deşi lucrările de numismatică otomană o menţionează cu insistenţă. Se atrage atenţia că nicio dată nu s-a putut face o distincţie netă între emisiunile de la Čaniçe şi cele de la Čanča (Canca), în Asia Mică, fiind vorba de decizia subiectivă a numismaţilor. Concluzionînd că ne aflăm în faţa unor variante (minore de altfel) de scriere a numelui atelierului microasiatic, Sl. Srécković a exclus Čaniçe din lucrarea sa.

Aflăm în continuare două tabele cu perioadele de emisune ale atelierelor (p. 14—15) şi o hartă cu situarea acestora (p. 16). Urmează prezentarea fiecărui atelier, în ordine alfabetică (p. 17—42), tabele cu forme grafice uzuale sau remarcabile (p. 43—51), catalogul propriu-zis (p. 53—198), iar în final o listă cu firmele referitoare la falsificarea monedelor pe teritoriul Iugoslaviei (p. 199), un grafic cu evoluţia greutateii aceleia (p. 200) şi un altul cu aceea a cursului (p. 201), lista colecţiilor cu piese citate (p. 203) şi o bibliografie. Lista firmanelor ar fi fost îmbogăţită dacă, pe lîngă articolul lui Skender Rizaj din *Balkanica*, 1, 1970, s-ar fi folosit şi informaţia oferită de M. Maxim, în *Cercetări numismatice*, 5, 1983, p. 129—152, iar în lista bibliografică şi-ar fi avut locul şi lucrări ale numismaţilor români. Revenind asupra activităţii atelierelor şi a catalogului, vom zăbovi numai asupra cîtorva dintre aspectele de mare interes. Emisiunile lui Selim I (1512—1520) sînt prezentate în cadrul a trei tipuri principale, într-o ordine ce pare a constitui şi o propunere de succesiune cronologică, astfel: *A* — cu titlul *şah* în centrul av., ieşind în evidenţă; *B* — cu av. cu o remarcabilă grafie, titlul *han* dominînd cîmpul monetar, iar finala sa, desfăşurată sus, împreună cu *bin*, desfăşurat jos, intersectate de eliful mult prelungit, generînd trei registre orizontale în care se înscriu celelalte cuvinte ale legendei; *C* — cu titlurile *şah* şi *han* discret amplasate, într-o dispunere uzuală. În ce ne priveşte, sub rezerva confirmărilor şi precizărilor cronologice absolut necesare, în special pe baza studiului tezaurelor monetare (în lipsa

altor izvoare), rămânem la ordinea și datările (aproximative) propuse de noi recent (E. Nicolae, *Tezaurul de Giștești*, comunicare la cel de al IV-lea Simpozion Național de Numismatică, Botoșani, 15—17 mai 1987) : tipul I = Srečković C (1512 — aug. 1514) ; tipul II = Srečković C (aug. 1514—1517) ; tipul III = Srečković A (1518—1520). Această ordine este sugerată de următoarele constatări : a) Tipul C prezintă o legendă apropiată ca dispunere de aceea de pe asprii lui Bayezid II cu un echilibru tulburat prin introducerea titlului șah ; b) În țezaure, repartitia pe monetării a asprilor tipului C este apropiată de aceea pentru asprii din vremea lui Bayezid II (cu Novar ferm pe primul loc etc.), în timp ce distribuția monedelor de tip B și A reflectă împrejurări specifice comune economice și politice, Constantinopolul aflându-se pe locul întâi, categorie în cazul tipului B și cu un accentuat regres pentru tipul A (o prezență pregnant înregistrează și Edirne), situație total deosebită față de aceea din domniile anterioare și posterioare ; c) Nu cunoaștem aspri de tip C bătuți în regiunile anexate ulterior succesului asupra Iranului din aug. 1514 ; d) La rv. emisiunilor de tip B predomină folosirea lui be scris ca linie mediană simplă sau descriind un ornament cordiform, iar la cele de tip A predomină a doua soluție ; ambele forme grafice sînt prezente și pe emisiunile din atelierele orientale din regiunile cucerite de Selim I și pe unele emisiuni orientale și europene din epoca lui Süleyman I.

Deși se consideră că Selim I și-a luat titlul de șah abia în 1515, opinie înșușită și de autor (p. 67), materialul numismatic indică, după părerea noastră convingător, că el a fost adoptat înaintea acestei date. Argumentul îl constituie realitatea că nu se cunosc aspri de la Selim I pe care acest titlu să nu apară, cu excepția emisiunii B₁ din cartea pe care o prezentăm, definită și ilustrată printr-o singură piesă cu lectura legendei av. nesigură din cauza slabei stări de conservare, oricum insuficientă pentru a umple intervalul 1512—1515. Cum nu era posibil ca sultanul să fi pregătit și să fi început campaniile din Orient fără a emite acele, rezultă că titlul a fost adoptat pe emisiunile monetare încă din 1512, dar la început discret, așa cum apare pe asprii de tip C.

O contribuție de seamă a lui Sl. Srečković o constituie ordonarea emisiunilor lui Süleyman I (1520—1566) pe grupe și tipuri. Sînt definite trei grupe prin conținutul legendelor de pe av. : I. Sultan Süleyman șah bin Selim șah (1520—1534) ; II. Sultan Süleyman șah bin Selim han (1534—1555) ; III. Sultan Süleyman bin Selim han (1555—1566). Trei tipuri de aspri depășesc cadrul grupelor prin dispuneri specifice și prin prezența pe rv. a formulei hullide mülkühü, puțin obișnuită pentru Süleyman I, tipuri numite de autor jubiliare. Primul (I) și al treilea (II B) imită monede emise de Mehmed Cuceritorul. Primul, cu legendă circulară (cf. Pere, 209), reînvie tipul monetar adoptat de predecesor după cucerirea Constantinopolului (cf. Pere, 86 ; inițiat în 1461) și este pus în legătură cu aniversarea de 100 de ani (ai hegirei) de la urcarea pe tron a lui Mehmed II (1444), deci cu anul 1541, deși, dacă această datare va fi confirmată, ar fi poate de ținut seama și de succesul din campania de la Dunărea mijlocie, în urma căreia Ungaria devine pro-

vincie. Celelalte două tipuri monetare jubiliare (II A—B) sînt situate în 1555—1556, văzute ca marcînd împlinirea a 100 de ani de la cucerirea României de către Mehmed II (de la căderea Semendriei în 1459). Datările tipurilor jubiliare (mai cu seamă ale ultimelor două), ca și legarea lor de evenimente anterioare sau contemporane, rămîn a fi confirmate sau mai convingător argumentate. De asemenea, atît ordinea tipurilor în cadrul grupelor cît și datarea celor din urmă nu sînt încă asigurate; în această privință va trebui făcut apel mai insistent la tezaurele monetare. Tabloul general stabilit de autor este totuși operant, ceea ce, în stadiul actual al cercetării, înseamnă un mare progres. El va fi rapid îmbogățit cu alte emisiuni și îmbunătățit; putem spune de pe acum că emisiunile de tip A sînt primele bătute de Süleyman I (nu sînt contemporane cu tipurile B și C), că subtipurile A₁, A₂ și A₃ sînt mai tîrzii și ar fi de integrat la nivelul tipului C și că grupa II este posibil să înceapă și ea mai tîrziu (poate chiar din 1541) inaugurată de prima emisiune jubiliară (deoarece există emisiuni hibride, necunoscute autorului la data publicării volumului, cu av. tip D₆ și rv. jubiliar I).

Se cuvine să zăbovim și asupra considerațiilor privind activitatea importantului atelier de la Novo Brdo (Novar-Novabîrda), a cărui producție ocupă în descoperirile din România locul întîii pe cea mai mare parte a perioadei de pînă la sfîrșitul secolului XVI. Cu numele Novar, fostul atelier sîrb a bătut piese otomane în anii 1441—1444 (deși pe monede apare anul 834 al hegirei = 1431 e.n.), după care a revenit Serbiei și a fost din nou ocupat de turci la 1 iunie 1455. Deși ultima dată este demult cunoscută, în multe lucrări, inclusiv în cea pe care o prezentăm, prima emisiune după reocuparea centrului este datată „din februarie 1451 pînă în octombrie 1461“ (p. 59, Mehmed II, tip A, aspru), datare valabilă pentru tipul general (comun tuturor monetărilor), dar evident nu și pentru Novar, în ciuda anului 855 al hegirei (= 1451 e.n.) de pe monede. Precizarea permite datarea mai strînsă a tezaurelor monetare încheiate cu aspri din acest tip, în funcție de prezența pieselor bătute la Novar. Autorul formulează ipoteza că la Novo Brdo ar fi existat două monetării, una în citadelă (cea veche), cu numele Novar, alta în orașul propriu-zis, deschisă pe la 1520, sub Selim I, cu numele Novabîrda. Novar ar fi bătut fără întrerupere pînă sub Selim II, iar după o pauză sub Murad III și Mehmed III și-ar fi încetat activitatea sub Ahmed I (1603—1617). Novabîrda ar fi fost în activitate pînă sub Ibrahim (1640—1648), cu o probabilă ultimă emisiune izolată sub Mehmed IV (1648—1687). După ce s-ar fi deschis Novabîrda, Novar ar fi activat episodic, pentru a suplini producția celui alt. La Novar s-ar fi bătut numai piese de argint, iar la Novabîrda și de aur. Păreră noastră este că materialul numismatic cunoscut nu confirmă existența a două monetării la Novo Brdo și cu atît mai puțin ipotetica preferință a statului otoman pentru un atelier din oraș (mai ales pentru a bate aur!) în locul celui din citadelă care oferea, cel puțin teoretic, condiții de supraveghere și securitate mai bune. Pe de altă parte, schema complicată propusă se bazează în punctele esențiale pe piese extrem de rare sau unicate, nu

intotdeauna publicate fără cusur, cărora li s-a făcut un credit exagerat. Parcurgând catalogul observăm că începutul așa-zisului atelier de la Novabîrda este ilustrat cu o singură piesă rău conservată (numai rv. este ilustrat), pentru care însuși autorul a simțit nevoia să pună semnul „?” (p. 73). Emisiunea ar aparține tipului B din vremea lui Selim I, care s-ar situa oricum la mijlocul domniei (ceea ce nu mai concordă cu data 1520 pentru deschiderea noului atelier), în timp ce printre emisiunile de tip A nu aflăm piese bătute cu acest nume. Mai cunoaștem o singură semnalare a unei astfel de monede, din păcate indirect (apud Metin Erüreten, *TNDBülten*, 17, 1985, p. 15 și 21). Fiind vorba de unul dintre cele mai productive centre otomane este insuficient și credem că ar trebui să se renunțe la a se vedea în Novabîrda un atelier nou, deschis sub Selim I, dublind pe un altul cu numele Novar, și chiar la ideea că se bat aspri cu numele nou din vremea acestuia. Pentru epoca lui Süleyman I remarcăm absența pieselor cu numele Novabîrda între asprii de tip A (cei mai timpurii, ceea ce întărește considerațiile noastre cu privire la situația de sub Selim I), după care „ambele” ateliere sînt atestate pentru restul emisiunilor din grupa I pînă la prima emisiune jubiliară (cu observația de mai sus că tipurile notate D s-ar putea data după aceasta). În continuare și la nivelul grupei III numele Novar nu mai apare, ceea ce înseamnă că dacă nu se cunosc monede de aur purtînd vechiul denumire, explicația ar putea fi că se renunțase deja la ea în momentul în care s-a inițiat băterea lor în atelierele locale. Rezultă că ambele denumiri au fost folosite concomitent (în același atelier) pentru scurt timp (ceea ce un deceniu înaintea primei emisiuni jubiliare). Trecînd la domnia lui Selim II, observăm că autorul ilustrează activitatea așa-zisului vechi atelier Novar cu un rv. care prezintă toate caracteristicile de rv. ale asprilor domniei precedente, din prima grupă : oricum, anul 974, redat în desen, nu a prins deloc pe monedă. Confuzia generală pare a proveni din faptul că asprii lui Süleyman I din grupa citată sînt cîteodată atribuiți greșit lui Selim II (cf. Ömer Diler, *TNDBülten*, 15, 1985, p. 17, sau chiar Pere, 254, aspru cu legenda av. citită Sultan Selim şah bin Süleyman şah, în realitate Sultan Süleyman şah bin Selim şah, de tipul Srećković A). Dacă la capătul acestei fugare incursiuni în evoluția atelierului de la Novo Brdo, invocăm moneda de la p. 173 din vremea lui Ahmed I (Novar), slab conservată și cu finalul numelui atelierului neprins pe monedă (numai rv. este ilustrat), ne vedem încă odată îndreptățiți în a considera că activitatea presupusei monetării cu numele Novar (în realitate folosirea acestei denumiri) a fost prepit, prelungită după domnia lui Süleyman I, după cum aceea cu numele Novabîrda (de fapt apariția pe monede a acestei forme) a fost anticipată fără argumente suficiente. Sintetizînd, putem spune că de la Mehmed II pînă la începutul domniei lui Süleyman I atelierul de la Novo Brdo emite numai cu numele Novar, în deceniul precedînd prima emisiune jubiliară se folosesc ambele denumiri, iar apoi (din al cincilea deceniu al secolului) bate numai cu numele Novabîrda pînă la încetarea definitivă a activității sale. Nu este posibil în acest cadru de a reproduce și datele privind celelalte

ateliere (Bana Luka, Belgrad, Kratova, Kuçayna, Ohri, Saray, Üsküp și Sreberniçe) ; menționăm doar că se propune datarea începutului activității atelierelor de Sreberniçe și Kuçayna la cca 1550 iar a celui de la Belgrad în 1562—1563.

Cartea lui Slobodan Srećković constituie una dintre cele mai valoroase lucrări din domeniul numismaticii otomane din ultimii ani. Ea ilustrează curentul nou, de reconsiderare a monedelor otomane, văzute ca izvoare de primă mână ale istoriei popoarelor balcanice în evolu mediu și invitând la aprofundarea studiului acestor emisiuni. Meritele autorului pot fi apreciate ca excepționale, dacă ținem cont de faptul că nu lucrează în specialitate, opera sa fiind rodul pasiunii unui distins colecționar numismat.

Eugen Nicolae

Lei 20,65